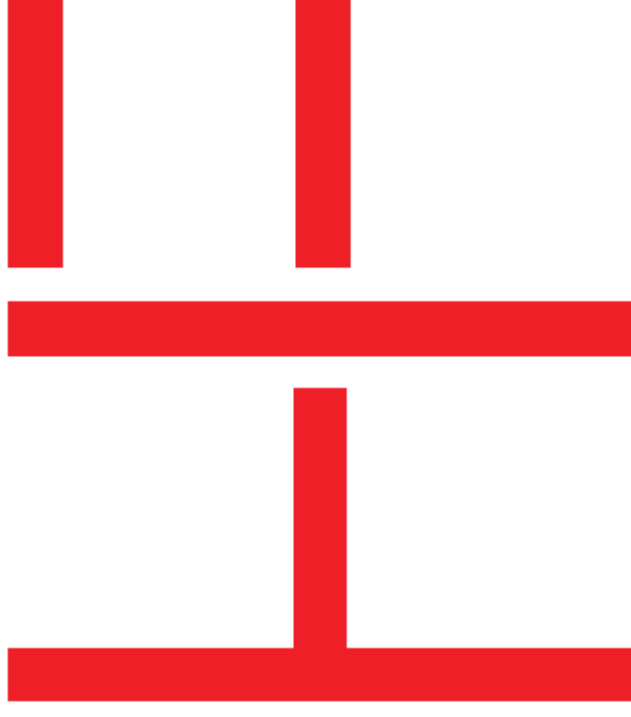

HUMAN

FORUM

2019

HUMAN FORUM 2019

HUMAN FORUM 2019

VOĽBY PO ROKU 1989

DISKUSÉ FÓRUM O DEMOKRACII A ĽUDSKÝCH PRÁVACH

Zborník príspevkov

 ELIANUM

BANSKÁ BYSTRICA

2020

Editorky: Mgr. Jarmila Androvičová, PhD.
doc. PhDr. Martina Bolečeková, PhD.

Recenzenti: doc. PhDr. Andrea Čajková, PhD.
doc. PhDr. Branislav Kováčik, PhD., EMBA

Za obsahovú a jazykovú stránku sú zodpovední jednotliví autori príspevkov.

© BELIANUM Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta
politických vied a medzinárodných vzťahov, 2020

ISBN 978-80-557-1753-1

OBSAH

PREDHOVOR.....	4
VOLBY V POSTDEMOKRACII.....	6
Ján Koper	
DEMOKRATICKÉ VOLBY – ZNAMENIE NAŠEJ IMPOTENCIE V ÉRE ANTROPOCÉNU	11
Peter Daubner	
DĚLNICKÁ STRANA SOCIÁLNÍ SPRÁVEDLNOSTI A JEJÍ VOLIČSKÁ PODPORA: ANALÝZA PROSTOROVÉ PODPORY A STRANICKÉHO NAHRAZENÍ.....	29
Pavel Maškarinec	
ANALÝZA VOLEBNÍHO CHOVÁNÍ Z AGREGOVANÝCH DAT: PŘÍPAD PÁDU TRADIČNÍ ČESKÉ LEVICE.....	40
Jakub Lysek	
ŠPECIFIKÁ VOLIEB DO ORGÁNOV SAMOSPRÁVNÝCH KRAJOV 2017	56
Eleonóra Kováčová	
PREDVOLEBNÉ POSTOJE SLOVENSKÝCH POLITICKÝCH STRÁN K JADROVEJ ENERGETIKE	72
Peter Mihók	
PARLAMENTNÉ VOLBY VO ŠVAJČIARSKU 2019: MOŽNO HOVORIŤ O HISTORICKÝCH VOLBÁCH?.....	83
Adriana Vasiľková	
MAŠINÉRIA PROPAGANDY MATTEA SALVINIHO NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH: PERMANENTNÁ KAMPAŇ A KULT OSOBNOSTI.....	94
Patrizia Prando Šušová	
VÝZNAM APLIKÁCIE NÁSTROJOV POLITICKÉHO A DIGITÁLNEHO MARKETINGU DO STRATÉGIE VOLEBNEJ KAMPANE.....	111
Jessica Kriška	

PREDHOVOR

V dňoch 27. a 28. novembra 2019 sa na pôde Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela konal šiesty ročník medzinárodného diskusného fóra o demokracii a ľudských právach HUMAN FORUM. Podujatie organizovala Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, občianska platforma Nie v našom meste! a občianske združenie Centrum komunitného organizovania. Súčasťou viacúrovňového podujatia zameraného na tému ľudských práv a demokracie bola okrem diskusií, workshopov a kultúrnych podujatí aj vedecká konferencia, ktorá sa konala na pôde FPVaMV v Banskej Bystrici.

Od vzniku podujatia HUMAN FORUM je jedným z jeho hlavných cieľov prepájať akademickú obec s občanmi, najmä tými aktívnymi, ktorí sa rôznymi spôsobmi angažujú vo verejnom živote mesta, regiónu, krajiny. Akademici sú teda prizývaní k účasti na tomto podujatí jednak preto, aby svojimi poznatkami a skúsenosťami obohatili a zobjektivizovali pohľad na témy, ktorými sa podujatie HUMAN FORUM zaoberá, a aby na základe vedeckých poznatkov prispievali k návrhom riešení celospoločenských problémov; na druhej strane, prepojenie akademickej a občianskej sféry sa dá chápať aj ako otvorená možnosť pre akademikov prestupovať z jednej úrovne do druhej, a teda vyjadriť svoju verejnú angažovanosť. Táto angažovanosť sa môže v budúcnosti prejaviť pri výbere tém výskumu, spôsobov prezentácie výsledkov výskumu, či akýmkoľvek iným spôsobom.

Aktuálny ročník medzinárodného diskusného fóra o demokracii a ľudských právach bol venovaný téme volieb. Voľby sú spôsobom realizácie jedného zo základných politických práv občana – práva voliť a byť volený, práva na vyjadrenie súhlasu, resp. nesúhlasu s politikou vlády alebo konkrétneho politického predstaviteľa. Voľby zabezpečujú suverenitu ľudu zastúpením všetkých záujmových skupín a vrstiev spoločnosti na výkone moci, sú základným inštitútom legitimizácie moci. V rámci zastupiteľskej demokracie sú voľby pre veľkú väčšinu obyvateľstva jedinou formou účasti na politickom živote.

Voľby môžu vystupovať aj ako medzník, a zároveň rozhodujúci mechanizmus vzniku a formovania moderných politických systémov. V roku 1989 sa slobodné voľby stali jednou zo základných požiadaviek nespokojných občanov a po roku 1989 jedným zo základných atribútov formujúceho sa politického systému. Zároveň však pre veľkú časť občanov ostávajú voľby, a politika všeobecne, zdrojom frustrácie a sklamaní, ktoré prejavujú neúčastou alebo voľbou protestných či antisystémových politických strán a kandidátov.

Vedecká konferencia „Voľby po roku 1989“ si stanovila za cieľ reflektovať aktuálne trendy, premeny a súvislosti volieb, volebných systémov a volebného správania po roku 1989, predovšetkým v priestore krajín V4. Konferencia je tradične interdisciplinárna a ponúka priestor vedcom a autorom z rôznych spoločenskovedných disciplín, preto aj tento zborník obsahuje príspevky, ktoré k téme pristupujú z rôzneho uhla pohľadu. **Ján Koper** sa zaoberá úlohou volieb v postdemokracii, ktorú zakladateľ tohto konceptu C. Crouch vníma ako oklieštenú, predovšetkým činnosťou nátlakových a záujmových skupín, ktorých význam s najväčšou pravdepodobnosťou bude ďalej narastať. **Peter Daubner** z kriticko-filozofického pohľadu analyzuje voľby, proces

reprezentácie a liberálnu demokraciu v kontexte prepojenia tejto politickej formy na neskorý kapitalizmus. Ďalšie príspevky sa venovali analýze konkrétnych volieb a aktuálnych volebných trendov v Českej republike a na Slovensku. **Pavel Maškarinec** skúma voličskú podporu Robotníckej strany sociálnej spravodlivosti, konkrétne sa venuje priestorovej analýze a volebnej volatilitě. Konštatuje, že podpora Robotníckej strany bola založená najmä na oslovení voličov v obciach (a regiónoch), kde bola radikálna (či krajná) pravica historicky úspešná. **Jakub Lysek** poukazuje na pád českých tradičných ľavicových strán na základe agregovaných dát. Najvýraznejší prepád konštatuje pri Českej strane sociálnodemokratickej, veľké straty však dosiahla i Komunistická strana Čiech a Moravy. Príčiny je podľa neho náročné vysvetliť, ale z analýzy vyplýva, že stratili najmä voči nastupujúcim populistickým stranám ANO a SPD. **Eleonóra Kováčová** sa sústreďuje na špecifiká volieb do samosprávnych krajov v roku 2017. Konštatuje tu niektoré aktuálne trendy ako nárast počtu nezávislých kandidátov i prejavenie sa fenoménu krízy tradičných politických strán. **Peter Mihók** porovnáva predvolebné postoje slovenských politických strán k jadrovej energetike a konfrontuje ich s relevantnými publikáciami a oficiálnymi dokumentmi, s cieľom otvoriť otázky o možnej propagande a manipulácii verejnosti v témach týkajúcich sa jadrovej energetiky zo strany predstaviteľov politických strán. Ďalšie príspevky boli venované voľbám v niektorých vybraných krajinách. **Adriana Vasiľková** analyzuje parlamentné voľby vo Švajčiarsku v roku 2019 a snaží sa identifikovať, v čom sa líšili od predchádzajúcich volieb, v čom boli nové a prekvapivé a aký dopad môžu mať na doteraz zaužívané fungovanie švajčiarskeho politického systému. **Patrizia Prando Šušová** skúma mašinériu propagandy a kultu osobnosti talianskeho kontroverzného lídra strany Liga Matteo Salviniho na sociálnych sieťach a ukazuje, ako masívne použitie efektívnych marketingových nástrojov v rámci komunikačných stratégií permanentnej kampane dokáže v každodennej realite ovplyvňovať myšlienky a správanie talianskych občanov v politických aj nepolitických témach. Tému politického marketingu sa venuje aj **Jessica Kriška**, ktorá kladie dôraz na význam využívania nástrojov politického a digitálneho marketingu v stratégii volebnej kampane.

Téma volieb patrí medzi často analyzované a stále relevantné politologické problémy. Pozícia a úloha volieb v našej súčasnej spoločnosti sa mení, čo vyvoláva otázky smerom k ich významu a legitimitě. Mení sa aj pozícia volených zástupcov vo vzťahu k výkonu a realizácii moci, ktorú zvolením do svojich pozícií získali. Prevažná väčšina volieb sa pritom stále realizuje na úrovni národného štátu, ale zároveň sa veľká časť výkonu moci presúva z národnej na nadnárodnú či globálnu úroveň, a to nielen prostredníctvom nadnárodných politických zoskupení, na ktorých činnosť majú národné politické elity aspoň istý, i keď často veľmi limitovaný, vplyv, ale aj prostredníctvom činnosti nepolitických aktérov, predovšetkým veľkých globálnych ekonomických hráčov. Tento problém pritom nie je možné redukovať len na hľadanie praktických riešení regulácie týchto vzťahov, napr. prostredníctvom zákonov o lobbingu, či zatiaľ veľmi teoretického problému zavádzania ekonomickej demokracie, ale treba o ňom uvažovať aj v rovine fungovania nášho politického a ekonomického systému ako takého a jeho demokratickosti.

VOLBY V POSTDEMOKRACII

Ján Koper

Abstrakt

Slobodné, pravidelné, všeobecné, rovné a tajné voľby predstavujú základný mechanizmus realizácie zastupiteľského princípu vládnutia, ktorý vystupuje ako určujúci atribút moderného politického systému. Práve voľby umožnili spojenie dvoch zdanlivo nezlučiteľných paradigiem – demokracie založenej na rovnosti a liberalizmu založeného na slobode jednotlivca, čím založili tradíciu liberálnej demokracie. Postdemokratická výzva pracuje s potenciou nahradenia volieb činnosťou rôznorodých záujmových, resp. cieľových skupín, ideológia ktorých môže ešte viac oslabiť demokraciu.

Kľúčové slová: *postdemokracia, voľby, cieľové skupiny, NGO-izmus*

Abstract

Free, regular, universal, equal and secret elections are the basic mechanism for implementing the representative principle of governance, which acts as a defining attribute of the modern political system. It was the elections that allowed to connect two seemingly incompatible paradigms - a democracy based on equality and a liberalism based on individual freedom. This act was founding a tradition of liberal democracy. The post-democratic challenge works with the potential of replacing elections with activities of diverse interests, resp. cause groups whose ideology may further undermine democracy.

Keywords: *post-democracy, election, cause groups, NGO-ism*

Už samotná rozsiahla diskusia o podstate volieb a volebných systémov nám poskytuje podozrenie, že ani v tomto prípade nepôjde o jednoznačnú záležitosť. Syntézou uvedených rôznych analytických rovín vytvárame nasledujúce možnosti interpretácie volieb:

- a) Ak stotožníme voľby s volebným systémom, potom je tento mechanizmom „demokratického vytvárania štátnej štruktúry“ (Tóth, 1996a, s. 19).
- b) Voľby je potrebné považovať za spôsob realizácie jedného zo základných politických práv občana – práva voliť a byť volený, práva na „vyjadrenie súhlasu, resp. nesúhlasu s politikou vlády, miestnej štátnej správy alebo konkrétneho politického predstaviteľa“ (Azud – Koper, 1997, s. 55).
- c) Vychádzajúc z poznania procesu cirkulácie elít v modernej demokratickej spoločnosti sú voľby mechanizmom občianskej kontroly činnosti a výmeny politických vodcov, nakoľko v demokratickom zriadení je „výmena vodcov založená na konkurenčnosti a voliteľnosti“, to znamená, že určitá „časť politickej elity vzniká ako výsledok volieb“ (Tóth, 1996b, s. 92).
- d) Voľby zabezpečujú „suverenitu ľudu prostredníctvom a zastúpeniami všetkých záujmových skupín a vrstiev spoločnosti na výkone moci“. Sú základným inštitútom legitimizácie moci v danom politickom systéme a politickom režime. (Kulašik – Tóth, 1998, s. 61)

- e) Voľby sú v rámci zastupiteľskej demokracie „základným predpokladom a dosiaľ neprekonaným mechanizmom uskutočňovania politických rozhodnutí“ (Kulašik – Tóth, 1998, s. 109).
- f) Voľby sú pre drvivú väčšinu obyvateľstva „jedinou formou účasti na politickom živote“ (Kulašik – Tóth, 1998, s. 61)
- g) Ako už veľakrát potvrdila história politickej vedy a historický vývoj samotných moderných politických systémov, voľby sú medzníkom, a zároveň rozhodujúcim mechanizmom ich vzniku.
- h) Voľby nevyhnutne nevyvolávajú kvalitatívnu zmenu politického systému, ale v rámci zachovania mocenskej štruktúry môžu vystupovať aj ako prostriedok a mechanizmus kvalitatívnej zmeny spôsobu vládnutia.

Volebný systém ako atribút moderného politického systému úzko súvisí s postupným uplatňovaním občianskych práv, najmä volebného práva ako možnosti jednotlivca podieľať sa na politickom rozhodovaní prostredníctvom tejto špecifickej formy politickej činnosti. Takisto súvisí so zavedením zastupiteľského princípu vládnutia, ktorý nevyhnutne vyžaduje voľnú súťaž politických strán uchádzajúcich sa o podporu voličov. Tento zastupiteľský princíp vládnutia bol v modifikovanej a jednoznačne limitovanej podobe z hľadiska kvalitatívnej stránky moci (rozsah rozhodovacích kompetencií) zavedený aj v procese kreovania rozhodovacích inštitúcií Európskej únie, konkrétne v podobe Európskeho parlamentu.

Zrejme najdôležitejší a najaktuálnejší je ten postoj k podstate volieb v modernom politickom systéme, ktorý ich považuje za jediný legitimizačný mechanizmus vlády a zároveň z hľadiska tranzitologických koncepcií sú prvé voľby charakterizované ako záver liberalizačnej a začiatok demokratizačnej fázy politického systému.

Hlavnou témou C. Croucha je zdravie demokracie napriek tomu, že mnohí hovoria o svetovom historickom vrchole vo vývoji demokracie. No tento historický vrchol sa vníma veľmi redukovane – v podobe demokracie ako procesu výberu vlád prostredníctvom slobodných volieb na základe všeobecného volebného práva pre dospelých. Ostatné atribúty demokracie (suverenita ľudu ako zdroj moci v najvšeobecnejšom zmysle slova, voľná súťaž politických strán, nevyhnutnosť pluralizmu, väčšinová zodpovedná vláda, garancie ľudských a občianskych práv, deľba moci, ústavnosť a zákonnosť, nevyhnutnosť politickej debaty, zodpovednosť) smerujúce k tzv. maximálnemu modelu demokracie, sú potlačené do úzadia, resp. sú považované za irelevantné.

Čím nahradiť voľby? C. Crouch je presvedčený, že by sme mali brať do úvahy živý svet nátlakových, cieľových, záujmovo špecializovaných skupín (cause groups), ktorých význam s najväčšou pravdepodobnosťou bude ďalej narastať. Zdôrazňovanie úlohy a vplyvu týchto skupín zároveň znamená odklon od limitovaného modelu demokracie v podobe stranického a volebného boja a presun pozornosti na jej rozšírený model v podobe aktívneho občianstva. Organizácie pôsobiace v mene ľudských práv, chudoby, tretieho sveta, životného prostredia a v mnohých ďalších sférach môžu poskytnúť oveľa viac demokracie tým, že nám umožňujú vybrať si veľmi

konkrétne dôvody na zapojenie sa do ich práce, zatiaľ čo politická aktivita prostredníctvom politických strán nás núti prevziať celý balík programových priorít a zameraní činnosti, s ktorými sa nemusíme v plnej miere stotožňovať. Politické organizácie umožňujú aj väčší rozsah konkrétnych politických aktivít. Vďaka moderným komunikačným prostriedkom, akým je napríklad internet, je organizácia a koordinácia skupín nového zamerania stále ľahšia a lacnejšia. Sústreďenie sa na aktívnu účasť prostredníctvom politických organizácií však má aj svoje slabiny. Je totiž nevyhnutné rozlišovať medzi činnosťami, ktoré sú priamo zamerané na politickú agendu, na držiavanie zákonov, na kontrolu výdavkov verejnej správy a podobne od činností, ktoré sú zamerané na priame riešenie problémov cestou ignorovania politiky. Je jasné, že skupiny prvého typu môžu vykonávať aj činnosti skupín druhého typu, no toto C. Crouch nepovažuje za problém. (Crouch, 2000)

Kvantitatívny a kvalitatívny rast politických organizácií sa dá vysvetliť jednak zlým zdravotným stavom demokracie a takisto rozšíreným cynizmom vo vzťahu k jej kapacitám. Príkladom sú samotné USA, kde sa ľavicové znechutenie z monopolizácie politiky veľkými ekonomickými záujmovými skupinami úzko prelína s pravicovým odmietaním vyzdvihovania nepolitickej občianskej cnosti zo strany rozhodujúcich mocenských štruktúr. Podobne aj vo Veľkej Británii došlo k výraznému nárastu svojpomocných organizácií a komunitárnych sietí, ktoré sa zúfalo snažili zaplniť medzery, ktoré za sebou zanechal ustupujúci sociálny štát. Bez ohľadu na ich rôznorodosť, uvedené aktivity predstavujú odklon od politického riešenia spoločenských problémov, preto ich nemožno uvádzať ako príklad a ukazovateľ zdravia demokracie, pretože takéto typy činností môžu prevládať aj v nedemokratických spoločnostiach, kde je politická angažovanosť nebezpečná alebo nemožná a kde je štát obzvlášť ľahostajný k riešeniu sociálnych problémov. Zložitejšie je to s druhým typom politických organizácií: politické kampane a lobby, ktoré možno nechcú primárne ovplyvňovať proces získavania hlasov, ale sú zamerané na priame pôsobenie na vládnu politiku. Ich životaschopnosť je prejavom silnej liberálnej spoločnosti, no nie silnej demokracie. Keďže sme si zvykli na spoločnú myšlienku liberálnej demokracie, dnes máme tendenciu nevidieť, že v skutočnosti ide o dve zásadne rozdielne veci. Demokracia vyžaduje istú mieru rovnosti, ktorá poskytuje šancu na uspokojenie záujmov všetkých občanov. Liberalizmus vyžaduje slobodné, rozmanité a bohaté príležitosti na ovplyvňovanie a dosahovanie cieľov a realizáciu záujmov. Napriek rozdielnosti týchto dvoch pojmov musíme vidieť aj ich vzájomnú prepojenosť a závislosť. Tzv. maximálny demokratický model nemôže prosperovať bez silného liberalizmu. Čím viac by sme trvali na rovnosti politických kapacít, tým pravdepodobnejšie by bolo prijatie pravidiel na zníženie a obmedzenie nerovností. Tie by zasa ohrozili liberálnu požiadavku na pluralitu prostriedkov a mechanizmov politickej aktivity. (Crouch, 2000)

Ak neexistujú žiadne obmedzenia na výdavky politických strán na politickú reklamu, propagáciu a nákup mediálneho priestoru, potom ľahšie získavajú finančné prostriedky od bohatých cieľových skupín a získavajú tak výhodu vo volebnom súboji s ostatnými politickými stranami. Takýto režim uprednostňuje liberalizmus, no zároveň limituje demokraciu, pretože nepočíta s ničím ako sú rovnaké podmienky hospodárskej súťaže, ktoré vyžaduje demokratické kritérium rovnosti. Opatrenia americkej štátnej politiky v podobe štátneho financovania politických

strán, limitov výdavkov na kampane, pravidiel týkajúcich sa nákupu času v masmédiách napomáhajú dosahovaniu rovnosti a tým aj upevňovaniu demokracie, no na úkor slobody. Pre mnohé západoeurópske politické systémy sú v tomto zmysle slova skôr typické liberálne ako demokratické politické postupy. Zdroje sú relatívne dostupné, dajú sa využiť na rôzne politické ciele a výrazne až systematicky sa od seba líšia. Lobisti konajúci v mene ekonomických záujmov majú vždy výhodu oproti iným cieľovým skupinám. Vždy totiž môžu tvrdiť, že pokiaľ ich vláda nepočúva, ich firma alebo sektor nebude úspešný, čo ohrozuje plány vlády na hospodársky úspech. Na svoje lobovanie môžu použiť obrovské prostriedky nielen preto, že na začiatku politickej akcie sú aj tak náležite bohatí, ale aj preto, že úspešné lobovanie im prinesie ďalšie zdroje v podobe vyšších ziskov. Náklady na lobovanie zo strany ekonomických cieľových skupín tak predstavujú investíciu. Cieľové skupiny neekonomického charakteru nemôžu tvrdiť, že neuspokojenie ich záujmu povedie k poklesu hospodárskych výkonov. Takisto ich úspech v rámci lobingu im neprináša zisk a nové voľne použiteľné zdroje. Preto náklady neekonomických cieľových skupín nepovažujeme za investície, ale za výdavky. Tí, ktorí napríklad presadzujú zdravé potraviny a na tento účel založia záujmovú skupinu s cieľom obísť politické strany a lobať priamo vládu musia počítať s tým, že chemický a potravinársky priemysel odpovie najťažším kalibrom. Prekvitajúci liberalizmus umožňuje všetkým možným záujmom, dobrým aj zlým, hľadať politický vplyv a takisto umožňuje širokú škálu účasti verejnosti v politike. Pokiaľ však liberálna politika nebude vyvážená zdravou demokraciou v prísnom zmysle slova, bude na ňu mať systematicky deformujúci vplyv. Čím viac je zabezpečená rovnosť podmienok v takých záležitostiach ako je financovanie strán a prístup k médiám, tým je demokracia skutočnejšia. Na druhej strane – čím viac liberálnej modality politického života, tým viac pokračuje atrofia volebnej demokracie a samotná demokracia sa stáva ešte viac zraniteľnejšou. (Crouch, 2000)

Nie všetci autori zaoberajúci sa významom záujmových organizácií pre fungovanie moderného politického systému sú nadšení z toho, keď sa objaví nejaká nová skupina presadzujúca špecifické ciele. Dokonca aj samotný C. Crouch vyzýva, aby sme pri tom boli veľmi opatrní, pretože to vôbec nemusí znamenať posilnenie demokracie, ale naopak, jej obmedzenie. L. Jakl konštatuje, že postdemokracia vzniká na základe frustrácie (objektívnej a subjektívnej) z demokracie. Sú medzi nami ľudia, ktorí neveria štandardnej demokracii, sú z nej sklamaní a myslia si, že ich výhrady sú v danej situácii neriešiteľné. Na druhej strane „postdemokracia vôbec nie je iným (pejoratívnym) názvom pre spontánne aktivity ľudí, pre pestré prejavy života spoločnosti“. (Jakl, 2005, s. 13) Varovanie nie je namierené na ich „bohumilé“ aktivity, ale na ideológiu, podľa ktorej treba zastaralú demokraciu postupne nahrádzať inými princípmi a v rámci ktorej tieto neštátne štruktúry majú zohrávať funkciu mocenského nástroja. Je to oveľa vypuklejšie vtedy, keď sa niektoré z uvedených prvkov stanú nátlakovými skupinami, resp. keď tieto organizácie získajú priamy podiel na moci. Tomu sa už hovorí „tvrdá forma postdemokracie“. Ide napríklad o profesijné komory z povinným členstvom, ktoré sa k vlastnej členskej základni správajú veľmi autoritársky. O občani a jeho právach už nerozhoduje štát s mandátom všetkých občanov, ale iba „záujmová skupina bez univerzálneho mandátu“. (Jakl, 2005, s. 15) Podobne aj V. Hloušek uvádza, že existuje „jeden priestor, kde je nebezpečenstvo vzájomného

narušenia autonómnych sfér politiky a občianskej spoločnosti obzvlášť vysoké. Týmto priestorom je oblasť organizovaných záujmov, resp. ak chcete, záujmov, ich presadzovania a záujmových skupín.“ (Hloušek, 2005, s. 33) Problém vzniká vtedy, keď sa tieto organizované záujmy snažia získať podiel na výkone moci. Tam, kde sú domnelé expertné poznanie, morálna nadradenosť, dobré úmysly a dešpekt k politickým stranám a občanom-voličom vstupenkou pre politické rozhodovanie, tam „končí aréna liberálnej demokracie a začína divoký priestor postdemokracie“. (Hloušek, 2005, s. 34) Tieto štruktúry nemajú veľký záujem na vytváraní podmienok na presadzovanie slobody, spravodlivosti a bezpečnosti, ale k posilneniu vlastných mocenských pozícií a postavenia spriatelovaných „komerčných/lobbyistických zoskupení“. (Tutter, 2005, s. 38) V. Klaus používa pojem NGO-izmus. To neznamená, že by odmietal význam, existenciu a aktivity akýchkoľvek nevládných organizácií. Kritizuje však NGO-izmus ako „ideológiu, ktorá ponúka alternatívny mechanizmus rozhodovania o veciach verejných v porovnaní so štandardnou, tradičnou parlamentnou demokraciou, založenou na všeobecnom, rovnom, priamom a tajnom hlasovaní“. (Klaus, 2005, s. 77)

Zoznam bibliografických odkazov

- AZUD, J. – KOPER, J. 1997. Ústavné práva a slobody. In *SAMO (Spoločnosť, armáda, osobnosť: osobnosť v armáde, armáda v spoločnosti)*. 1997, roč. 4, č. 2, s. 43-66.
- CROUCH, C. 2000. *Coping with Post-Democracy*. London: Fabian Society, 2000. 73 s. ISBN 0716305984.
- HLOUŠEK, V. 2005. Postdemokracie, občanská spoločnosť a autonómie politiky. In *Postdemokracie – hrozba, alebo nádej?* Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-48-5, s. 29 – 36.
- JAKL, L. 2005. Postdemokracie zavládne, až zemře demokracie. In *Postdemokracie – hrozba, alebo nádej?* Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-48-5, s. 11 – 21.
- KLAUS, V. 2005. NGO-izmus, nikoli jednotlivé nevládní organizace, považují za nebezpečí pro naši svobodu. In *Postdemokracie – hrozba, nebo naděje?* Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-48-5, s. 77 – 80.
- KULAŠIK, P. – TÓTH, R. 1998. *Úvod do politológie*. Liptovský Mikuláš: Tatra revue, 1998. 163 s. ISBN 80-967988-5-5.
- TÓTH, R. 1996a. Volebné systémy. In *SAMO (Spoločnosť, armáda, osobnosť: osobnosť v armáde, armáda v spoločnosti)*. 1996, roč. 3, č. 1, s. 19.
- TÓTH, R. 1996b. *Základy politológie*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo, 1996. 115 s. ISBN 80-08-01213-7.
- TUTTER, J. 2005. Hrozbou pro demokracii je velký byznys a politici. In *Postdemokracie – hrozba, nebo naděje?* Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. ISBN 80-86547-48-5, s. 37 – 43.

Kontaktné údaje: prof. PhDr. Ján Koper, PhD., Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, e-mail: jan.koper@umb.sk

DEMOKRATICKÉ VOĽBY – ZNAMENIE NAŠEJ IMPOTENCIE V ÉRE ANTROPOCÉNU

Peter Daubner

Abstrakt

Konferenčný príspevok vo všeobecnosti z kriticko-filozofického pohľadu analyzuje voľby, proces reprezentácie a liberálnu demokraciu v kontexte prepojenia tejto politickej formy na neskorý kapitalizmus, ktorý pôsobí celoplanetárne, v globálnom rozsahu. Obsahom príspevku je filozofická reflexia demokratických volieb ako politického nástroja reprezentatívnej demokracie v súčasnej epoche ľudskej civilizácie, ktorú v spoločenských vedách označujeme ako antropocén. Cieľom príspevku je otvoriť kriticko-filozofickú diskusiu o demokratických voľbách ako základnom nástroji liberálnej demokracie v kontexte globálnych hrozieb a výziev vyplývajúcich z éry antropocénu, ktorými sú globálne klimatické zmeny, devastácia životného prostredia a sociálna deštrukcia.

Kľúčové slová: demokracia, voľby, antropocén, reprezentácia

Abstract

The conference paper generally analyzes elections, the process of representation and liberal democracy from a critical-philosophical point of view in the context of linking this political form to late capitalism, which operates globally, on a planetary scale. The paper deals with the philosophical reflection of democratic elections as a political instrument of representative democracy in the current epoch of human civilization, which we refer to in social science as anthropocene. The aim of the paper is to open a critical-philosophical discussion on democratic elections as an essential tool of liberal democracy in the context of the global threats and challenges arising from the anthropocene era, namely global climate change, environmental devastation and social destruction.

Keywords: democracy, elections, anthropocene, representation

Úvod

Súčasná kríza liberálnej demokracie v európskom priestore pravdepodobne predstavuje druhý okamih, *momentum*, ktoré kompletizuje pád Berlínskeho múru. Reálne existujúca demokracia¹ sa dnes totiž diskredituje identickým spôsobom ako reálny komunizmus v roku 1989. V tejto súvislosti nemožno prehliadnuť, že pád Berlínskeho múru sa dňa 9. novembra 1989 odohral rovnako prekvapujúco rýchlo ako jeho stavba. Domnievame sa, že kríza liberálnej

¹ Termín „reálne existujúca demokracia“ používa napríklad americká filozofka J. Deanová. Pozri Deanová (2009). Podobne uvažuje M. Hauser, podľa ktorého je liberálna demokracia podobný pojem ako reálny socializmus. Nevyjadruje totiž skutočnú realitu, ktorú bytostne prežíva väčšina spoločnosti, ale je skôr akýmsi utopickým dispozitívom, ktorý odkazuje k utopickému stavu. Pozri Hauser (2012). J. Butlerová v tejto súvislosti konštatuje, že demokracia ako politický signifikant získava svoju politickú účinnosť, svoju moc a schopnosť definovať a kontrolovať politický terén. Pojem „demokracia“ tak nie je odvodený z jej schopnosti adekvátne a komplexne popisovať nejakú už existujúcu politickú realitu, ale práve naopak, politický signifikant je politicky účinný tým, že konštruuje a udržiava istý súbor spojení ako politickú realitu. Politický signifikant je teda performatív, nie reprezentant. Pozri bližšie Butlerová (2016).

demokracie, ktorú chápeme ako politickú formu neskorého kapitalizmu², si vyžaduje naliehavú kritickú politicko-filozofickú reflexiu.

Súčasnú liberálnu demokraciu, ktorá sa v rôznom období počas predchádzajúceho storočia etablovala v našom geopolitickom priestore, možno vo všeobecnosti chápať ako formu reprezentatívnej (zastupiteľskej) demokracie, v ktorej sú v rámci všeobecných volieb volení zástupcovia *dému* obmedzovaní ústavou tak, že ústava chráni individuálne slobody všetkých členov demokratického spoločenstva. V tejto alebo vo veľmi podobnej súvislosti o liberálnej, resp. reprezentatívnej demokracii v našom akademickom priestore uvažujú v bazálnej politologickej literatúre renomovaní politológovia slovenskej proveniencie.³

V našom príspevku sa však na toto uvažovanie o reprezentatívnej demokracii (a jej nástrojoch) budeme pozerat' výrazne kriticky, a to pohľadom súčasnej politickej filozofie, ktorá je adekvátna globálnym hrozbám a výzvam 21. storočia. Táto kritika však *nie je* a ani *nemôže byť*, celkom pochopiteľne, vyčerpávajúca a komplexná. Napriek tomu sa domnievame, že vzhľadom na transformujúce sa sociálne, ekonomické, technologické, ale najmä environmentálne východiskové podmienky existencie súčasného politického systému, ktorý využíva adjektívum demokratický, budeme musieť nanovo premyslieť a sformulovať fundamentálne premisy, imperatívy a rovnako aj základné konceptuálne rámce, ktoré vôbec umožňujú vymedziť a reflektovať politično.⁴

V tejto štúdií sa preto na pôde politickej filozofie budeme venovať v naznačenom kontexte demokratickým voľbám ako fundamentálnemu nástroju reprezentatívnej demokracie v súvislosti s ohrozením environmentálnych predpokladov prežitia ľudstva ako biologického druhu a obmedzených možností riešenia súčasnej environmentálnej krízy v rámci liberálnej demokracie všeobecne. Cieľom tejto štúdie je teda filozofická reflexia demokratických volieb ako

² Kríze liberálnej demokracie ako politickej formy neskorého kapitalizmu sme sa hlbšie venovali v predchádzajúcom období. Pozri napríklad Daubner (2019a) a tiež Daubner (2019b). F. Jameson konštatuje, že termín neskorý kapitalizmus začali používať autori z Frankfurtskej školy. Stretávame sa s ním u T. W. Adorna a M. Horkheimera. Pod pojmom neskorý kapitalizmus budeme v tejto štúdií rozumieť súčasný kapitalizmus. Podľa Jamesona je neskorý kapitalizmus špecifický vznikajúcou sieťou byrokratickej kontroly, charakterizuje ho ako systém, v ktorom dochádza ku vzájomnému prestupovaniu a spájaniu národných vlád s veľkým biznisom, s veľkopodnikateľskými kruhmi. Zároveň priznáva, že používanie tohto termínu má dnes už odlišné konotácie. Neskorý kapitalizmus sa vyznačuje najmä novými formami organizácie obchodu (nadnárodné spoločnosti), ktoré monopolné štádium kapitalizmu kvalitatívne prekonávajú. Ide tu o víziu svetového kapitalistického systému, ktorý je odlišný od predchádzajúceho štádia, ktorý svoju legitimitu odvodzoval od (starej formy) imperializmu a súperenia koloniálnych veľmocí. Používaním termínu neskorý kapitalizmus sa zdôrazňuje jeho kontinuita s predchádzajúcim systémom (na rozdiel od diskontinuity v konkrétnej forme zlomu, rozkolu či mutácie). Podľa Jamesona, okrem intenzifikácie transnacionálneho obchodu patrí k rysom súčasného globálneho kapitalizmu aj nová medzinárodná deľba práce, úplne nová dynamika medzinárodného bankovníctva, finančníctva a trhov, vzostup burzového obchodu (spolu so zadlženosťou rozvojových krajín), nové formy mediálnej previazanosti, masívny rozmach informačných a komunikačných technológií, presúvanie výroby v rámci planéty za nižšími výrobnými nákladmi so všeobecne známymi sociálnymi dôsledkami, ku ktorým patrí kríza tradičných foriem práce, vznik spoločenskej vrstvy yuppies a globálne šírený rozmer gentrifkácie. (Jameson, 1991)

³ Pozri napríklad Kulašik (2007), Koper (2003) alebo tiež Koper (2019).

⁴ K vymedzeniu politickej filozofie pre 21. storočie pozri bližšie Sťahel (2018).

politického nástroja reprezentatívnej demokracie v súčasnej epoche ľudskej civilizácie, ktorú v spoločenských vedách označujeme ako antropocén⁵.

Kritika reprezentácie v neskorom kapitalizme

Ako sme už naznačili, predpokladom liberálnej demokracie je systém zastupiteľskej, resp. reprezentatívnej demokracie, v ktorom sa právo na praktický výkon moci legitimizuje úspechom politických strán v rámci volebného procesu. Liberálna demokracia, etablovaná od 20. storočia najmä v industriálnom západnom svete, spočíva na myšlienke „vlády súhlasu“. Liberálno-demokratická vláda získava svoju legitimitu tým, že uspokojuje potreby a chráni práva občanov, ktorí vo všeobecnosti súhlasia s tým, že im táto vláda vládne. (porov. Kulašik, 2007) Samotná idea „vlády súhlasu“ je však ako taká veľmi diskutabilná a problematická. Akonáhle totiž skloňujeme obrátenie sa k *dému* ako výlučnému zdroju legitimacy vládnej moci práve v termínoch súhlasu a nesúhlasu, ocitávame sa na všeobecne známej a bohato obývanej pôde liberálneho politického myslenia, predovšetkým v jeho kontraktualistickej tradícii. (Vargovčíková, 2014) Spoločenská zmluva, ktorá predpokladá legitímnu vládu ako umelý produkt dobrovoľnej dohody slobodných a rovných morálnych aktérov v spoločnosti, je však v zásade fiktívna, a preto je tento prepolitický súhlas s vládou len za každých okolností čisto hypotetický. V akejkoľvek spoločnosti, ktorá je triedne rozdelená (a v súčasnosti sa „nožnice triednych nerovností“ permanentne roztvárajú) a rovnosť⁶ je len nedosiahnuteľnou ilúziou, je uvažovanie v intenciách a na pôde liberálneho kontraktualizmu prinajmenšom pochybné a navyše aj intelektuálne a akademicky nezaujímavé. Nie je tu totiž žiadne spoločné dobro, ale politika, ktorá zaručuje pragmatické dohody medzi partikulárnymi záujmami privilegovaných skupín. Spoločenská zmluva na najvyššej úrovni sa dnes môže týkať výlučne súkromných partikulárnych záujmov.

Liberálny kontraktualizmus ignoruje skutočnosť, podľa ktorej v neskorokapitalistických spoločenských formáciách sú mocenské vzťahy v spoločnosti primárne odrazom (a nástrojom) ekonomických vzťahov, a to predovšetkým vzťahov týkajúcich sa súkromného vlastníctva. (porov. Bíba, 2014a) A práve na základe súkromného vlastníctva alebo jeho absencie môžeme formulovať triedne stratifikácie. R. Sťahel v tejto súvislosti dokonca konštatuje, že: „Výrobné vzťahy sú zároveň vzťahmi politickými, vlastníci výrobných prostriedkov, predovšetkým pôdy, sú zároveň držiteľmi politickej moci, inými slovami, politická a ekonomická moc sú totožné.“ (Sťahel, 2014, s. 55) M. Parenti uvažuje podobne, keď tvrdí, že politika a ekonomika sú dve strany tej istej mince. Ekonomika sa zaoberá produkciou a distribúciou vzácnych zdrojov, zahŕňajúc konflikty medzi sociálnymi triedami a medzi skupinami a jednotlivcami vo vnútri tried. Väčšina politiky je

⁵ K vymedzeniu antropocénu pozri napríklad Angus (2016), Bonneuil a Fressoz (2016), Ellis (2018) a Moore (2016).

⁶ J. Rancière v tejto súvislosti konštatuje, že rovnosť nie je žiadna nevyhnutná danosť, ktorú by politika ako taká aplikovala, nie je to ani podstata, ktorú by zákon nejakým spôsobom stelesňoval, ale ani cieľ, ktorého by politika chcela dosiahnuť. Je to výlučne predpoklad, ktorý musí byť rozlíšený v praktikách, ktoré ho uplatňujú. Pozri bližšie Rancière (2011). Pre J. Rancière je rovnosť základným predpokladom, axiómou politického myslenia a politiky ako takej. Každý proces emancipácie by mal smerovať k jedinej politickej univerzálii, k rovnosti, k uznaniu rovnosti všetkých zúčastnených, čo napráva politické krivdy a vracia späť do „hry“ tých, ktorí z nej boli z rôznych dôvodov vylúčení. Pozri bližšie Fišerová (2013).

prenosom tohto boja. Politika aj ekonomika sa zaoberajú prežitím a materiálnym blahobytom miliónov ľudí; obe sa zaoberajú základnými podmienkami samotného spoločenského života. (Parenti, 2011) Vládnuca trieda má pochopiteľne svoje objektívne záujmy a silu. „Sila triedy je definovaná ako jej schopnosť uskutočniť svoje objektívne záujmy, a jej záujmy sú definované ako hranica toho, čo môže trieda dosiahnuť v súčasnej situácii.“ (Poulantzas, 1978, s. 136) Inými slovami, pertraktovať demokraciu bez toho, aby sme uvažovali aj v sociálno-ekonomických súvislostiach neskorého kapitalizmu je zásadným nedostatkom súčasnej politickej vedy nášho akademického prostredia.

Priepasť medzi univerzalitou a partikularitou a prázdne miesto moci

Pre niektorých politických filozofov je reprezentatívna demokracia ako súčasť liberálnej demokracie v podstate ideálnou formou, ako sa suverenita *dému* premieta do vlády, pre iných je úplne neakceptovateľná. Niektorí filozofi a politickí teoretici nevidia k reprezentácii alternatívu, časť z nich však proces demokratickej reprezentácie podrobuje kritike. E. Laclau napríklad konštatuje, že reprezentatívna demokracia nie je druhou najlepšou formou demokracie, ako sa domnieval J.-J. Rousseau, ale je jedinou možnou, v praxi uskutočniteľnou. Vychádza totiž z predpokladu, že demokracia nie je ako taká mysliteľná bez medzery medzi univerzalitou a partikularitou, ktorú reprezentácia zviditeľňuje. (Laclau, 2013) Podľa neho je v tomto zmysle demokracia možná iba výlučne za určitého predpokladu. „Demokracia je možná iba vtedy, pokiaľ určité partikulárne sily obsadia prázdne miesto moci, ale nestotožnia sa s ním. To znamená, že demokracia je možná iba vtedy, pokiaľ medzera medzi univerzalitou a partikularitou nebude nikdy vyplnená, ale bude naopak neustále obnovovaná.“ (Laclau, 2013, 169)

Tieto formulácie môžeme lepšie pochopiť, keď si vysvetlíme, ako fungujú napríklad monarchické režimy. V monarchii je moc ako miesto, z ktorého sa vytvára a reprezentuje spoločnosť, vyplnené, je obsadené telom panovníka, monarchu. A naopak, demokracia je charakteristická dezinkorporáciou moci. Miesto moci v demokracii je (takmer) prázdny miestom. (Bíba, 2014b) „Prázdne miesto demokracie nikdy nie je úplne prázdne.“ (Deanová, 2014, 139) Laclau ďalej konštatuje, že: „Demokracia je možná iba vtedy, pokiaľ univerzálne nemá žiadne nutné telo a žiadny nutný obsah, pokiaľ rôzne skupiny medzi sebou zápasia, aby svojmu partikularizmu dočasne dali funkciu reprezentácie univerzálneho.“ (Laclau, 2013, s. 68) Laclau zdôrazňuje, že vláda získava vyplnením nedostatku, prázdneho miesta v štruktúre, ktoré vzniká pri jej dislokácii. Podľa I. Krasteva je liberálna demokracia, na rozdiel od diktatúry, príťažlivá práve tým, že pokiaľ subjekt prehrá vo volebnom procese, nemusí mať obavy, že za to zaplatí príliš vysokú cenu. Skrátka, nikto nemusí utiecť do exilu či mať obavy o svoju existenciu či bezpečnosť. Na strane druhej, v prípade, že subjekt zvíťazí, liberálna demokracia neposkytuje priestor na to, aby to víťazstvo bolo úplne definitívne. (Krastev, 2017)

Tento priestor je teda „prázdny miestom moci“ v tom zmysle, že je v systéme liberálnej demokracie, na rozdiel od autokratických či totalitárnych systémov, vyplnené len dočasne, na určitý čas. E. Laclau tvrdí, že demokracia ako taká predpokladá, že miesto moci zostane prázdne a že svojou štruktúrou nijak nepredurčuje povahu sily, ktorá ho obsadí. (Laclau, 2013) Podľa

nášho názoru je otázkou dneška, či nie je toto prázdne miesto moci v liberálnej demokracii ako politickej forme neskorého kapitalizmu už definitívne vyplnené. Nie je obsadené kapitálom ako novým suverénom, ktorý nahradil ľud ako *démos*?

Démos a moc globálneho kapitálu v národnej politike

Aby sme dali pregnantnú odpoveď na nastolenú otázku, musíme interpretovať tento termín v politickom význame slova, ktorý vychádza z toho, že v európskych moderných jazykoch tento termín (taliansky *popolo*, francúzsky *peuple*, španielsky *pueblo*, anglicky *people*) označuje vždy chudobných, vydedencov, vylúčených. G. Agamben v tejto súvislosti konštatuje, že jeden a ten istý pojem pomenováva tak ustanovujúci politický subjekt, ako aj triedu, ktorá je, ak aj nie priamo právne (*de jure*), tak *de facto*, vylúčená z politiky. (Agamben, 2003) J. Rancière tvrdí, že masa ľudí bez vlastníctva sa stotožňuje so spoločenstvom v mene bezprávia, ktoré na nej permanentne páchajú tí, ktorých spoločenský status a/alebo vlastníctvo majú taký prirodzený následok, že túto masu uvrhávajú do „neexistencie“ tých, ktorí sa na ničom nepodieľajú. A to, čo je bez podielu, t. j. antická chudoba, tretí stav alebo moderný proletariát, nemôže mať iný podiel, buď všetko alebo nič. *Démos* je preto potrebné interpretovať ako mnohosť, ktorá je vo svojej podstate identická s celkom: mnohosť ako jedno, a časť ako celok. (Rancière, 2011)

Ak je teda v tomto zmysle *démos* ako taký vylúčený z politiky, potom môžeme tvrdiť, že ľud počas volieb, ktoré sú v podstate záležitosťou elít, počas dislokácie moci v štruktúre, nemá prístup k dočasne prázdnej moci. A v tejto súvislosti je liberálna demokracia, ako naznačuje J. Bíba, skutočne len priestorom súperenia elít a obyčajnej populácii, resp. *dému* nezostáva nič iné ako zmieriť sa s tým, že je z tohto súperenia v skutočnosti vylúčená. (Bíba, 2014a) „Demokracia predstavuje mechanizmus začleňovania, ale tiež vylučovania.“ (Krstev, 2017, s. 100) Môžeme teda predpokladať, že prázdne miesto moci je skutočne obsadené kapitálom. É. Balibar uvažuje podobne, keď tvrdí, že kapitál sa dnes javí ako skutočný subjekt, stelesňuje pracujúci ľud, *démos*, sústreďuje sa v ňom vôľa a moc jednotlivcov. Je to nový suverén, „nový Leviathan“, autokrat i automat zároveň. (Balibar, 2017) V istom špecifickom zmysle tak dnes skutočne žijeme v biopolitickom priestore, na mieste, v ktorom vládne *bellum omnium contra omnes*⁷.

J. Pehe konštatuje, že v súčasnosti rôzne post-politické expertno-technokratické národné vlády⁸ plnia úlohy nadnárodného finančného kapitálu a v takejto situácii je demokratický proces v národnom rámci len čistou ilúziou. Volebný proces je stále viac závislý na moci kapitálu, resp. od moci peňazí. (Pehe, 2012) N. Fraserová je presvedčená, že súčasný liberálne demokratický režim umožňuje globálnemu kapitálu, aby dokonca riadil národné vlády a spoločnosti ako také, a to v prospech partikulárnych a dočasných záujmov súkromných investorov. (Fraserová, 2017)

⁷ Latinský výraz, ktorý v slovenskom jazyku znamená „vojna všetkých proti všetkým“. V hobbesovskej tradícii sa považuje za „prirodzený stav“.

⁸ J. Deanová podrobne expertný post-politický technokratizmus trefnej kritike: „Namiesto noriem vychádzajúcich z nárokov na univerzálnu platnosť máme pravidlá a ustanovenia, ktoré sú jasným výsledkom kompromisov medzi súperiacimi politickými stranami alebo produktom náhodných a nepresných záverov expertných komisií.“ (Deanová, 2014, s. 64)

Kapitál v súčasnosti pôsobí na národné vlády veľmi paradoxne. „Kapitál na jednej strane potrebuje podporu vo forme štátneho donucovania, na strane druhej však štátnu moc reálne alebo zdanlivo obmedzuje.“ (Woodová, 2014, s. 25) Každopádne, môžeme predpokladať, že pôsobenie globálneho kapitálu prekračuje hranice a akékoľvek politické možnosti národného štátu. Ako tvrdí W. Robinson, globalizácia v súčasnosti obmedzuje alebo dokonca úplne likviduje schopnosti jednotlivých národných štátov regulovať akumuláciu kapitálu a získavať výnosy, a tým celosvetovo vyhrocuje protiklad medzi bohatou menšinou a *démom*, resp. chudobnou väčšinou. Táto eskalácia protirečení dokonca, podľa Robinsona, vyúsťuje do nového sociálneho apartheidu, ktorý prekresľuje hranice podľa nového sociálneho kľúča. (Robinson, 2009) Schopnosť globálneho kapitálu vynútiť si ústupky voči demokratickej politike je významne vyššia ako schopnosť demokratickej politiky národného štátu vynútiť si ústupky alebo regulovať globálny kapitál. (Pehe, 2012)

Tento relatívne nový typ ekonomickej racionality sa zbavil závislosti od vtedajších ekonomických pravidiel, právnych poriadkov a politických systémov národných štátov, dokázal si ich podriadiť (čo je extrémne viditeľné predovšetkým na právnych poriadkoch) a funguje mimo ich rámca. Tento typ racionality ovládol procesy, ktoré sa niekedy označujú aj vágnym termínom globalizácia, čo v praxi neznamená nič iné než to, že vytvoril systém globálneho vládnutia bez globálnej vlády. Pôsobenie tohto systému dnes nie je možné korigovať a kontrolovať štandardnými nástrojmi politickej demokracie. (porov. Horyna, 2008) Voľby ako nástroj liberálnej demokracie na národnej úrovni v prostredí globálneho kapitalizmu sa teda stávajú v podstate impotentné. S. Žižek v tejto súvislosti groteskne dodáva, že globálnu kapitalistickú ekonomiku nie je možné usporiadať ako nejakú globálnu liberálnu demokraciu s celoplanetárnymi voľbami. (Žižek, 2017a) V západnej liberálnej demokracii platí v podstate jedna zásada existencie, a tým je logika bezpodmienečnej poslušnosti voči kapitálu, ktorý je – aspoň od 80. rokov minulého storočia, t. j. od nástupu a ideologickej expanzie ekonomickej globalizácie – ontologicky a geograficky všadeprítomný. (Fisher, 2010)

W. Robinson na základe nespočetného množstva štúdií konštatuje, že v priebehu kapitalistickej globalizácie došlo ku koncentrácii celoplanetárneho bohatstva v rukách veľmi malého počtu ľudí a akcelerovalo zbedačovanie a vyvlastňovanie väčšiny spoločnosti v globálnom meradle. (Robinson, 2014) A niet pochyb, že globálny kapitalizmus automaticky generuje neudržateľné sociálne nerovnosti, ktoré radikálnym spôsobom podkopávajú a deformujú meritokratické hodnoty, ktoré tvoria základ demokratických spoločností. (Piketty, 2015) Inými slovami, extrémna nerovnosť v ekonomickej sile, ktorá existuje v súčasnej kapitalistickej spoločnosti, sa prejavuje v extrémnej nerovnosti politickej moci. (Parenti, 2011)

B. Horyna v tejto súvislosti ďalej konštatuje, že voľný pohyb kapitálu, transnacionálne putovanie investícií po siločiarach umelo vytváraných či falošných potrieb a zmanipulovaných požiadaviek, je nie len prvok, v ktorého priamom dôsledku sa rozkladajú a degradujú hodnoty autentického demokratického prostredia, ale súčasne aj element, ktorý rozkladá samotné prostredie, v ktorom je alebo skôr už bola demokracia ako taká považovaná vôbec za legitímnu potrebu. Liberálne demokratický systém vlády je nezlučiteľný s neobmedzeným pôsobením nadnárodného kapitálu,

ktorý kontroluje, avšak bez toho, aby bol sám kontrolovateľný. (Horyna, 2008) Demokratické voľby v národných štátoch sú preto v globálno-kapitalistickom rámci a v ére antropocénu znamením ľudovej moci, ale predovšetkým našej impotencie.

Oligarchická alebo reprezentatívna demokracia?

Ak naše životy v skutočnosti prežívame v oligarchickej demokracii, čo sme sa pokúsili preukázať v predchádzajúcom príspevku⁹, tak si môžeme dovoliť konštatovať, že hlavným organizačným princípom oligarchickej demokracie je reprezentácia fungujúca na báze výberu. Formou výberu sú demokratické voľby. Inými slovami, vo voľbách sa volia politické subjekty splnomocnené hovoriť za nás a autorizované reprezentovať nás. J. Rancière však konštatuje, že demokratická prax volieb nie je prirodzeným dôsledkom demokracie. Výber elekčného telesa je praxou reprezentácie, slobodné voľby sú tak zmiešanou formou zrodenu z oligarchie. Preto J. Rancière argumentuje, že termín „reprezentatívna demokracia“, hoci sa javí ako pleonazmus, je v skutočnosti čistý oxymoron. Je to spojenie demokracie a oligarchie. Demokracia si tak uchováva určitú dvojnásobnosť, ktorá súvisí so schopnosťou prekračovať hranice celku legitímnych reprezentácií. Preto, a toto je pre J. Rancière kľúčové, nie je namieste nenávidieť či denuncovať (skutočnú) demokraciu. (Fišerová, 2013) Dvojnásobnosť v pojme demokracia vníma aj E. Laclau, keď konštatuje, že demokratická tradícia ako taká je ovládaná bytostnou dvojnásobnosťou: na jednej strane, demokracia bola pokusom usporiadať politický priestor okolo univerzality spoločenstva bez hierarchií a odlišností, na strane druhej, je demokracia rovnako chápaná ako pokus rozšíriť logiku rovnosti do stále širších sfér spoločenských vzťahov: ekonomická, rasová či rodová rovnosť. (Laclau, 2013)

Ak však J. Rancière upozorňuje, že do demokracie postupne prenikol princíp reprezentácie, ktorý ju kontaminoval takými cudzorodými prvkami ako hierarchizácia či elitárstvo, a prax demokracie preto má veľmi paradoxný, dialektický charakter oxymoronu, tak E. Laclau tvrdí, že pojmy ako reprezentácia a demokracia nie sú kontradiktické, ale naopak – pojem „reprezentatívna demokracia“ je pre E. Laclau tautológia, teda ani oxymoron, ani pleonazmus. Podľa J. Rancière je reprezentácia v politickej filozofii problematická preto, pretože je principiálnym opakom demokracie. V jeho diele *Nenávisť k demokracii* J. Rancière tvrdí, že demokracia v praxi ani nie je možná, pretože akákoľvek demokratická vláda v skutočnosti ako taká neexistuje, vždy vládne nejaká menšina väčšine spoločnosti. V praxi je preto možné demokraciu realizovať výlučne ako „reprezentatívnu demokraciu“, ktorá však už nie je autentickou demokraciou, ale zmesou demokracie a oligarchie. Od čias, keď sa do demokracie infiltroval princíp reprezentácie, ktorý ju kontaminoval hierarchizáciou a elitárstvom, demokracia sa postupne zmenila na oligarchiu, keďže reprezentácia menšín, ktoré majú právo podieľať sa na vládnutí, je elitárskou a oligarchickou formou, pravým opakom demokracie. J. Rancière teda argumentuje, že keďže praktický výkon moci nie je bez reprezentácie možný, v skutočnosti nemožno hovoriť o demokratickej vláde. Pôsobenie vlády sa vykonáva smerom od menšiny k väčšine, čo znamená,

⁹ Pozri Daubner (2019a).

že demokraciu nemožno stotožňovať s nijakou právno-politickou formou: moc *dému* sa totiž nachádza mimo tieto formy. Tento Rancièrov „demokratický škandál“ spočíva v tom, že všetky demokratické spoločnosti sú organizované „hrou oligarchií“. (Fišerová, 2013) Liberálna demokracia redukuje demokraciu na slobodné voľby. Formálne inštitúcie reprezentatívnej vlády však nereprezentujú ideu demokracie rovnako ako pracovná zmluva v kapitalistickom systéme nepredstavuje vzťah medzi rovnými založený na slobodnej výmene. (Wood, 2014)

E. Laclau tvrdí, že proces reprezentácie je v zásade *fictio iuris*. Je to predpoklad, že je aktér prítomný na mieste, na ktorom nie je „materiálne“ prítomný. Reprezentácia je proces, keď niekto iný, ten, kto reprezentuje (reprezentant), nahrádza a súčasne taktiež stelesňuje reprezentovaného. Podmienky pre dokonalú reprezentáciu by boli splnené v prípade, ak by reprezentácia bola priamym procesom vyjadrovania vôle reprezentovaného, t.j. keby bol akt reprezentácie vo vzťahu k tejto vôli úplne priehľadný. V praxi však reprezentant vpisuje do sociálnej reality nejaký záujem, a tento (partikulárny) záujem konštruuje a premieňa, a tým tiež premieňa identitu reprezentovaného. To, podľa E. Laclaua, znamená, že v procese reprezentácie je prítomná určitá nepriehľadnosť, bytostná „nečistota“. Dokonalá a úplná reprezentovateľnosť tak nie je možná. (Laclau, 2013) M. Hauser v tomto kontexte komicky dodáva: „Lavicoví voliči sú na tom horšie ako pravcoví, pretože o svojej politickej reprezentácii vopred vedia, že bude reprezentovať niekoho iného.“ (Hauser, 2012, s. 33)

Podľa J. Deanovej sa dnes liberálna demokracia neviaže na žiadnu „kolektívnu vôľu ľudí“, ale na „kvalitu tvorby tejto kolektívnej vôle“. Vôľa *dému* sa teda vytvára len v politickom procese. Demokracia ako čistá reprezentácia sa teda nespolieha na jednoduché stotožnenie napríklad medzi vládou a ovládanými, suverénom a subjektom, ale spočíva v sprostredkovanom vzťahu medzi nimi. Súčasná demokracia je tak len výlučne záležitosťou „správnych procedúr“. (Deanová, 2009) Navyše, nejaká existencia „kolektívnej vôle ľudu“ je v liberálnej demokracii a triedne diferencovanej spoločnosti čistým nezmyslom. Napriek tomu akési *volonté générale* dodnes v politickej filozofii vystupuje ako nejaká metafyzická chiméra.

Reprezentácia a externalizácia *jouissance*

Ako funguje reprezentácia v liberálnej demokracii nám môže objasniť pojem *jouissance* (slasť¹⁰), ktorý môže fungovať aj ako politická kategória. Totiž druhí, tí, ktorí nás a naše záujmy ako voličov reprezentujú, nefungujú primárne len ako subjekty, ale najmä ako objekty, na ktoré môžeme presúvať svoju *jouissance* alebo jej významnú časť. Táto externalizácia *jouissance* je akousi podmienkou aktivity pasívneho subjektu, voliča či reprezentovaného. Prezident je v liberálnej demokracii nástroj našej vôle a my chceme, aby ju realizoval za nás. Prezident myslí a koná za nás (rieši problémy, reprezentuje nás za našimi hranicami, venuje sa charite, pomáha sociálne slabším, kontroluje, menuje, riadi atď.), a my tak môžeme zostať úplne pasívni (a venovať sa konzumnému životu, pozeráť televíziu, čítať bulvárne noviny atď.), pociťujeme totiž vzrušenie bez toho, aby sme museli aktívne konať. Skrátka, našu *jouissance* presúvame na neho

¹⁰ Autorom termínu *jouissance* je francúzsky psychoanalytik Jacques Lacan. Pozri napríklad Fink (1995).

a zažívame ju prostredníctvom či skrz neho. Pociťujeme úľavu, keď sme od bremena *jouissance* oslobodení. On ako „druhý“ prežíva *jouissance* za nás a my nemusíme. Každopádne, je vhodné a potrebné pripomenúť, že špecifická forma reprezentatívnej „demokracie“ ako taká nie je len súčasťou liberálnej demokracie, ale bola aj politickou praxou sovietskej verzie marxizmu. Politický vzťah tu bol chápaný ako vzťah reprezentácie: robotnícka trieda bola postupne nahradená avantgardnou stranou (ako reprezentantom objektívnych záujmov proletariátu) a strana bola nahradená (alebo fakticky stotožnená so) sovietskym štátom (ako reprezentantom svetových záujmov komunistického hnutia). Akýmsi medzičlánkom v tomto vertikálnom procese reprezentácie bol revolučný vodca, resp. Pán a jeho kult (Stalin, Mao, Ceaușescu atď.).

Podobné uvažovanie nachádzame E. Laclaua, ktorý konštatuje, že: „Medzi univerzálnym charakterom úlohy robotníckej triedy a partikularitou jej konkrétnych požiadaviek sa otvorila stále sa zväčšujúca trhlina, ktorá musela byť zaplnená Stranou, ktorá bola reprezentantom historického záujmu proletariátu.“ (Laclau, 2013, s. 58) Pre úplnosť ešte dodajme, že hranice diskurzu v sovietskej verzii socializmu spolu s jej diskurzívnymi dominantami ako „triedny boj“ či „proletariát“ sa konštituovali prostredníctvom absolútneho vylúčenia skupinových, resp. kolektívnych subjektov, pozícií, logiky konania či spôsobov a vzorcov správania. (porov. Cingerová, 2016) Každopádne, podľa J. Bíbu už dlho pred rokom 1989 bolo zrejmé, že štátny socializmus v krajinách východného bloku nepredstavuje životaschopnú a príťažlivú podobu socializmu. (Bíba, 2014c)

Sloboda voľby a (ne)možnosť zmeny v liberálnej demokracii

Liberálna demokracia a fundamentálne procesy reprezentácie na báze súčasnej demokracie a prakticky všetkých mocenských úrovniach sa najmä v posledných desaťročiach značne transformovali, a rovnako aj ich spoločenské dôsledky. Túto skutočnosť však akademická obec špecializovaná na politické vedy akoby sústavne, dlhodobo a vytrvalo ignorovala, a to bez akejkoľvek politicko-filozofickej reflexie. Voľby totiž prestali odrážať politologické poučky z vysokoškolských učebníc a prestali poskytovať funkcie opísané v základnej politologickej literatúre.

Demokratické voľby v tomto zmysle v súčasnosti len konzervujú existujúci *status quo* a nie sú nástrojom, ktorý vedie k zmenám a korekciám v národnej politike. I. Krastev v tejto súvislosti uvádza úplne presne: „Liberálne demokratické režimy zažili v Európe po studenej vojne istý paradox: pokrok v oblasti osobných slobôd a ľudských práv išiel ruka v ruke s tým, že občania strácali možnosť presadiť svojím hlasom zmenu, ktorá by neznamerala iba novú vládu, ale tiež novú politiku.“ (Krastev, 2017, s. 105) A. Levine argumentuje podobne, keď tvrdí, že banalita politického života v našej dobe je obzvlášť zjavná v Spojených štátoch, kde volebná súťaž medzi demokratmi a republikánmi skôr pripomína reklamné kampane takmer nerozlišiteľných produktov a kde každý vie, že ktokoľvek zvíťazí vo voľbách, viac či menej identické záujmy korporácií budú pokračovať vo svojom vládnutí. (Levine, 2003) M. Hauser tvrdí, že: „v liberálnych demokraciách bolo zvykom, že vlády sú ochotné vyjednávať, ustupovať, upravovať svoju politiku podľa verejnej mienky. Ale teraz ako by sa riadili perverznom reformátorskou morálkou, ktorá im prikazuje, aby

si stáli za svojím a postupovali proti väčšine.“ (Hauser, 2012, s. 54) Podľa J. Deanovej, volebná účasť v Spojených štátoch a v Európskej únii nám ukazuje, že voľby ako také nie sú schodnou politickou formou, nie sú zrejme (a celkom očividne) schopné reprezentovať a mobilizovať hlas spoločenskej väčšiny. (Deanová, 2014) Môže sa preto celkom oprávnene zdať, že pravidelné, slobodné a demokratické voľby neprinášajú zásadnú zmenu, ale potvrdzujú a legitimizujú moc elít, resp. vládnucej triedy, ktorá vládne v národno-štátnom rámci. M. Sekerák v tejto súvislosti dodáva, že volič obmedzujúci svoju politickú aktivitu na príležitostný akt voľby je kľúčovým predpokladom pre „hladké“ fungovanie systému liberálnej demokracie. (porov. Sekerák, 2017) Zdá sa preto, že v rámci liberálnej demokracie sme všetci cynickými subjektami.¹¹ V podstate si v istom zmysle veľmi dobre uvedomujeme, že aj keď participujeme na volebnom procese, náš hlas politický systém a ani nič iné nezmení. Vieme, že naše chápanie reality je deformované, no napriek tomuto klamu, ho však nezavrhuje.

M. Hauser konštatuje, že pokiaľ sú slobodné voľby analógiou k trhu tak ako to predpokladajú ekonomické teórie demokracie (a niektoré ďalšie metódy empiricko-analyticky orientovanej politickej vedy), na ktorom sa namiesto tovaru vo výklade obchodu ponúkajú politické strany alebo programy, potom je to tak, ako by sme mali na výber niekoľko druhov žuvačiek, ale keď ich rozbalíme, objavíme vždy tú istú žuvačku. Slobodné voľby tak spočívajú v tom, že môžeme slobodne vyberať medzi rôznymi obalmi žuvačiek. (Hauser, 2012) Voľba medzi politickými stranami tak nie je skutočnou či autentickou voľbou, ale formálnym a v istom zmysle iluzórnym aktom. Ide tu o neschopnosť všeobecného volebného práva transformovať extraktívnu povahu liberálnej demokracie, ktorá spočíva v tom, čo by sme mohli označiť ako oligopolnú povahu politického trhu. A ako konštatuje J. Bíba, oligopolný politický trh disponuje len obmedzeným počtom účastníkov (politických strán) s obmedzenou možnosťou vstupu ďalších subjektov vstúpiť na tento trh. Ponuka alternatív je tak štrukturálne obmedzená. (Bíba, 2014b) Liberálna demokracia sa v tomto význame môže chápať len ako iná dimenzia triedne diferencovanej spoločnosti s oligopolom politických strán s ich profesionálnymi volebnými kampaňami, ktorá len reprodukuje a prehľbuje odcudzenie. (porov. Slačálek, 2012) „Odcudzenie demokratického procesu dosahuje znepokojivých rozmerov a cynizmus vo vzťahu k politickej triede je tak rozšírený, že podkopáva základnú dôveru občanov v parlamentný systém. Neexistuje skutočne žiadny dôvod k radosti nad súčasným stavom politiky v liberálno-demokratických spoločnostiach.“ (Laclau, Mouffe, 2014, s. 19-20) M. Znoj oprávnene tvrdí, že reprezentácia je výlučne elitná záležitosť. (Znoj, 2014) Etymologická spojitosť medzi anglickými výrazmi *elite* (elita) a *elections* (voľby) nie je vôbec náhodná: voľby sú politickým procesom, ktorý vedie k ustanoveniu novej elity. Model liberálnej demokracie totiž historicky vyrastá z aristokratických koreňov. (Reybrouck, 2017)

Voľby ako nástroj reprezentatívnej demokracie v podmienkach liberálnej demokracie, ktoré nevedú k zásadným zmenám, môžu evokovať brilantné poznámky maliara Andyho Warhola o akejsi „upokojujúcej stálosti“ fľaše Coca-Cola či známej plechovky s Campbellovou polievkou na jeho pop-artových dielach. V podstate vôbec nezáleží na tom, že ktorú plechovku otvoríte (ktorej

¹¹ Pozri Sloterdijk (2013).

politickej strane dáte svoj hlas vo voľbách), bude totiž vždy úplne rovnaká ako posledná, ktorú ste ochutnali (politická strana bude konať v podstate rovnako ako jej predchodcovia). „Voľby sa podobajú aktu, ktorým sa nevolia zastupitelia, ale potvrdzuje sa moc tých, ktorí už vládnu. Menia sa možno jednotlivé postavy alebo strany pri moci, ale nemení sa spôsob vlády. Ako je to s pluralitou politických strán, keď všetky strany v základných otázkach konajú, ako by boli súčasťou jednej veľkej strany s rôznymi frakciami. Rôzne programy, rôzne heslá a politici, ale rovnaká reálna politika líšiaca sa v detailoch.“ (Hauser, 2012, s. 33)

Môžeme dodať, že v tomto kontexte slobodná voľba medzi politickými stranami nie je skutočnou či autentickou voľbou, ale iba formálnym a v istom zmysle iluzórnym aktom. E. Laclau dokonca konštatuje, že: „sloboda oslobodzuje a súčasne zotročuje, je radostná i traumatická, otvára nové možnosti a je deštruktívna zároveň. Priestory slobody sa iste zväčšujú vo fragmentovanej a heterogénnej spoločnosti. Toto však nie je fenomén, ktorý by bolo možné jednoznačne označiť za pozitívny, pretože tieto priestory v sebe zahŕňajú aj nejednoznačnosť slobody.“ (Laclau, 2013, s. 51) Sloboda voľby je, zdá sa, problematickejšia, než si konvenčná politická veda dokáže pripustiť.¹² S. Žižek tvrdí, že latentné tlačenie subjektu k slobodnému rozhodovaniu nemôže byť vnímané ako niečo, čo je oslobodzujúce, ale skôr ako obscéna hazardná hra, ktorá vyvoláva prevrátené predurčenie. Sloboda voľby medzi alternatívami, ktoré má subjekt v liberálnej demokracii k dispozícii, nie je v skutočnosti slobodou autentického individua, ktorý si môže slobodne zvoliť svoj budúci osud, ale úzkosť vyvolávajúca sloboda subjektu, ktorý je permanentne nútený realizovať rozhodnutia, a to bez toho, aby si uvedomoval následky týchto rozhodnutí. Neexistuje žiadna záruka, že politizácia zásadných rozhodnutí a aktívna participácia ľudových mas bude nevyhnutne viesť k zlepšeniu kvality a relevantnosti týchto rozhodnutí. (Žižek, 2007b) „Naša sloboda voľby skutočne funguje ako čire formálne gesto súhlasného prítakávania nášmu útlaku a vykorisťovaniu.“ (Žižek, 2013, s. 138)

Voľby – signál našej neschopnosti a impotencie?

Prakticky na celom svete môžeme vidieť ako sa nás zmocňuje „únava z demokracie“.¹³ (Appadurai, 2017) „Vo väčšine krajín demokracia devalvovala na slovo bez významu – na slogan, súčasť marketingového žargónu pre upokojenie mas, aby verili, že existuje aj niečo zmyslupnejšie ako konzum.“ (Maxton, 2019, s. 111) Preto neprekvapí, že súčasná demokratická politika v kapitalistickom rámci je už vo svojej podstate odkázaná na metódy politického marketingu, ktorý si na svoje fungovanie vyžaduje investície vo forme naakumulovaného kapitálu. A kapitálom musí niekto disponovať. Ten niekto má častokrát v rukách súkromné médiá, think-tanky a časť politickej dimenzie občianskej spoločnosti. Z dlhodobého hľadiska je tak takmer irelevantné, že či je pri moci pravicová alebo ľavicová vláda, liberálna, sociálno-demokratická alebo konzervatívna časť politickej triedy. Všetky ideologické bloky politickej elity majú po

¹² Pozri napríklad Salecl (2011).

¹³ V neskoro-kapitalistických spoločnostiach liberálnych demokracií západného typu sme v predchádzajúcom období mohli pozorovať úžas či údiv mocenských a intelektuálnych elít nad návratom „stroskotaných“, ktorých politickú apatiu sme si dlhodobo radi vysvetľovali ako dobrovoľnú rezignáciu. Pozri bližšie napríklad Streeck (2017). Je to však dôsledok fenoménov, o ktorých sme písali v predchádzajúcich riadkoch.

zostavení vlády priestor len v mantineloch, ktoré im poskytujú ich spoloční sponzori, resp. tí, ktorí disponujú kapitálom.

V systéme liberálnej demokracie ako politickej formy neskorého kapitalizmu sú prostredníctvom politického marketingu, mediálnym ovplyvňovaním, manipuláciou a dlhou periodicitou volieb záujmy chudobnej, pauperizovanej a marginalizovanej väčšiny elektorátu zanedbané. (Takáč, 2012) Pravdepodobne práve kvôli tomu ku zvláštnostiam z posledného obdobia patrí, že brexit a Trump neprekvapili len elity a liberálnu verejnosť, ale aj spoločenské (najmä politické) vedy. Politická veda, ale aj politická a sociálna filozofia tým, že sa pokúšajú skúmať a vysvetľovať politické konanie aktérov prostredníctvom racionalistických prístupov a empiricko-analytických metód (napríklad teória racionálnej voľby atď.) sa stávajú absolútne bezradnými, keď sú konfrontované s fenoménom, ktorý osciluje okolo úplne opačných kategórií, ktoré sa racionalisticky nedajú vysvetliť a interpretovať.

Liberálna demokracia a ohrozenie ľudskej civilizácie v ére antropocénu

Filozofický termín antropocén, pred tridsiatimi rokmi v teoretickej rovine ešte úplne neznámy a tajomný pojem, sa v súčasnosti objavuje v názvoch niekoľkých akademických časopisov, desiatok kníh a stoviek vedeckých príspevkov, nehovoriac o nespočetných článkoch v novinách, časopisoch či na webových stránkach a blogoch. Za tým, čo sa môže javiť len ako módné slovo, sú dôležité vedecké diskusie, ktoré majú radikálne dôsledky pre budúcnosť života na Zemi.

Pre našu konkrétnu „historickú situáciu“ je špecifické, že ľudské aktivity významným spôsobom prispeli k tomu, že viac či menej relatívne stabilná geologicko-klimatická éra holocénu, ktorá umožnila vznik a rozvoj ľudskej civilizácie, sa postupne pretransformovala do viac či menej nestabilnej a nepredvídateľnej éry označovanej ako antropocén. Antropocén je všeobecne definovaný ako doba, kedy ľudské aktivity majú významný vplyv na zemský systém. Po desaťročia sa totiž hromadili dôkazy o tom, že ľudské aktivity významne narúšajú prirodzené geologické procesy. (Sklair, 2018; Sťahel, 2019a) Antropocén, ktorý nasleduje po nenávratne stratenom svete holocénu, predstavuje hlavnú výzvu pre prírodné vedy, filozofiu, aj spoločnosť. (Zalasiewicz *et al.*, 2010) Začiatok éry alebo epochy antropocénu sa datuje do obdobia začiatku prvej priemyselnej revolúcie v Európe, t.j. okolo roku 1800, keď boli k dispozícii nové a výkonné spôsoby manipulácie prírodou, resp. zásahy do životného prostredia. Veci sa vyvíjali pomerne pomaly v priebehu 150 rokov, pred fázou „veľkého zrýchlenia“, t.j. od roku 1945, resp. 1950. (Syvitski, 2012) Nie náhodou sa práve v tomto období v Európe začína etablovať liberálna demokracia a všeobecné volebné právo sa stáva v tomto priestore takmer štandardom. Spotreba akcelerovaná novým bohatstvom a novými technológiami v „zlatej ére povojnového kapitalizmu“ vytvorila z ľudstva hlavnú hnaciu silu zmien planetárneho systému a tento trend pokračuje dodnes.

Pripomeňme si, že planéta Zem sa v súčasnosti nachádza v globálnej environmentálnej kríze a ohrozené sú fundamentálne predpoklady existencie súčasného ekonomicko-politického systému i globálnej civilizácie vôbec a kolektívne aktivity ľudstva, týkajúce sa životného

prostredia, klimatickej stability, biodiverzity či chemického zloženia planetárnej atmosféry, hydrosféry i pôdy, podkopávajú či priamo odstraňujú environmentálne predpoklady existencie ľudskej civilizácie. (Suša, Sťahel, 2016) Bezprecedentnosť tejto krízy nepramení len z jej skutočne globálneho rozsahu, ale aj z toho, že kľúčovým aspektom pre prežitie ľudstva ako biologického druhu je prehlbovanie aj surovinovej, potravinovej a environmentálnej krízy¹⁴. (Sťahel, 2014) „Jedinečnosť tejto krízy je (...) okrem iného v tom, že je to kríza skutočne globálna, síce rozličnou mierou a v konkrétnych regiónoch odlišným spôsobom, ale aj tak sa týka celého ľudstva.“ (Sťahel, 2019a, s. 358) O. Suša konštatuje, že v súčasnosti možno hovoriť o kríze celej globálnej kapitalistickej priemyselnej civilizácie, keďže civilizačné riziká už nie sú nezamýšľaným dôsledkom, ale skôr systémovým dôsledkom rozvoja globálnej expanzie a rastu modernej kapitalistickej industriálno-technologickej civilizácie. (Suša 2014)

Naša civilizácia je v súčasnosti skutočne v hlbokoj a zložitej systémovej kríze, ktorá sa prejavuje rôznymi spôsobmi v globálnom meradle. „Kríza sa všeobecne popisuje ako stav nestability, nebezpečia, traumy alebo systémovej dysfunkcie, ktorá môže viesť ku spoločenskému kolapsu.“ (Přibáň, 2012, s. 32) Všeobecná kríza ľudskej civilizácie môže predznamenávať blížiaci sa kolaps ľudského druhu ako celku a to najmä v dôsledku environmentálnych hrozieb, ktoré sú vyvolané vedľajšími a neželanými následkami ľudských aktivít. F. Novosád pripomína, že: „fenomén krízy možno definovať rozmanitými spôsobmi, vo všeobecnosti však môžeme povedať, že o kríze hovoríme tam, kde hromadne zlyhávajú doteraz úspešné riešenia problémov. (...) Spoločnosť je konfrontovaná s nevyhnutnosťou vybrať si medzi rozdielnymi alternatívami.“ (Novosád, 2013, s. 16) Aká je však možnosť vybrať si medzi rôznymi alternatívami v liberálnej demokracii? V predchádzajúcom texte sme argumentovali, že obmedzená.

Kríza globálneho kapitalizmu, environmentálna kríza a kríza liberálnej demokracie¹⁵ sú, podľa nášho názoru, vzájomne prepletené a navzájom sa umocňujú a ovplyvňujú. R. Sťahel preto zdôrazňuje vzájomnú podmienenosť sociálnych, ekonomických, politických a environmentálnych krízových tendencií v rámci globálnej priemyselnej civilizácie, ktorých vzájomné umocňovanie a intenzifikácia predstavujú pre ľudstvo ako biologický druh autentickú existenčnú hrozbu. (Sťahel, 2016) Skrátka, ako ľudstvo žijeme neudržateľným, doslova sebazničujúcim spôsobom – spôsobom ničiacim predpoklady civilizovaného spôsobu života a organizácie ľudstva. Súčasný ekonomicko-politický systém je v tomto zmysle neudržateľný vo všetkých troch zložkách: v ekonomickej, sociálnej, ako aj v environmentálnej. (Sťahel, 2018)

Záver

Liberálna demokracia je vo svojej podstate neudržateľná. To, čo je pre nás kľúčové je, že demokratické voľby nie sú schopné riešiť hrozby vyplývajúce z éry antropocénu. Inými slovami, liberálna demokracia nie je schopná riešiť globálne klimatické zmeny, devastáciu životného prostredia a sociálnu deštrukciu (chudobu, sociálne nerovnosti atď.). Liberálna demokracia a slobodné voľby sú tak v tomto zmysle znamením našej impotencie v ére antropocénu, pre ktorú

¹⁴ K tomu pozri tiež Sťahel (2019b).

¹⁵ Pozri Daubner (2019a).

je charakteristická všeobecná kríza ľudskej civilizácie a v dôsledku nej aj existenčná hrozba pre ľudstvo. Pokračovanie súčasného ekonomicko-politického systému bez radikálnych zmien môže potenciálne spôsobiť stav, keď sa planéta Zem stane, a to už v dohľadnej dobe, prakticky neobývateľnou.¹⁶ Filozofi, ktorí akceptujú globálny kapitalizmus a deštruktívne pôsobenie globálneho kapitálu a súhlasia so súčasným politickým usporiadaním (s liberálnou demokraciou), ktoré spoločne nie sú dostatočne schopné reagovať na hrubé sociálne nerovnosti, vykorisťovanie, deštrukciu environmentálnych podmienok prežitia ľudstva a objektívne, resp. systémové násilie, ktoré globálny kapitalizmus dokázateľne produkuje, nie sú v podstate schopní poskytnúť životaschopnú a pre život ľudstva ako biologického druhu na planéte udržateľnú politickú a najmä filozofickú alternatívu. Jediná reálna šanca na uskutočnenie dostatočne hlbokých a radikálnych zmien v organizácii a imperatívoch globálnej civilizácie, t.j. takých, ktoré nás presmerujú na environmentálne a sociálne udržateľný spôsob života ľudstva, spočíva v radikálnej zmene myslenia, z ktorej vzíde dostatočne silný podnet na vytvorenie nových demokratických inštitúcií a foriem globálnej kooperácie, schopných vyrovnať súčasné deficity globálnej kultúry a radikálne obmedziť imperatívy globálneho kapitalizmu s jeho deštruktívnymi dôsledkami na planétu. A v tejto súvislosti sa domnievame, že tieto ciele sa zhodujú s najdôležitejšími vedeckými výskumami možností (celosvetovej) transformácie civilizačnej racionality.

Zoznam bibliografických odkazov

- AGAMBEN, G. 2003. *Prostředky bez účelu. Poznámky o politice*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 2003. ISBN 80-86429-24-5.
- ANGUS, I. 2016. *Facing the Anthropocene: Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System*. New York : Monthly Review Press, 2016. ISBN 978-1-5836760-9-7.
- APPADURAI, A. 2017. Únava z demokracie. In: GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha : Rybka Publishers, 2017, s. 13 – 30. ISBN 978-80-87950-34-0.
- BÍBA, J. 2014a. Postliberální demokracie: liberalismus a demokracie podle C. B. Macphersona a Norberta Bobbia. In: ZNOJ, M. – BÍBA, J.– VARGOVČÍKOVÁ, J. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2014, s. 133 – 182. ISBN 978-80-246-2878-3.
- BÍBA, J. 2014b. Radikální demokracie: výzva antiesencialismu. In: ZNOJ, M. – BÍBA, J. – VARGOVČÍKOVÁ, J. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2014, s. 183 – 220.
- BÍBA, J. 2014c. Za hranice marxismu: radikální demokracie. In: LACLAU, E. – MOUFFE, Ch. *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha : Karolinum, 2014, s. 219 – 226. ISBN 978-80-246-2685-7.
- BONNEUIL, CH., FRESSOZ, J.-B. 2016. *The Shock of the Anthropocene. The Earth, History and Us*. London, New York : Verso Books, 2016. ISBN 978-1-78478-082-1.

¹⁶ Pozri Wallace-Wells (2019) alebo Maxton (2019).

- BUTLEROVÁ, J. 2016. *Závažná těla. O materialitě a diskursivních mezích „pohlaví“*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2016. ISBN 978-80-246-3325-1.
- CINGEROVÁ, N. 2016. Prázdné označujúce ako organizácia diskurzu v teórii E. Laclau a Ch. Mouffovej. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava : EKONÓM, 2016, s. 65 – 78. ISBN 978-80-225-4292-0.
- DAUBNER, P. 2018. Budúcnosť pracujúcej triedy v ére globálneho kapitalizmu. In: DAUBNER, P. (ed.): *Budúcnosť Európy: Cesta k post-kapitalizmu?* Bratislava : Občianske združenie POLE, 2018, s. 99 – 118. ISBN 978-80-570-0356-4.
- DAUBNER, P. 2019a. Post-marxistická reflexia krízy liberálnej demokracie ako politickej formy neskorého kapitalizmu. In: ANDROVIČOVÁ, J. – BOLEČEKOVÁ, M. (eds.): *Občan v postdemokracii. Human forum 2018*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Banská Bystrica : BELIANUM, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2019, s. 18 – 25. ISBN 978-80-557-1579-7.
- DAUBNER, P. 2019b. Dekonstruktúra liberálnej demokracie 21. storočia ako politickej formy neskorého kapitalizmu. In: KLÚČIAROVSKÝ, M. – ZAJAC, T. (eds.): *Demokracia v 21. storočí*. Recenzovaný vedecký zborník. Bratislava : Central European Education Institute s.r.o., 2019, s. 162 – 173. ISBN 978-80-7632-037-6.
- DEANOVÁ, J. 2009. *Democracy and Other Neoliberal Fantasies. Communicative Capitalism and Left Politics*. Durham, London : Duke University Press, 2009. ISBN 978-0-8223-4505-3.
- DEANOVÁ, J. 2014. *Slast a politika. Žižkova politická teorie*. Praha : Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-422-0.
- ELLIS, E., C. 2018. *Anthropocene: A Very Short Introduction*. New York : Oxford University Press, 2018. ISBN 978-0-1987-9298-7.
- FINK, B. 1995. *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance*. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1995. ISBN 978-0-691-01589-7.
- FISHER, M. 2010. *Kapitalistický realismus*. Praha : Rybka Publishers, 2010. ISBN 978-80-87067-69-7.
- FIŠEROVÁ, M. 2013. Jacques Rancière, filozof emancipácie. In: NOVOSÁD, F. – SMREKOVÁ, D. (eds.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 667 – 674. ISBN 978-80-8101-679-0.
- FRASEROVÁ, N. 2017. Progresivní neoliberalismus versus reakční populismus: falešná dichotomie. In: GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha : Rybka Publishers, 2017, s. 51 – 63. ISBN 978-80-87950-34-0.
- HAUSER, M. 2012. *Kapitalismus jako zombie neboli Proč žijeme ve světě přízraků*. Praha : Rybka Publishers, 2012. ISBN 978-80-87067-62-8.
- HORYNA, B. 2008. Má smrt je protest proti bídě světa. Sociální nerovnost, rozvojová ekonomie, globální oligarchie a lidská čest v epoše fakturační demokracie. In: HRUBEC, M. (ed.): *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha : Filosofia, 2008, s. 15 – 64. ISBN 978-80-7007-286-8.

- JAMESON, F. 1991. *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham : Duke University Press, 1991. ISBN 978-08-223-1090-7.
- KOPER, J. 2003. *Mechanizmy vzniku moderného politického systému*. Banská Bystrica : Bratia Sabovci s.r.o., 2003. ISBN 8089029671.
- KOPER, J. 2019. Ľudské práva a občianske slobody v post-demokracii. In: ANDROVIČOVÁ, J. – BOLEČEKOVÁ, M. (eds.): *Občan v postdemokracii. Human forum 2018*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Banská Bystrica : BELIANUM, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2019, s. 8 – 17. ISBN 978-80-557-1579-7.
- KRASTEV, I. 2017. Budoucnost pro většiny. In: GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha : Rybka Publishers, 2017, s. 89 – 107. ISBN 978-80-87950-34-0.
- KULAŠIK, P. 2007. *Politológia*. Hlohovec : Efekt Copy, 2007. ISBN 978-80-969820-8-0.
- LACLAU, E. – MOUFFE, Ch. 2014. *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha : Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2685-7.
- LACLAU, E. 2013. *Emancipace a radikální demokracie*. Praha : Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2163-0.
- MAXTON, G. 2019. *Zmena alebo kolaps. Prečo potrebujeme radikálny obrat*. Banská Bystrica : PRO, 2019. ISBN 978-80-89057-78-8.
- MOORE, J. W. 2016. (ed.): *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Oakland, CA : PM Press/Kairos, 2016. ISBN 978-1-62963-148-6.
- NOVOSÁD, F. 2013. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: NOVOSÁD, F. – SMREKOVÁ, D. (eds.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 410 – 424. ISBN 978-80-8101-679-0.
- PARENTI, M. 2011. *Democracy for the Few*. Ninth Edition. Wadsworth : Cengage Learning, 2011. ISBN 978-0-495-91126-5.
- PEHE, J. 2012. Úvod. In: PEHE, J. (ed.): *Krize, nebo konec kapitalismu*. Praha : Prostor, 2012, s. 9 – 20. ISBN 978-80-7260-267-4.
- PIKETTY, T. 2015. *Kapitál v 21. storočí*. Bratislava : IKAR, 2015. ISBN 978-80-551-4248-7.
- POULANTZAS, N. 1978. *State, Power, Socialism*. London : New Left Books, 1978. ISBN 978-1-85984-274-4.
- PŘIBÁŇ, J. 2012. O bezmoci kritické teorie a expertního vědění v globální společnosti. In: PEHE, J. (ed.): *Krize, nebo konec kapitalismu*. Praha : Prostor, 2012, s. 32 – 46. ISBN 978-80-7260-267-4.
- RANCIÈRE, J. 2011. *Neshoda. Politika a filosofie*. Praha : Svoboda Servis, 2011. ISBN 978-80-86320-72-4.
- REYBROUCK, D. 2017. Vážený pane předsedo Junckere. In: GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha : Rybka Publishers, 2017, s. 261 – 278. ISBN 978-80-87950-34-0.

- ROBINSON, W. 2009. *Teorie globálního kapitalismu. Transnacionální ekonomika a společnost v krizi*. Praha : Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2009. ISBN 978-80-7007-305-6.
- ROBINSON, W. 2014. Globální kapitalismus a jeho „nelidská tvář“. Angažovaní intelektuálové a výklad krize. In: DINUŠ, P. – HOHOŠ, L. – HRUBEC, M. (eds.): *Revoluce nebo transformace? Revolúcia alebo transformácia?* Praha, Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav politických vied SAV, Filosofia, nakladateľství Filosofického ústavu AV ČR, 2014, s. 70 – 87. ISBN 978-80-224-13718 / ISBN 978-80-7007-413-8.
- SALECL, R. 2011. *The Tyranny of Choice*. Londýn : Profile Books, 2011. ISBN 978-1-84668-192-9.
- SEKERÁK, M. 2017. Koncepty občianskej participácie a participatívnej demokracie nazerané teoretickou optikou. In: *Sociológia*, 49, 2017, č. 2, s. 179 – 202. ISSN 0049-1225.
- SKLAIR, L. 2018. Námesačne antropocénom. In: *Philosophica Critica*, roč. 4, č. 2, 2018, s. 61 – 72. ISSN 1339-8970.
- SLAČÁLEK, O. 2012. Imploze budoucnosti. In: PEHE, J. (ed.): *Krize, nebo konec kapitalismu*. Praha : Prostor, 2012, s. 93 – 112. ISBN 978-80-7260-267-4.
- SLOTERDIJK, P. 2013. *Kritika cynického rozumu*. Bratislava : Kalligram, 2013. ISBN 978-80-8101-725-4.
- SŤAHEL, R. 2014. Vnútorne a vonkajšie príčiny súčasnej krízy. In: DINUŠ, P. – HOHOŠ, L. – HRUBEC, M. (eds.): *Revoluce nebo transformace? Revolúcia alebo transformácia?* Praha, Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav politických vied SAV, Filosofia, nakladateľství Filosofického ústavu AV ČR, 2014, s. 51 – 69. ISBN 978-80-224-13718 / ISBN 978-80-7007-413-8.
- SŤAHEL, R. 2016. Environmentalizmus ako politická filozofia pre antropocén. In: *Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy*, roč. 9, č. 2, 2016, s. 24 – 41. ISSN 1337-8163.
- SŤAHEL, R. 2018. Environmentalizmus ako politická filozofia pre 21. storočie. In: *Filozofia*, roč. 73, č. 1, 2018, s. 1 – 13. ISSN 2585-7061.
- SŤAHEL, R. 2019a. Lovelockov koncept udržateľného ústupu a jeho konzekvencie. In: *Filozofia*, roč. 74, č. 5, 2019, s. 352 – 365. ISSN 2585-7061.
- SŤAHEL, R. 2019b. *Pojem krízy v environmentálnom myslení*. Bratislava : IRIS, 2019. ISBN 978-80-8200-038-5.
- STREECK, W. 2017. návrat vypuzených jako začátek konce neoliberálního kapitalismu. In: GEISELBERGER, H. (ed.): *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha : Rybka Publishers, 2017, s. 241 – 260. ISBN 978-80-87950-34-0.
- SUŠA, O. – SŤAHEL, R. 2016. *Environmentální devastace a sociální destrukce*. Praha : Filosofia, 2016. ISBN 978-80-7007-452-7.
- SUŠA, O. 2014. Krize, Globální civilizace, rizika a transformace. In: DINUŠ, P. – HOHOŠ, L. – HRUBEC, M. (eds.): *Revoluce nebo transformace? Revolúcia alebo transformácia?* Praha, Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav politických vied SAV, Filosofia, nakladateľství

- Filosofického ústavu AV ČR, 2014, s. 29 – 50. ISBN 978-80-224-13718 / ISBN 978-80-7007-413-8.
- SYVITSKI, J. 2012. Anthropocene: An epoch of our making. In: *Global Change*, č. 78, 2012, s. 12 – 15. ISSN 0284-5865.
- VARGOVČÍKOVÁ, J. 2014. Deliberativní demokracie: rozpravou za hranice liberální demokracie? In: ZNOJ, M. – BÍBA, J. – VARGOVČÍKOVÁ, J. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2014, s. 89 – 132. ISBN 978-80-246-2878-3.
- WALLACE-WELLS, D. 2019. *Neobývatelná Zem. Život po oteplení*. Bratislava : Premedia 2019. ISBN 978-80-8159-749-7.
- WOOD, A., W. 2004. *Karl Marx*. 2nd Edition. New York, Londýn : Routledge, 2004. ISBN 0-415-31697-9.
- WOODOVÁ, E. M. 2014. *Impérium kapitálu*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2014. ISBN 978-80-8061-813-1.
- ZALASIEWICZ, J. *et al.* 2010. The New World of the Anthropocene. In: *Environmental Science & Technology*, roč. 44, č. 7, 2010, s. 2228 – 2231. ISSN 1520-5851.
- ZNOJ, M. 2014. Postliberální konstelace a meze liberalismu pro demokracii. In: ZNOJ, M. – BÍBA, J. – VARGOVČÍKOVÁ, J. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2014, s. 13 – 26. ISBN 978-80-246-2878-3.
- ŽIŽEK, S. 2007a. *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* Praha : Tranzit.cz, 2007. ISBN 978-80-903452-8-7.
- ŽIŽEK, S. 2007b. *Nepolapitelný subjekt. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov : L. Marek, 2007. ISBN 978-80-87127-02-5.
- ŽIŽEK, S. 2013. *Násilí*. Praha : Rybky Publishers, 2013. ISBN 978-80-87067-22-2.

Dělnická strana sociální spravedlnosti a její voličská podpora: Analýza prostorové podpory a stranického nahrazení

Pavel Maškarinec

Abstrakt

Tento příspěvek analyzuje teritorializaci voličské podpory Dělnické strany sociální spravedlnosti (DSSS), radikálně pravicové strany, která se v parlamentních volbách 2010, 2013 a 2017 neúspěšně pokusila mobilizovat voliče krajní pravice, kteří v 90. letech 20. století stáli za úspěchem krajně pravicového Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa (SPR-RSČ). Za použití technik prostorové ekonometrie (lokálních indikátorů prostorové autokorelace, LISA) jsme ukázali, že podpora DSSS byla soustředěna zejména v obcích, kde byla tradičně silná krajní pravice; zejména severozápadní Čechy (Karlovarský a Ústecký kraj). Postupný pokles DSSS, který vyvrcholil v roce 2017, pak vyústil v úplný rozpad podpory DSSS, stejně jako rozpad prostorových vzorců podpory mezi DSSS a SPR-RSČ. Zajímavou otázkou pro budoucí výzkum tudíž je, k jakým stranám se přesunuli krajně pravicoví voliči, protože úspěch krajně pravicových subjektů v roce 2013 a 2017 (Úsvit přímé demokracie, respektive Svoboda a přímá demokracie) byl založen na oslovení voličů v odlišných regionech než těch, jež byly historicky spjaty s podporou krajní pravice.

Klíčová slova: *Česká republika, parlamentní volby, prostorová analýza, volební geografie, stranické nahrazení, voličská změna, Dělnická strana sociální spravedlnosti*

Abstract

This paper examines the territorialization of voter support for the Workers' Party of Social Justice (DSSS), radical right party, which in parliamentary elections of 2010, 2013 and 2017 unsuccessfully aimed to mobilize far-right voters, who in 1990s stand for success of the radical right-wing populist Association for the Republic – Republican Party of Czechoslovakia (SPR-RSČ). Using spatial econometric methods (local indicators of spatial association, LISA), we found that support for the DSSS was concentrated especially in municipalities where far right was traditionally strong; especially in north-western Bohemia (Karlovarský region and Ústecký region). However, the decline of the DSSS support, which culminated in 2017, resulted in disintegration of the DSSS support, as well as the breakup of the common spatial patterns between the DSSS and the SPR-RSČ. Thus, an interesting question for further research is, to which parties moved the far-right voters, because success of the radical right parties in 2013 and 2017 (the Dawn of Direct Democracy, or the Freedom and Direct Democracy) was based on addressing voters in different regions than those which were historically connected with the support of far-right parties.

Keywords: *Czech Republic, parliamentary elections, spatial analysis, electoral geography, party replacement, electoral change, Workers' Party of Social Justice*

Úvod

Z dlouhodobého pohledu patřil český stranický systém mezi nejstabilnější a nejkonsolidovanější stranické systémy zemí střední a východní Evropy. Jeho charakteristickými rysy byla relativně silná stabilita zastoupených aktérů, poměrně výrazná uzavřenost, nízká úroveň volatility a selhání většiny nových politických stran (Cabada – Hloušek – Jurek, 2013; Balík – Hloušek, 2016). Dalším z důležitých prvků byl fakt, že z dlouhodobého hlediska vzešla z prostředí české krajní pravice pouze jediná parlamentní strana, již bylo Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), které disponovalo parlamentním zastoupením v letech 1992 až 1998 (srov. Smolík 2013),¹⁷ načež po propadu SPR-RSČ ve sněmovních volbách v roce 1998 ztratila tato stranická rodina relevantního zástupce, jímž se do jisté míry staly až po dalších 15 letech hnutí Úsvit přímé demokracie – Tomio Okamura (Úsvit) po sněmovních volbách v roce 2013, které o další čtyři roky později v parlamentu nahradilo uskupení Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD), přičemž ve druhém případě se SPD za použití tématu migrace stala se ziskem 10,64 % hlasů čtvrtou nejsilnější českou stranou.¹⁸

Cílem následujícího příspěvku je odpovědět na otázku „co se dělo“ v tomto mezidobí, kdy se pozici hlavního nástupce SPR-RSČ pokusila ztělesnit Dělnická strana (DS), respektive Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS), která sice v parlamentních volbách stěží překonala hranici jednoho procenta, ale i přesto se dokázala stát hegemonem na krajní pravici (Charvát, 2013, s. 111).¹⁹ Konkrétně se zaměříme na otázku, jakým způsobem, respektive odkud získávala DSSS své voliče, tedy otázku regionálního rozložení voličské podpory DSSS, respektive teritorializace stranického nahrazení (*party replacement*). Odpovědi na tyto otázky budeme hledat s pomocí technik prostorové ekonometrie (*spatial econometrics*), respektive explorační prostorové analýz dat (*exploratory spatial data analysis, ESDA*).²⁰

Data a metody

Pro analýzu voličské podpory DSSS bude použito několika technik. Průzkum prostorové struktury voličské podpory započne detekcí prostorové autokorelace, která umožňuje měření prostorového shlukování (*spatial clustering*) a identifikaci prostorových shluků (*spatial clusters*) a prostorových odchylek (*spatial outliers*). Pro tyto účely je vhodným nástrojem výpočet hodnot prostorové autokorelace pomocí Moranova I kritéria, které je nejběžnějším indikátorem přítomnosti prostorové autokorelace (srov. Spurná, 2008, s. 771).

Před výpočtem indikátorů prostorové autokorelace musí být vyřešen jeden z metodologických problémů prostorové analýzy dat. Ten je spojen se skutečností, že různá pojetí operacionalizace prostorové blízkosti (z hlediska vymezení sousedních prostorových jednotek)

¹⁷ V Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (PS PČR).

¹⁸ Více k historii, volebním výsledkům a vývoji ideového profilu Úsvit a SPD viz Maškarinec a Bláha (2014), Havlík a Voda (2016), Maškarinec (2017, 2019), Maškarinec a Novotný (2020).

¹⁹ Více k historii, volebním výsledkům a vývoji ideového profilu DSSS viz Kyloušek a Smolík (2008), Mareš a Vejvodová (2010), Smolík (2010), Mareš (2011), Charvát (2013), Stulík (2013), Háka (2016), Hanzelka (2016), Dlouhý, Břejchová a Háka (2017).

²⁰ Detailněji k výhodám technik ESDA při analýze prostorových dat a obecně problémům, jimž čelí analýza prostorových dat, viz Spurná (2008, s. 767–778), Maškarinec (2014, s. 42–65).

mohou vést k velmi odlišným výsledkům (srov. Spurná, 2008, s. 772). V našem případě bylo zvoleno prostorové vážící schéma se zvolenou mezní vzdáleností 10 km, jehož vhodnost pro analýzu různých proměnných prokázaly předchozí studie (Spurná, 2008; Blažek – Netrdová, 2009; Maškarinec, 2014).

Výsledkem měření prostorové autokorelace pomocí Moranova I je jedna hodnota statistického ukazatele identifikující míru prostorové autokorelace (shlukování) v celém území. Vzhledem k tomu, že naším cílem je analýza voličského chování na nižší (obecní) úrovni agregace, která dokáže identifikovat potenciálně odlišné vzorce voličského chování uvnitř větších celků (například okresů), budou v dalším kroku pro identifikaci prostorových shluků podobných hodnot vypočteny hodnoty prostorové autokorelace pro každou analyzovanou prostorovou jednotku. Konkrétně budou vypočteny lokální indikátory prostorové asociace (*local indicators of spatial association*, LISA), umožňující rozložení globálních indikátorů.

Indikátory LISA jsou vypočteny pro každou jednotku a statisticky významné hodnoty mohou být mapově zobrazeny, respektive kategorizovány (dle typu prostorové autokorelace) do čtyř skupin, odpovídajících čtyřem kvadrantům Moranova diagramu (viz obrázek 1). Tímto způsobem lze identifikovat jednotky s pozitivní či negativní prostorovou závislostí – tj. vysoké hodnoty proměnné v jedné jednotce obklopené podobně vysokými hodnotami v okolních jednotkách (*hot spots*), nebo naopak nízké hodnoty proměnné obklopené podobně nízkými hodnotami v sousedních jednotkách (*cold spots*), či prostorové odchytky (*spatial outliers*), tj. vysoké hodnoty obklopené nízkými hodnotami a vice versa (srov. Anselin, 1995). V práci budou použity mapy reprezentující hodnoty všech čtyř kvadrantů Moranova diagramu, přičemž barevné řešení map indikátorů LISA odpovídá odstínům v obrázku 1.

Obrázek 1. Moranův diagram

vážená hodnota proměnné v blízkých	nízká – vysoká <i>negativní prostorová autokorelace</i>	vysoká – vysoká <i>pozitivní prostorová autokorelace</i>
	nízká – nízká <i>pozitivní prostorová autokorelace</i>	vysoká – nízká <i>negativní prostorová autokorelace</i>
hodnota proměnné v prostorové jednotce		

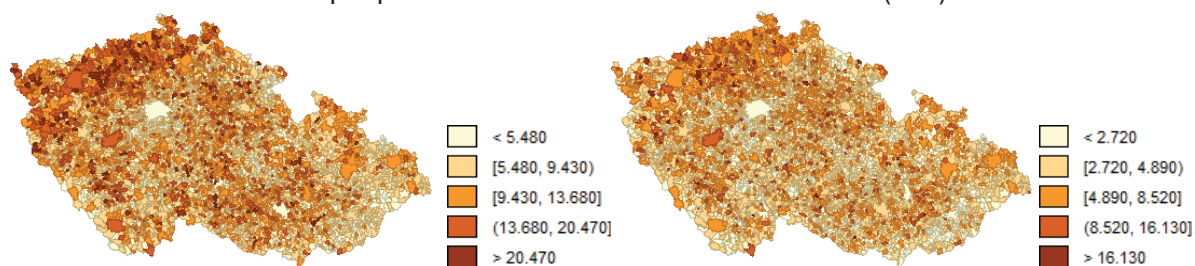
Zdroj: autor

Vzhledem k tomu, že naším cílem není pouze statický popis prostorového shlukování voličské podpory v jedné volbě, ale rovněž analýza shlukování vzorců stranického nahrazení mezi volbami, bude mimo univariační (jednorozměrné) verze indikátorů LISA, měřících prostorové shlukování a prostorové odchylky voličské podpory strany v jedné volbě, využita rovněž bivariační (dvourozměrná) varianta indikátorů LISA, umožňující analyzovat časoprostorovou (ne)stabilitu (*spatiotemporal non-stability*) voličské podpory strany ve dvojici voleb (po sobě či v delším období následujících), a nebo (a z hlediska našeho cíle významnější) geografické přesuny hlasů mezi stranami v po sobě následujících volbách. V případě bivariačních indikátorů budou prezentovány mapy tzv. vnější difúze (*outward diffusion*) měřící do jaké míry se voličská podpora jedné strany v konkrétní jednotce ve volbách t přesouvá k jiné straně v okolních jednotkách v dalších volbách $t + 1$ (srov. Anselin, 1995, s. 155–160; Shin – Agnew, 2007, s. 294).

Stranické nahrazení na příkladu rozložení teritoriální voličské podpory DSSS

Pokud se před vlastní analýzou DSSS krátce zaměříme na rozložení voličské podpory SPR-RSČ (obrázek 2) vidíme, že bylo oproti dalším českým stranám spíše atypické. Jádrem voličské podpory SPR-RSČ bylo koncentrováno téměř výlučně v prostoru severozápadních Čech (Ústecký a Karlovarský kraj), z nichž částečně přesahovalo až do severovýchodních Čech (Liberecký kraj, kde nicméně zasahovalo pouze do periferních příhraničních oblastí Českolipska a Frýdlantska), severní části středních Čech a v roce 1996 rovněž do příhraničních oblastí západních Čech (Plzeňský kraj) (srov. Pink – Voda, 2012b; Bernard – Šimon, 2014; Kostecký – Šimon, 2015). SPR-RSČ tak získávalo hlasy zejména v regionech ohrožených sociální exkluzí, s větší populací dělníků, vyšší nezaměstnaností a slabou přítomností katolické populace (Kreidl – Vlachová, 1999; Pink – Voda, 2012a; Bernard – Šimon, 2014).

Obrázek 2. Prostorová podpora SPR-RSČ – PS PČR 1996 a 1998 (v %)

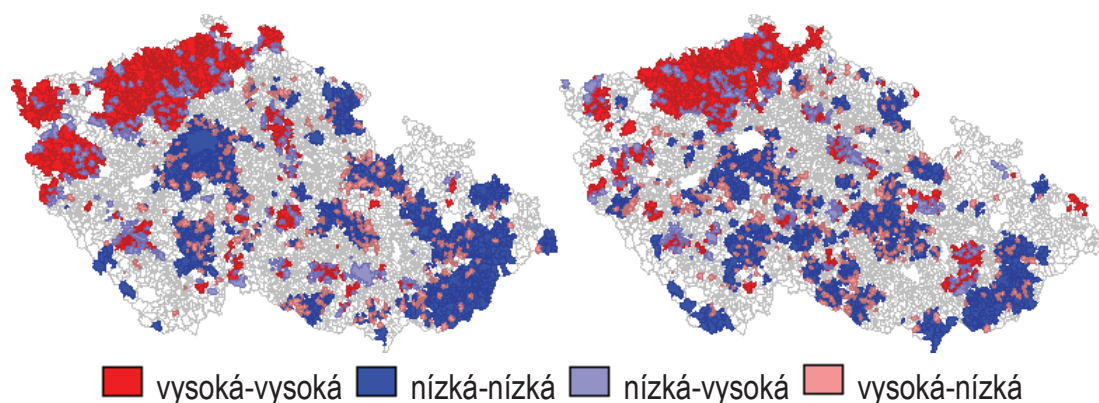

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní mapa.

Tyto závěry lze přesněji demonstrovat, pokud se pokusíme zobecnit výše uvedená zjištění analytičtějšími metodami, kde nás v první řadě zajímá samotné shlukování voličské podpory SPR-RSČ (obrázek 3). Zde ještě lépe vystupují do popředí výše popsané shluky sousedících obcí s vysokou podporou SPR-RSČ na severu a v menší míře na západu Čech, kdy zejména ve volbách v roce 1996, kdy strana dosáhla svého nejlepšího úspěchu (8,01 % hlasů), tyto obce tvořily téměř souvislý celek, zatímco v roce 1998, kdy SPR-RSČ se ziskem 3,90 % hlasů ztratilo parlamentní zastoupení, téměř kompletně zmizela kompaktní oblast vysoké podpory strany na západě Čech a jádro voličů strany se omezilo do severozápadních Čech s pouze malým

přesahem na Českolipsko a Frýdlantsko. Naproti tomu obce s nízkou podporou SPR-RSČ se koncentrovaly zejména v hlavní město Praze a širší pražské aglomeraci, pohraničních oblastech východních Čech a značné části Moravy, zejména v rozsáhlém prostoru zahrnujícím velkou část Zlínského kraje a částečně přesahujícím až do krajů Moravskoslezského a Olomouckého.

Obrázek 3. Prostorové shlukování podpory SPR-RSČ – PS PČR 1996 a 1998 (LISA)

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní mapa.

Pokud se v dalším kroku přesuneme ke srovnání SPR-RSČ a DSSS vidíme, že z hlediska provázanosti (uniformity) vzorců voličské podpory SPR-RSČ a DSSS (tabulka 1) nelze konstatovat, že by DSSS dokázala ve větší míře mobilizovat voliče ve stejných obcích jako SPR-RSČ. Přestože ve všech případech nalzáme pozitivní hodnoty korelačních koeficientů, jejich maximum nepřekračuje hodnotu střední korelace (0,25) a s postupným úpadkem voličské podpory DSSS má tendenci klesat až k hodnotám nízké korelace nebo ještě níže.²¹

Tabulka 1. Vzájemná souvislost volební podpory SPR-RSČ a DSSS (Pearsonův korelační koeficient)

	DSSS		
	2010	2013	2017
SPR-RSČ (1996)	0,211	0,173	0,076
SPR-RSČ (1998)	0,245	0,183	0,103

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní výpočet.

Podobné konstatování můžeme vyslovit i při pohledu na tabulku znázorňující hodnoty Moranova I kritéria (tabulka 2), tedy indikátoru globální míry prostorového shlukování. V tomto případě naznačují hodnoty Moranova I pouze omezenou míru prostorového shlukování voličské podpory SPR-RSČ a DSSS. Přestože i zde nacházíme ve všech případech pozitivní hodnoty

²¹ DSSS obdržela ve volbách v roce 2010 celkově 1,14 %, v roce 2013 pak 0,86 % a konečně v roce 2017 již pouze 0,20 % hlasů.

prostorové autokorelace i v tomto případě se postupný úpadek voličské podpory DSSS projevuje poklesem míry shlukování voličské podpory SPR-RSČ a DSSS.

Tabulka 2. Globální míra prostorového shlukování volební podpory SPR-RSČ a DSSS (Moranovo I)

	DSSS		
	2010	2013	2017
SPR-RSČ (1996)	0,122	0,107	0,057
SPR-RSČ (1998)	0,116	0,095	0,049

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní výpočet.

Pokud se před vlastní kartografickou analýzou krátce zaměříme na globální shlukování voličské podpory DSSS (tabulka 3) vidíme, že hodnoty Moranova I neindikují příliš silnou přítomnost prostorového shlukování voličské podpory DSSS, přičemž s postupným poklesem podpory strany má tendenci výrazně klesat.

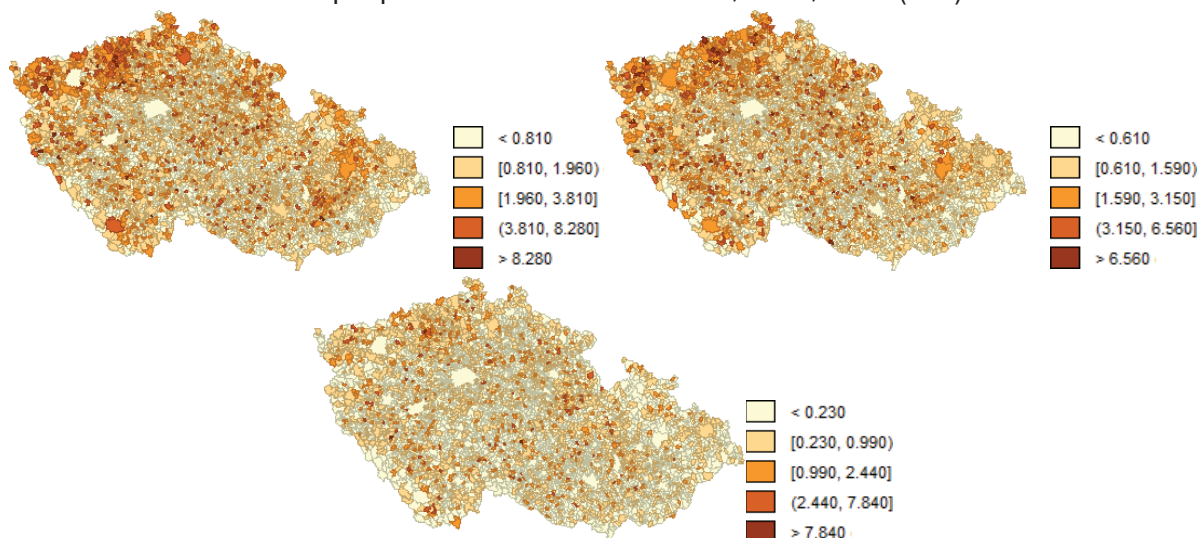
Tabulka 3. Globální míra prostorového shlukování volební podpory DSSS (Moranovo I)

	2010	2013	2017
DSSS	0,136	0,104	0,043

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní výpočet.

Tyto závěry dokládá i základní kartografická analýza voličské podpory DSSS (obrázek 4). Mapové zobrazení ukazuje, že vyšší podpoře se DSSS těšila zejména v severozápadních Čechách, ale i v tomto prostoru došlo zejména v posledních parlamentních volbách v roce 2017 k vymizení většího počtu obcí s výraznějším počtem voličů hlásících se ve volbách k podpoře DSSS.

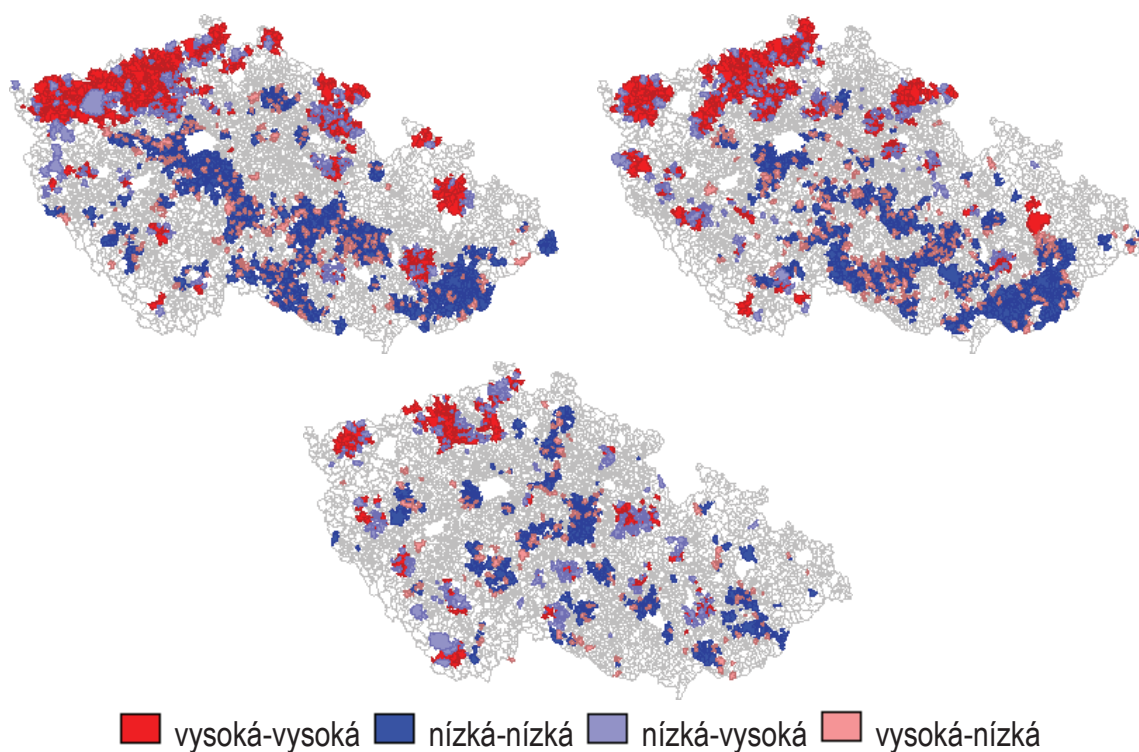
Obrázek 4. Prostorová podpora DSSS – PS PČR 2010, 2013, 2017 (v %)

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní mapa.

Ještě lépe demonstrují úpadek voličské přízně DSSS indikátory lokální prostorové autokorelace (obrázek 5). Ve sněmovních volbách v roce 2010 zahrnoval kompaktní celek obcí s vysokou podporou DSSS téměř celé severozápadní Čechy (obce v Ústeckém i Karlovarském kraji) a dále již pouze daleko menší shluky obcí ve Frýdlantském výběžku v pohraničí severovýchodních Čech, další pohraniční oblasti na východu Čech (Broumovsko, Trutnovsko) a severu Moravy (Jesenicko, Bruntálsko) a konečně shluk obcí na pomezí Jihomoravského a Olomouckého kraje (Blansko, Prostějovsko, Kroměřížsko, Vyškovsko). Naproti tomu o tři roky později mizí shluky obcí vysoké podpory DSSS na Moravě a částečně se snižuje i kompaktnost území na severozápadě Čech. Konečně poslední sněmovní volby v roce 2017 de facto „vymazaly“ téměř jakýkoliv širší prostor, kde by se ve větší míře shlukovala vysoká podpora DSSS, což platilo i pro většinu dřívějšího voličského jádra strany na Ústecku, ale současně se výrazná ztráta podpory DSSS promítla i v oblastech s historicky nízkou podporou strany (obce ve středních Čechách, na Vysočině, či ve Zlínském kraji), kde rovněž vymizely výraznější shluky sousedících obcí s nízkou podporou strany.

Obrázek 5. Prostorové shlukování podpory DSSS – PS PČR 2010, 2013, 2017 (LISA)

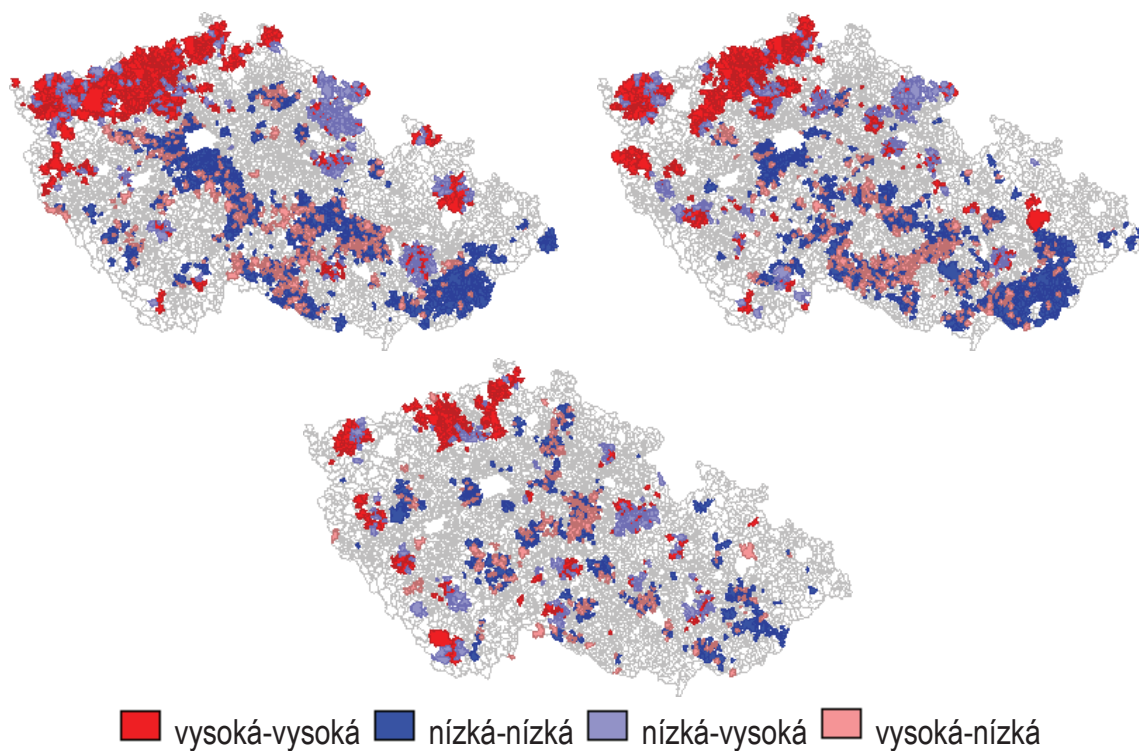
Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní mapa.

Konečně poslední série map srovnává vzájemný přesah podpory DSSS s dřívější podporou SPR-RSČ v parlamentních volbách v roce 1996, kdy se republikáni těšili nejvyšší přízni voličů. Mapy bivariačních indikátorů LISA přitom potvrzují, že DSSS uspěla v parlamentních volbách v letech 2010 a 2013 ve velmi podobném prostoru, v němž bylo v 90. letech 20. století silné i SPR-RSČ, a to zejména v obcích táhnoucích se v pásmu od Karlovarského kraje po Ústecký kraj; v roce 2010 tento celek zahrnoval rovněž Frýdlantsko a severní oblasti Středočeského kraje. Na

druhé straně vidíme i odlišnosti, kdy DSSS byla silná ve výše popsané oblasti ve východních Čechách, kde SPR-RSČ naopak bylo velmi slabé, přičemž obě strany spojovala rovněž velmi slabá podpora v obcích ležících na jihu Středočeského kraje a na jihovýchodě Moravy (Zlínský kraj).

Úpadek zájmu voličů o DSSS ve sněmovních volbách v roce 2017 nicméně vedl k tomu, že se prostorové shlukování podpory obou radikálně pravicových subjektů omezilo pouze na menší počet obcí v severozápadních Čechách (jak v Karlovarském, tak v Ústeckém kraji), nicméně velmi omezená podpora DSSS v posledních parlamentních volbách již staví do popředí fakt, že uvedené závěry nelze příliš přeceňovat, právě s ohledem na minimální zisky strany v mnoha obcích jak v Čechách, tak na Moravě. Ze souhrnu více než 6000 českých obcí totiž nezískala DSSS v roce 2017 v 3510 obcích ani jediný hlas a v 5786 obcích (92,5 %) zůstala pod 1% hranicí.

Obrázek 6. Prostorové shlukování podpory SPR-RSČ (1996) vs. DSSS (2010, 2013, 2017) – BLISA

Zdroj: <http://www.volby.cz>; vlastní mapa.

Závěr

Cílem předloženého příspěvku byla snaha analyzovat prostorovou podporu radikálně pravicové Dělnické strany sociální spravedlnosti (DSSS), které se snažila ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v letech 2010, 2013 a 2017 navázat na předchozí úspěchy Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa (SPR-RSČ) v 90. letech 20. století. Naše výsledky doložily, že podpora DSSS byla založena zejména na oslovení voličů v obcích (a regionech), kde byla radikální (či krajní) pravice historicky úspěšná, přestože celková míra podpory DSSS byla výrazně nižší než v případě SPR-RSČ. Postupný

úpadek DSSS, který vyvrcholil ve sněmovních volbách v roce 2017, nicméně vyústil v naprostý rozpad voličských vzorců DSSS a jejich rozpojení s předchozími vzorci voličské podpory SPR-RSČ založené takřka výhradně na oslovení voličů v severovýchodních Čechách. Zajímavou otázkou do budoucna tudíž je, odpovědět na to, kam se přesunuli voliči krajní pravice v tomto prostoru, protože analýzy voličské podpory krajně pravicových subjektů, jež uspěly v parlamentních volbách v roce 2013 (Úsvit přímé demokracie) nebo v roce 2017 (Svoboda a přímá demokracie) ukazují, že úspěch subjektů založených a vedených Tomiem Okamurou byl založen na oslovení voličů v odlišně vymezených regionech (srov. Maškarinec – Bláha, 2014, s. 731; Havlík – Voda, 2016, s. 132–133; Maškarinec, 2017, s. 441–442; Maškarinec, 2019, s. 528–534; Voda, 2019, s. 207–209; Maškarinec – Novotný, 2020, s. 70–80), než byly v českém prostředí oblastmi historicky spojenými s podporou krajní pravice.

Seznam bibliografických odkazů

- ANSELIN, L. 1995. Local Indicators of Spatial Association–LISA. In *Geographical Analysis*. ISSN 1538-4632, 1995, roč. 27, č. 2, s. 93–115.
- BALÍK, S. – HLOUŠEK, V. 2016. The Development and Transformation of the Czech Party System After 1989. In *Acta Politologica*. ISSN 1804-1302, 2016, roč. 8, č. 2, 103–117.
- BERNARD, J. – ŠIMON, M. 2014. Prostorové vzorce volebního chování v letech 1992–2006: popis, proměny a možné příčiny. In *Koho volí Vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny*. T. KOSTELECKÝ et al. Praha : SLON, 2014. ISBN 978-80-7419-166-4, s. 109–132.
- BLAŽEK, J. – NETRDOVÁ, P. 2009. Can Development Axes Be Identified By Socio-economic Variables? The Case of Czechia. In *Geografie*. ISSN 1212-0014, 2009, roč. 114, č. 4, s. 245–262.
- CABADA, L. – HLOUŠEK, V. – JUREK, P. 2014. *Ztraceny v tranzici? minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2013. 213 s. ISBN 978-80-210-6379-2.
- DLOUHÝ, M. – BREJCHOVÁ, P. – HÁKA, A. 2017. Dělnická strana sociální spravedlnosti: terénní výzkum krajněpravicové strany. In *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. ISSN 1214-7737, 2017, roč. 12, č. 1, s. 75–132.
- HÁKA, A. 2016. Dělnická strana sociální spravedlnosti: postoj k systému. In *Politické vedy*. ISSN 1335 – 2741, 2016, roč. 19, č. 1, s. 224–260.
- HANZELKA, J. 2016. Identifikace mobilizačních témat Dělnické strany sociální spravedlnosti skrze analýzu sociálních médií. In *Středoevropské politické studie*. ISSN 1212-7817, 2016, roč. 18, č. 2–3, s. 253–284.
- HAVLÍK, V. – VODA, P. 2016. The Rise of New Political Parties and Re-Alignment of Party Politics in the Czech Republic. In *Acta Politologica*. ISSN 1804-1302, 2016, roč. 8, č. 2, s. 119–144.
- CHARVÁT, J. 2013. Dělnická strana a její postavení v Ústeckém kraji v krajských volbách 2012. In *Krajské volby 2012 v Ústeckém kraji*. P. MAŠKARINEC – P. BLÁHA. Ústí nad Labem : FF UJEP, 2013. ISBN 978-80-7414-623-7, s. 111–140.

- KOSTELECKÝ, T. – ŠIMON, M. 2015. Geografie politických orientací voličů v letech 1992–2013. In *Geografie výsledků parlamentních voleb: Vzorce volebního chování v Česku 1992–2013*. T. KOSTELECKÝ et al. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2015. ISBN 978-80-7330-284-9, s. 69–93.
- KREIDL, M. – VLACHOVÁ, K. 1999. Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR–RSC v letech 1996–1998. In *Sociologický časopis*. ISSN 2336-128X, 1999, roč. 35, č. 3, s. 335–354.
- KYLOUŠEK, J. – SMOLÍK, J. 2008. Krajiní pravice v krajských volbách 2008. *Středoevropské politické studie*. ISSN 1212-7817, 2008, roč. 10, č. 4, s. 370–388.
- MAREŠ, M. 2011. Czech extreme right parties an unsuccessful story. In *Communist and Post-Communist Studies*. ISSN 1873-6920, 2011, roč. 44, č. 4, s. 283–298.
- MAREŠ, M. – VEJVODOVÁ, P. 2010. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. In *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. ISSN 1214-7737, 2010, roč. 8, č. 2, s. 42–74.
- MAŠKARINEC, P. 2014. *Volební geografie Libereckého kraje 1992–2010. Voličské chování z pohledu explorační prostorové analýzy dat (ESDA)*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014. 334 s. ISBN 978-80-7325-344-8.
- MAŠKARINEC, P. 2017. A spatial analysis of Czech parliamentary elections, 2006–2013. *Europe-Asia Studies*. ISSN 0966-8136, 2017, roč. 9, č. 3, s. 426–457.
- MAŠKARINEC, P. 2019. The rise of new populist political parties in Czech parliamentary elections between 2010 and 2017: the geography of party replacement. In *Eurasian Geography and Economics*. ISSN 1538-7216, 2019, roč. 60, č. 5, s. 511–547.
- MAŠKARINEC, P. – BLÁHA, P. 2014. For whom the Bell Tolls: Grievance Theory and the Rise of New Political Parties in the 2010 and 2013 Czech Parliamentary Elections. In *Sociológia*. ISSN 0049-1225, 2014, roč. 46, č. 6, s. 706–731.
- MAŠKARINEC, P. – NOVOTNÝ, L. 2020. *Strany a vládnutí v digitální éře. Vybraná témata výzkumu politického stranictví*. Praha : Academia, 2020. 206 s. ISBN 978-80-3052-8.
- PINK, M – VODA, P. 2012a. Vysvětlení prostorových vzorců volebního chování v parlamentních volbách v České republice a na Slovensku v letech 1996–2010. In *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: Vzorce, trendy, proměny*. M. PINK et al. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-287-8, s. 201–242.
- PINK, M – VODA, P. 2012b. Základní vymezení voličské základny politických stran v České republice v letech 1996–2010. In *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: Vzorce, trendy, proměny*. M. PINK et al. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-287-8, s. 17–46.
- SHIN, M. – AGNEW, J. 2007. The geographical dynamics of Italian electoral change, 1987–2001. In *Electoral Studies*. ISSN 0261-3794, 2007, roč. 26, č. 2, s. 287–302.
- SMOLÍK, J. 2010. Česká krajiní pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. *Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. ISSN 1214-7737, roč. 8, č. 1, s. 73–94.

SMOLÍK, J. 2013. *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003-2012*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 368 s. ISBN 978-80-7325-307-3.

SPURNÁ, P. 2008. Prostorová autokorelace – všudypřítomný jev při analýze prostorových dat? In *Sociologický časopis*. ISSN 0038-0288, 2008, roč. 44, č. 4, s. 767–787.

STULÍK, O. 2013. Analýza Dělnických listů. In *Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*. ISSN 1214-7737, 2013, roč. 11, č. 1, s. 35–70.

VODA, P. 2019. Volby do Poslanecké sněmovny 2017 a volební geografie. In *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017*. O. EIBL – M. GREGOR a kol. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2019. ISBN 978-80-7325-476-6, s. 189–212.

Kontaktní údaje: doc. Mgr. Pavel Maškarinec, Ph.D., Katedra politologie a filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, e-mail: maskarinec@centrum.cz

ANALÝZA VOLEBNÍHO CHOVÁNÍ Z AGREGOVANÝCH DAT: PŘÍPAD PÁDU TRADIČNÍ ČESKÉ LEVICE

Jakub Lysek

Abstrakt

České tradiční levicové strany zaznamenaly v posledních volbách výrazných propadů. Za pomoci různých technik analýzy dat volebního chování jsou identifikovány faktory, které souvisí s poklesem volebního zisku tradičních levicových stran ČSSD a KSČM. Základní zjištěním je to, že ztratily své voliče na úkor nových populistických hnutí. Tradiční levicové strany již nejsou tak zakořeněné ve společnosti, vazby na jednotlivé třídy voličů jsou výrazně oslabeny. Tento příklad slouží pro představení kvantitativních metod volebních dat. Diskutovány jsou výhody a nevýhody agregovaných dat oproti datům z individuálních šetření (např. ekologická chyba, nemožnost modelování postojových faktorů atd.). Ukázány jsou také analýzy agregovaných geografických dat pomocí kvantitativních metod z oblasti geografických informačních systémů (GIS).

Klíčová slova: volební chování, statistické metody, agregovaná data, volby, Česká republika.

Abstract

The Czech traditional left-wing parties have seen significant declines in the last elections. By means of various techniques of statistical data analysis of electoral behavior, factors that are related to the decline in the electoral gain of the traditional left-wing parties ČSSD and KSČM are identified. The key finding is that they lost their constituents at the expense of new populist movements. Traditional left-wing parties are no longer deeply entrenched in society, the relationship to individual classes of voters are significantly weakened. The Czech recent parliamentary elections 2017 are used to introduce quantitative methods of electoral data. The advantages and disadvantages of aggregated data compared to data from individual surveys are discussed (eg. ecological error, impossibility of modeling attitudinal factors, etc.). Additionally, analyzes of aggregated geographic data using quantitative methods in the field of geographic information systems (GIS) are also shown.

Key words: electoral behavior, statistical methods, aggregated data, elections, the Czech Republic

Úvod

České sněmovní volby 2017 znamenaly pro stranický systém významný předěl. Změny sice začaly již dříve, ve volbách 2010, kdy uspěly Věci veřejné a v předčasných volbách 2013, kdy na scénu vstupuje hnutí ANO. Avšak obecný úpadek tradičních stran je spojovaný s rokem 2017. ČSSD totiž následuje ODS, která zaznamenala ztráty již v roce 2013. Volební zisk obou hlavních stran, které dominovaly české polistopadové politice, klesl na 18,6 procent oproti 67,7 procentům ve volbách 2006, kdy zaznamenaly historicky nejúspěšnější výsledky.

Důvody pro tak dramatické změny je těžké identifikovat, protože se jedná o kombinaci komplexních jevů, které obecně mají vliv na stranické systémy v Evropě jako důsledky globalizace, nárůst vlivu sociálních sítí, dezinformačních kampaní a velkou roli sehrála i uprchlická krize (blíže Berman 2016; Fukuyama 2018). Dále tu pak máme lokální, ryze české faktory, jako korupční skandály předchozích vlád ODS nebo zkušenost občanů z vládnutí velkých stran ODS a ČSSD na regionální a lokální úrovni, kdy v mnoha krajích a městech spolu vytvořily velké koalice a rozparcelovaly si tak místní politiku. Důvodů pro výrazné voličské změny bychom našli více a jejich analýza vyžaduje také použití kvalitativních metod jako proces tracing či idiografické interpretativní metody. I přes výrazný pokrok v těchto metodách budou závěry analýz nejisté. V čem je naopak současná politologie silná, je analýza faktorů, které s přesuny voličů souvisí. Pomocí kvantitativních metod analýzy volebních výsledků a sociodemografických dat jsme schopni přesně určit charakteristiky voliče, které vedly k tomu, že změnil svoje dosavadní voličské chování. Nejen to, jsme schopni geograficky lokalizovat, kde k těmto změnám došlo. (Lysek et al., 2020)

Tento příspěvek si klade za cíl vysvětlit pád tradičních českých levicových stran a představit na tomto fenoménu kvantitativní metody analýzy agregovaných dat volebních výsledků. Záměrně není diskutována žádná velká teorie volebního chování, protože jsme dnes v situaci, kdy se významně oslabily vazby mezi voliči a politickými stranami a klasické teorie štěpících linií ztrácejí svoji prediktivní sílu. Teorii můžeme modifikovat, ale děje se tak často způsobem, který sice vede k vysvětlení konkrétních fenoménů „společenských konfliktů“, ale který postrádá širší zobecnitelnost teorie v čase a prostoru. Dalším důvodem je i to, že analýza volebních dat je inherentně ateoretická a spíše exploratorní. Snažíme se měřit vztahy mezi proměnnými a jejich sílu. Mnohdy ani u nových stran nemůžeme předem vědět, jaké voliče daná strana oslovila a kde. Teoretické předpoklady jsou tak generovány ex post, až když máme k dispozici volební výsledky, čímž narušujeme klasický doporučovaný postup od teorie k empirické analýze. Přesto dílčí znalosti z exploratorních ateoretických analýz mohou později vést k formulaci komplexnějších teorií, které by vysvětlovaly současné změny ve volebním chování.

Příspěvek tedy spíše slouží k představení problémů analýzy volebních dat zejména na agregované úrovni. Členění je následující. V úvodní části jsou představeny kvantitativní metody analýzy volebních dat – individuální vs. agregovaná. Diskutovány jsou výhody a nevýhodou obou přístupů. V analytické části jsou metody ukázány na příkladu stran ČSSD a KSČM, které ztratily své voliče vůči novým stranám ANO a SPD. Možné směry dalšího výzkumu jsou pak diskutovány v závěru.

Analýza volebního chování: metody a přístupy

Individuální data

V kvantitativní politologii máme celkem dva přístupy analýzy volebního chování, které se liší v charakteru použitých dat – jedná se o analýzu individuálních vs. agregovaných dat. Individuální data získáme pomocí klasického sociologického šetření zhruba tisícovky respondentů, u specifických volebních studií je v praxi vzorek větší, cca. 1600 respondentů.

Důležité je to, aby data byla reprezentativní vůči sledované populaci. To většina agentur samozřejmě splňuje. V České republice takováto data poskytuje CVVM ve svém Elektronickém datovém katalogu ČSDA - systém Nesstar.²² Po registraci můžete data analyzovat či si je stáhnout ve formátech pro používaný statistický program (*sav* v případě SPSS, *dta* v případě programu STATA). Individuální data mají ty výhody, že se můžeme voličů ptát i na postojové otázky. Kromě základních sociodemografických informací jako je věk, pohlaví, příjem, pozice v zaměstnání tak můžeme zkoumat postoje k demokracii, názory na přerozdělování bohatství, či hodnotový liberalismus a konzervatismus. Můžeme konstruovat další latentní faktory, které nejsou přímo měřitelné, jako je institucionální důvěra, politické odcizení nebo politickou efektivitu (názor, kolik toho může občan ovlivnit a jak vnímá své politické kompetence). Individuální data mají ale několik problémů. Vzorek je většinou nedostatečný na to, abychom analyzovali volební chování v rámci menších skupin respondentů, a u individuálních dat se také hůře sledují regionální rozdíly ve volebním chování. Dalším problémem je to, že i když se snažíme o reprezentativnost vzorku, některé sociodemografické skupiny se hůře zachytí, protože principiálně mají nedůvěru v sociologická šetření a odmítnou se jej tak zúčastnit. S tímto problémem se potýkaly agentury v případě amerických prezidentských voleb v roce 2016. A především jsou pak obecně individuální data zatíženy zkreslením, tzv. response bias. Zkreslení může vzniknout vysokou mírou chybějících odpovědí (tzv. non-response bias) nebo odpovědí, které jsou zkresleny z důvodu ať už známých či neznámých vnitřních pohnutek respondentů. Respondenti totiž často odpovídají dle společenských konvencí, o kterých ví, že jsou vyžadovány, nicméně se pak sami podle nich nechovají. Volební účast bývá spíše nadhodnocená, protože se očekává, že je správné jít k volbám (tzv. social desirability bias). Podobně nám nemusí individuální data odhalit rasistické postoje, sklony k populismu, a další postoje respondentů, které jsou společností považovány za morálně a eticky špatné. Tento typ zkreslení se hůře modeluje, naopak pro chybějící odpovědi máme celou řadu algoritmů pro imputaci chybějících hodnot. Silný je v tomto statistický software Mplus a STATA²³. Chybějící hodnoty jsou typické pro otázku na příjem respondenta, kdy na tuto otázku zpravidla neodpoví zhruba třetina respondentů. U některých typů otázek je možné chybějící odpovědi rekódovat jako prostřední hodnotu Likertovy pětibodové škály, tedy na „ani souhlasím ani nesouhlasím“. Takto lze modelovat za jistých okolností i odpověď „nevím“. V každém případě platí, že výzkumník musí transparentně popsat, jakým způsobem se vypořádal s chybějícími hodnotami.

Agregovaná data

Druhý přístup, kterému se v tomto příspěvku budeme věnovat podrobněji, je analýza agregovaných volebních dat. Ty jsou agregovány za určitou geografickou jednotku, zpravidla obec. V některých zemích je možné jít až na úroveň volebního okrsku. Obecně je vhodnější, pokud jsou data na co nejmenší možné úrovni agregace a také pokud jsou agregované jednotky zhruba stejně velké z hlediska počtu oprávněných voličů. V České republice je možné volební

²² Dostupné na: <https://archiv.soc.cas.cz/elektronicky-datovy-katalog-csda-system-nesstar>

²³ Manuál pro program STATA například zde: <https://www.stata.com/features/multiple-imputation/>

data stáhnout ze stránek Českého statistického úřadu (ČSÚ) v elektronicky čitelné podobě až na úroveň volebního okrsku.²⁴ Těch je v České republice zhruba 14 740 (2017), nicméně každý rok se jejich počet může nepatrně měnit. Hranice volebních okrsků a jejich počet vytyčuje starosta obce, respektive je tato pravomoc v kompetenci samosprávy. Volební okrsky se pak zaznamenávají v systému RÚIAN – Registr územní identifikace, adres a nemovitostí Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního.²⁵ Vrstvu volebních okrsků lze stáhnout v podobě mapové vrstvy ve formátu ESRI shapefile (.shp). Nejen volební výsledky, ale i sociodemografická data jsou k dispozici na úrovni volebních okrsků.²⁶ Oproti analýze dat na úrovni obcí je výhodou vyšší srovnatelnost agregovaných jednotek. Volební okrsky mají v průměru 566 voličů ve voličských seznamech, směrodatná odchylka je 414. Volební okrsky ve velkých městech pak mají okolo 1 100 voličů. Česká data jsou poměrně unikátní, protože se jedná o velmi malou úroveň agregace. Například výzkum lokálních voleb v Londýně byl proveden na 625 okrscích s průměrnou velikostí 13 078 voličů (Mansley a Demšar 2015). V případě USA je průměrná velikost zhruba 800 voličů.²⁷ I přes vyšší porovnatelnost je vhodné výsledné analýzy vážit dle velikosti volebního okrsku (respektive dle proměnné počet voličů v seznamu), stejně jako se postupuje v případě analýzy dat na úrovni obcí (srov. Voda 2015).

Agregovaná data mají vysokou míru validity a reliability. Samozřejmě nejde vyloučit možné chyby při sběru sociodemografických dat a volebních dat. Nicméně v případě těch volebních se jedná o oficiální statistiky, podle kterých se přerozdělují mandáty stranám. Výhodou agregovaných dat je také to, že máme informaci o celé populaci. Tudíž odpadá otázka statistické chyby při usuzování na celou populaci, protože se principiálně analyzuje celá populace. Obecně se doporučuje neuvádět při analýzách statistickou významnost („hvězdičky“) (Soukup a Rabušic 2007), protože postrádá při analýze všech prvků populace věcného smyslu – nezobecňujeme na populaci. Na druhou stranu pokud prezentujeme koeficienty se směrodatnou chybou či graf regresních koeficientů s intervalem spolehlivosti, dáváme tím čtenáři další informace o charakteru dat a nalezených vztahů. Spor je víceméně filozofický a záleží na strategii odborných časopisů. Při analýze všech jednotek „populace“ na agregované úrovni jsou ale závažnější problémy, než je otázka uvádění či neuvádění statistické významnosti.

Agregovaná data mají hned několik principiálních nevýhod, které je nutné vždy brát v potaz a náležitě na ně v každé analýze upozornit. Za prvé, agregovaná data těžko změní postojové orientace voličů, jsou proto méně vhodná pro hypotézy, které například testují protestní volební

²⁴ Volební data lze stáhnout z portálu ČSÚ Volby.cz, dostupné z: <https://volby.cz/.opendata/opendata.htm>

²⁵ Mapovou vrstvu ve formátu ESRI shapefile lze stáhnout z této adresy, ČUZAK, dostupné z: <http://services.cuzk.cz/shp/>

²⁶ Mapovou vrstvu je pak nutné spárovat s volebními výsledky na úrovni volebních okrsků. Je třeba vytvořit identifikátor volebního okrsku, který se skládá z kódu obce a čísla volebního okrsku. Pozor si také musíme dávat na kód obce a kódy městských částí u členěných statutárních měst. Identifikátor je třeba vytvořit jak v případě mapové vrstvy, tak v datovém souboru volebních okrsků. Pomocí identifikátoru pak dojde ke spárování dat. Data byla vytvořena ČSÚ pro účely výzkumu na Katedře politologie a evropských studií na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Pracovníci ČSÚ spárovali data ze sčítání lidu 2011 s mapovou vrstvou volebních okrsků ČUZAK.

²⁷ Webb, G.F., Precinct Size Matters - The Large Precinct Bias in US Presidential Elections. Dostupné z: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1410/1410.8868.pdf>

chování, například formou neplatných hlasů (Kouba a Lysek 2018, Lysek et al. 2019). Vztahy mezi sociodemografickými proměnnými a volbou populistických stran, volební účasti či mírou neplatných hlasů jsou pouhopouhou korelací a kauzální interpretace těchto vztahů vyžadují silná teoretická východiska. Interpretace budou vždy nejisté, proto je třeba používat vědeckého jazyka při vysvětlování vztahů. Za druhé, je zde vždy riziko pramenící z agregovaného charakteru dat, že se při interpretaci statistických modelů můžeme dopustit tzv. ekologické chyby (tzv. ecological fallacy) (Kouba a Lysek 2018: 753). To znamená, že zapomeneme na úroveň agregace tím, že z této úrovně dat sestoupíme a interpretujeme výsledky jako chování jednotlivců voličů, což je vždy vzhledem k povaze takto získaných dat problematické, v mnoha případech zcela chybné. Samozřejmě velká část výzkumníků si je tohoto problému vědoma. Všeobecně je dobré mít znalosti o volebním chování jak na základě agregovaných dat, tak individuálních. Výsledky pak vždy porovnávat. Jen poté si můžeme dovolit, s jistou dávkou opatrnosti, zjednodušit si interpretaci analýzy agregovaných dat pomocí voliče. Příkladem je strana křesťanských demokratů, tedy KDU-ČSL. Vztah totiž platí na individuální (deklarovaná příslušnost respondenta k římsko-katolické církvi a deklarovaná volba KDU-ČSL) i agregované úrovni, kdy spolu koreluje podíl věřících v okrsku a podíl hlasů pro KDU-ČSL. V případě, že nemáme individuální data, musíme výsledky analýz interpretovat vždy pro danou úroveň. To znamená, že čím vyšší je podíl věřících v obci, tím je vyšší zisk strany KDU-ČSL, aniž bychom cokoliv vztáhly na individuální úroveň voliče. Příklad chybného usuzování je pak příklad, kdy v rámci analýzy strany SPD vychází kladná korelace s podílem žen v okrsku. Podíl žen v okrsku na agregované úrovni měří spíše perifernost regionu, kdy v obcích, které se vylidňují, převažují starší ženy. Tento vztah nám neříká vůbec nic o voličských preferencích žen, k tomu potřebujeme individuální data, na kterých tento vztah nevychází, SPD volí spíše muži.²⁸ K této diskuzi je třeba nakonec zmínit, že ekologické chyby se můžeme dopustit i v opačném případě, kdy z individuální úrovně usuzujeme na úroveň agregovanou. Nad rámec příspěvku jsou sofistikované metody ekologické inference, které odhadují voličovo chování z agregovaných dat (King et al. 2013), i přesto je dobré znalosti o volebním chování kombinovat jak z výzkumů agregovaných tak individuálních dat.

Agregovaná data oproti datům na individuální úrovni mají výhodu v tom, že data můžeme analyzovat v prostoru. Můžeme navíc identifikovat kontextuální faktory, které v dotazníkovém šetření nejsme schopni moc dobře měřit a vzhledem k malému počtu případů ani vhodně modelovat. Volební chování je podmíněno jak individuálními faktory, tak kontextuálními faktory. Kontextuálním faktorem se může stát i kompoziční efekt individuálních faktorů. To znamená, že pokud se na určitém místě například koncentrují lidé s vysokoškolským vzděláním, nebo podnikatelé (OSVČ), tato kompozice může mít kontextuální efekt na chování všech voličů v daném prostoru. V tomto kontextu je zajímavá diskuze ohledně rozdílu mezi venkovským a městským voličem. Jeden přístup spojený zejména s analýzou individuálních dat z dotazníkových šetření se klání k vysvětlení, že věk, vzdělání a příjem vysvětlí volební chování a že nezáleží na místě bydliště. Venkov volí jinak, protože má jiné složení obyvatel než město z hlediska těchto

²⁸ Základní přehled volebního chování na individuálních datech ukazuje společnost Median, dostupné zde: <http://showme.median.cz/snemovni-volby/#!/model>

proměnných. Pokud v analýze tohoto typu dat kontrolujeme věk, vzdělání, zaměstnání atd., pak se smaže rozdíl mezi venkovem a městem. Dalo by se říci, že vše je jen o geografické distribuci obyvatel s danými sociodemografickými charakteristikami. Nicméně je otázkou, jestli absence kontextuálního vlivu není dána charakterem dat a omezeným množstvím případů. Popřípadě jestli by spojení více datových souborů sociologických šetření a sofistikovanější modelování dat nepřineslo jiné výsledky. Na druhou stranu u analýzy agregovaných dat v prostoru vidíme, vliv jednotlivých proměnných se mění. V některém regionu je silnější, jinde slabší. Pokud si uděláme hierarchické regresní modely dat volebních okrsků, zjistíme, že velkou část variace (ICC se pohybuje o většiny politických stran okolo 34 %) výsledků lze přičíst vyšší geografické úrovni, než je volební okrsek, a tou je okres nebo kraj. Musíme proto hledat další kontextuální faktory, které nám vysvětlí rozdíl ve volebním chování. Tím je kontext místa, kde volič žije. Tyto kontextuální faktory mohou být na úrovni velkých měst, okresů či krajů. Při analýze agregovaných dat je tak vhodné používat kromě obyčejné lineární regrese i hierarchickou regresi a modelovat více úrovní podle geografických jednotek a doplnit tak analýzu o další kontextuální faktory na vyšší úrovni.

Pokud máme dostupná individuální i agregovaná data ze sčítání lidu (cenzus), je možné využít hierarchické modelování individuálních dat za pomoci vážení dle sociodemografických dat ze sčítání lidu. Jak již bylo řečeno, sociologická šetření neumožňují analýzu v rámci menších geografických jednotek, například okresů, avšak Ghitza a Gelman (2013) ukázali na příkladu amerických prezidentských voleb, jak se kontextuálně lišilo volební chování různých demografických skupin napříč padesáti americkými státy. Využili k tomu hierarchické modelování a vážení dat dle sociodemografických ukazatelů z cenzu (multilevel models and post-stratification (MPR)). Jejich metoda kombinace individuálních i agregovaných dat nabízí možnost, jak analyzovat volební data i v Českém nebo Slovenském prostředí.

Statistické metody analýzy dat

Jak individuální, tak agregovaná data se analyzují zejména pomocí regresních modelů. V případě individuálních dat se jedná o logistickou regresi (binární závisle proměnná) či multinomiální regresi (více-kategorická závislá proměnná). V případě agregovaných dat pak se nejběžněji spoléháme na klasickou lineární regresi. V obou případech lze využít hierarchického modelování, kdy si stanovíme další vyšší úroveň, například okres či kraj. Nicméně kraj jako druhá úroveň není příliš vhodná, protože Česká republika má 14 krajů, což je nízký počet pro druhou úroveň. U agregovaných dat je pak další problém ten, že podíl hlasů nabývá hodnot od 0 až do 100. Interval je tak omezený těmito krajními hodnotami (tzv. limited dependent variable). Model může predikovat hodnoty závislé proměnné i mimo tento interval. Zpravidla pro krajní hodnoty nezávislých proměnných bude model nepřesný a bude vykazovat vyšší variaci chyb (heteroskedasticita). V krajním případě může dojít k porušení předpokladu linearitu vztahu. Linearita vztahu může být narušena i v případě, kdy rozložení volebního výsledku pro danou stranu se neblíží normálnímu rozdělení, tedy zvonovitému tvaru v případě vytvoření grafu typu histogram, který zobrazuje četnosti hodnot a slouží pro inspekci normálnosti rozložení dat. Nabízí

se zvážít i nelineární modely jako je třeba Poissonova regrese či negativní binomická regrese.²⁹ V praxi si však při analýze velkého počtu případů výzkumníci vystačí s klasickou jednoduchou lineární regresí. Vždy je nutné vážit na jednu stranu přesnost modelu a na druhé straně aplikovatelnost a srozumitelnost samotné analýzy, a ptát se, jestli přílišná sofistikovanost není na škodu samotné užitečnosti analýzy, obzvláště za situace, kdy vyšší přesnost nepředstavuje substantivní zisk v parametrech hodnocení modelu.

Zatímco individuální data můžeme modelovat v prostoru jen obtížně, pro agregovaná data na velmi nízké úrovni volebních okrsků se nabízí hned dvě kvantitativní metody z oblasti geografických informačních systémů (GIS). Základem je tzv. hot-spot analýza na příkladu volebních výsledků. Hot-spot analýza nám dokáže určit statisticky významné shluky volebních okrsků dle zadaných parametrů. Nejjednodušší jsou samotné volební výsledky, kdy hot-spot analýza ukáže souvislá území statisticky významně nadprůměrné podpory kandidáta či politické strany (*hot spots*) a statisticky významně podprůměrné podpory politické strany (*cold spots*). Samozřejmě jsou i pak v této oblasti jednotlivé okrsky, kde je podpora nízká, vysoká nebo průměrná, ale souvislá plocha shluku nám zpřehlední mapu a umožní lépe interpretovat volební výsledky, než pokud bychom je pouze zobrazili v mapě volebních okrsků nebo na úrovni obcí či okresů. Hot-spot analýzu lze využít i pro analýzu změny volební podpory, analýzu reziduálních hodnot uložených z regresního modelu (např. Bernard et al. 2014) či reziduálních hodnot z geograficky vážené regrese (geographic weighted regression) GWR.

GWR je další analytickou technikou. Oproti klasické lineární regresi se liší v tom, že dokáže modelovat vztahy v prostoru. V praxi to znamená, že pro každou geografickou jednotku dostaneme informaci, jak daná proměnná souvisí se závisle proměnnou. Koeficienty jsou tak specifické a závislé na prostoru. GWR slouží k tomu, abychom viděli, kde daná proměnná vysvětlí prostorovou variabilitu volebních výsledků. V politologii není běžně používanou metodou. Příkladem může být analýza volební účasti v Londýně (Mansley a Demšar 2015) a italských voleb v období 1987-2001 (Shin a Agnew 2007). V českém prostředí pak Maškarinec (2014). Než začneme s GWR ve statistickém programu (QGIS, ArcGis, R), je vhodné nejdříve identifikovat klíčové proměnné. Tedy ty, které výrazně přispívají k vysvětlení rozptylu závisle proměnné (Fotheringham et al. 2003). V případě velkého počtu proměnných, které nepřispívají k vysvětlení vztahu, může software produkovat fatální chyby.³⁰ V rámci GWR můžeme vizualizovat v GIS softwaru koeficienty proměnných, ale také lokální R^2 , tedy podíl vysvětlené variance, popřípadě reziduální hodnoty. Ty je možno dále analyzovat pomocí hot-spot analýzy a mapu zpřehlednit. Výsledek nám řekne, kde se shlukují oblasti, kde model přesně vysvětluje volební výsledky a kde naopak není úspěšný.

²⁹ Tyto modely již třeba nemusí zvládat základní verze populárního programu SPSS. Výzkumníci tyto modely naleznou v programu STATA a v programu R. Např. zde: <https://stats.idre.ucla.edu/r/dae/poisson-regression/>

³⁰ Například ESRI ArcGis. Po vložení více proměnných výpočet zpravidla padá.

Analýza pádu tradiční levice

V této části si představíme základní statistické analýzy volebních dat – lineární regrese, hierarchické modelování, z prostorových metod analýzy dat pak hot-spot analýza a geograficky vážená regrese. Jednotkou je u všech analýz volební okrsek. Tabulka 1 ukazuje statistické modely zvláště pro volby 2006, 2010, 2013 a 2017.³¹ Jedná se o mnohonásobnou lineární regresi, protože v modelu máme více než jen jednu vysvětlující proměnnou. Do modelu vstupují proměnné podíl vysokoškoláků, podíl podnikatelů, podíl nezaměstnaných a podíl důchodců jako procenta, což má vliv na interpretaci koeficientů. Interpretace například pro podíl podnikatelů v posledních sněmovních volbách 2017 je následující: s každým procentem podnikatelů v obci klesá zisk strany ČSSD v průměru o hodnotu 0,414 procent hlasů.³² Naopak v případě podílu důchodců v obci, s každým jejich procentuálním nárůstem model odhaduje nárůst zisku hlasů pro ČSSD o hodnotu 0,074 procent hlasů. Je však třeba mít na paměti, že abychom mohli z výsledků něco říci o individuálním chování důchodců či podnikatelů, museli bychom analyzovat individuální data. I z nich vychází podobný vztah (viz online příloha³³). Nicméně v případě podílu katolíků bychom se již dopustili ekologické chyby, protože v individuálních datech vztah nevychází a katolická příslušnost není významným prediktorem individuální volby ČSSD. Vztahy nejsou vůbec překvapivé a odpovídají tradiční levicové straně. S ohledem na otázku pádu tradiční levice si můžeme povšimnout, že síla koeficientů se v čase snižuje. Změna nastává ve volbách 2013 a vrcholí ve volbách 2017. Prediktivní sílu statistického modelu pak ukazuje koeficient determinace R^2 , který ukazuje podíl vysvětlené variance u závislé proměnné na základě kombinace všech proměnných vstupujících do modelu. Zde je vidět pokles na hodnotu 13 % v roce 2017 z úrovně 30 % v roce 2013. Koeficient se interpretuje v procentech, kdy hodnoty okolo 0 znamenají nízkou vysvětlující sílu, hodnoty okolo 100 % znamenají, že model vysvětlil téměř vše. Obvykle se hodnoty pohybují v rozmezí 20-60 %. V současnosti ale statistici upouštějí od hodnocení modelu dle R^2 (Goertz a Mahoney 2012: 44), protože tato hodnota může být naddimenzována teoreticky neúčinnými proměnnými. Důležitější je pak síla vztahu, respektive hodnota koeficientu. Statistický program R defaultně zobrazí i hodnoty RMSE (root-mean-square error), což je odmocnina z průměrné kvadratické odchylky reziduálních hodnot. Protože jsou proměnné všechny ve stejném měřítku, nemá velký smysl uvádět standardizované koeficienty, které jsou v měřítku směrodatné odchylky. Je vhodné dále zmínit, že konstanta uvádí průměrný zisk strany, pokud jsou všechny nezávislé proměnné nula. V našem případě její interpretace nemá valného smyslu.

³¹ Protože se v čase měnily volební okrsky v Praze, nebylo možné výsledky spárovat. Výsledné modely jsou proto bez Prahy. Po zahrnutí Prahy se výsledky ale příliš nemění, což ukáží na příkladu voleb 2013 a 2017 a analýzy změny podílů hlasů.

³² Nejedná se o procentuální změnu, ale o absolutní změnu podílu hlasů na škále v procentech.

³³ Příklady statistických modelů v R, data a replikační kódy lze najít na tomto osobním odkazu autora článku: <https://bit.ly/38nN3bi>

Tabulka 1. Volební podpora ČSSD na základě sociodemografických dat

	ČSSD 2006	ČSSD 2010	ČSSD 2013	ČSSD 2017
Vysokoškoláci (%)	-0.125 (0.011)	-0.157 (0.009)	-0.070 (0.009)	0.003 (0.005)
Podnikatelé (%)	-1.636 (0.031)	-1.421 (0.026)	-1.317 (0.026)	-0.414 (0.014)
Nezaměstnaní (%)	0.387 (0.024)	0.532 (0.021)	0.269 (0.020)	0.035 (0.011)
Důchodci (%)	0.123 (0.009)	0.257 (0.008)	0.214 (0.007)	0.074 (0.004)
Katolíci (%)	0.031 (0.006)	0.010 (0.005)	0.013 (0.005)	0.033 (0.002)
(Konstanta)	38.663 (0.366)	23.878 (0.315)	23.008 (0.306)	7.595 (0.161)
R ²	0.276	0.368	0.293	0.132
Adj.R ²	0.276	0.368	0.293	0.132
Počet pozorování	13552	13586	13606	13637
RMSE	139.545	120.220	116.902	61.817

Poznámka: V tabulce zobrazeny směrodatné chyby v závorkách, nicméně protože se jedná o celou populaci, nemá smysl uvádět statistickou významnost. Tu lze spočítat tak, že se koeficient podělí směrodatnou chybou. Dostaneme t hodnotu testovací statistiky, a pokud je zhruba větší než hodnota ± 2 , je koeficient statisticky významný na konvenční hladině 95 % (p -hodnota < 0.05).

Tabulka 2. Volební podpora KSČM na základě sociodemografických dat

	KSČM 2006	KSČM 2010	KSČM 2013	KSČM 2017
Vysokoškoláci (%)	-0.383 (0.008)	-0.368 (0.008)	-0.445 (0.008)	-0.216 (0.006)
Podnikatelé (%)	-0.411 (0.023)	-0.439 (0.021)	-0.718 (0.023)	-0.383 (0.016)
Nezaměstnaní (%)	0.272 (0.018)	0.209 (0.017)	0.404 (0.018)	0.193 (0.013)
Důchodci (%)	0.150 (0.007)	0.142 (0.006)	0.124 (0.007)	0.117 (0.005)
Katolíci (%)	-0.087 (0.004)	-0.068 (0.004)	-0.117 (0.004)	-0.042 (0.003)
(Konstanta)	15.615 (0.275)	14.361 (0.250)	20.572 (0.275)	9.296 (0.188)
R ²	0.288	0.307	0.397	0.278
Adj.R ²	0.288	0.307	0.397	0.278
Počet pozorování	13552	13586	13606	13637
RMSE	104.844	95.495	105.027	71.889

Další tabulka 2 ukazuje modely pro KSČM. I zde je v čase vidět postupný trend oslabování vztahu s proměnnými, protože oproti roku 2013 klesla i vysvětlivací síla modelu (R^2 je nejnižší s hodnotou 27,8 %). Daleko zajímavější jsou ale výsledky pro hnutí ANO (Tabulka 3). To poprvé kandidovalo v roce 2013 a svojí kampaní cílilo na zklamané voliče pravice a bývalé voliče Věcí

Veřejných. Proto nepřekvapí pozitivní korelace s podílem podnikatelů a negativní korelace s podílem nezaměstnaných a důchodců. Avšak příběh je zcela opačný u analýzy výsledků voleb 2017, kdy u podílu podnikatelů je silný negativní vztah, naopak u podílu důchodců je naopak pozitivní. Hnutí ANO rovněž ztrácí tam, kde je vysoký podíl vysokoškoláků. Zatímco v roce 2013 je ANO těžko zařaditelnou stranou z hlediska charakteristiky voličů, v roce 2017 již má elektorát tradiční levice. Podíl vysvětlené variance volebních zisků se zdvojnásobil, je rovněž dvojnásobný oproti modelu pro ČSSD.

Tabulka 3. Volební podpora ANO na základě sociodemografických dat

	ANO 2013	ANO 2017
Vysokoškoláci	-0.045 (0.008)	-0.342 (0.010)
Podnikatelé	0.388 (0.021)	-1.059 (0.028)
Nezaměstnaní	-0.182 (0.017)	-0.081 (0.022)
Důchodci	-0.091 (0.006)	0.134 (0.008)
Katolíci	-0.128 (0.004)	-0.154 (0.005)
(Konstanta)	21.669 (0.255)	39.240 (0.329)
R ²	0.132	0.292
Adj.R ²	0.131	0.291
Počet pozorování	13606	13637
RMSE	97.215	125.921

Poslední tabulka 4 pak ukazuje modely, kde závisle proměnná je tentokrát rozdíl podílu hlasů ve volbách 2017 oproti volbám 2013. Jedná se také o jiný typ modelu, tedy o hierarchickou regresi, kde druhou úroveň je okres. Hierarchické modely dokáží odhadovat vztahy na více úrovních a umožňují modelovat komplexnější vztahy (viz Gelman a Hill 2007; Soukup 2006), například socioekonomický kontext oblasti, ve kterém se volební okrsky nacházejí. Modely v našem případě vysvětlují jak variaci mezi volebními okrsky, tak variaci mezi okresy, protože rozdíly mezi okresy tvoří zhruba 15 % variace. Záporné hodnoty znamenají relativní pokles hlasů, kladné pak relativní nárůst hlasů. Tato informace je důležitá pro interpretaci koeficientů a směru vztahu. V modelech jsou také další strany SPD a KSČM. Zatímco u hnutí ANO došlo ke ztrátě hlasů v oblastech, kde je vyšší podíl vysokoškoláků, podnikatelů a nezaměstnaných, k nárůstu došlo v oblastech s vyšším podílem důchodců a tam, kde je vysoký podíl obyvatel v exekuci (data na úrovni okresů). V případě exekucí je nutné hodnotu koeficientu vztáhnout na volební okrsky v daném okresu, tedy zůstat na druhé úrovni, to znamená, že podíl exekucí nám vysvětluje rozdíly mezi okresy. V modelu je pak proměnná velikost obce (po logaritmické transformaci). Logaritmická transformace se používá v případě, kdy jsou data zešikmena, popřípadě jsou celočíselná (tzv. count variable). Klasicky pak počet obyvatel, HDP na obyvatele a podobně. Modely ukazují, že v případě ANO ve velkých obcích docházelo ke ztrátám hlasů. Další strana,

kteřá brala hlasy levice, zejména pak KSČM, byla SPD Tomia Okamury. U ní je obrázek komplikovanější, k nárůstu obecně došlo na periferiích a v oblastech s vyšší nezaměstnaností. Pozitivní vztah je i u podílu exekucí. Překvapivě pak k nárůstu došlo ve větších obcích. To může být ale dáno tím, že geograficky se nárůst koncertoval do Ústeckého a Moravskoslezského kraje, kde není tak fragmentovaná urbánní struktura a průměrná velikost obce je zde větší (lze modelovat jako náhodný koeficient na úrovni okresu či kraje). Naopak u levicových stran pozorujeme zajímavé výsledky. Podpora se zvýšila (relativně) v oblastech, kde je vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a vyšší podíl podnikatelů. To je překvapivé pro strany jako KSČM a ČSSD.

Tabulka 4. Vysvětlení změny podílu hlasů mezi volbami 2013 a 2017

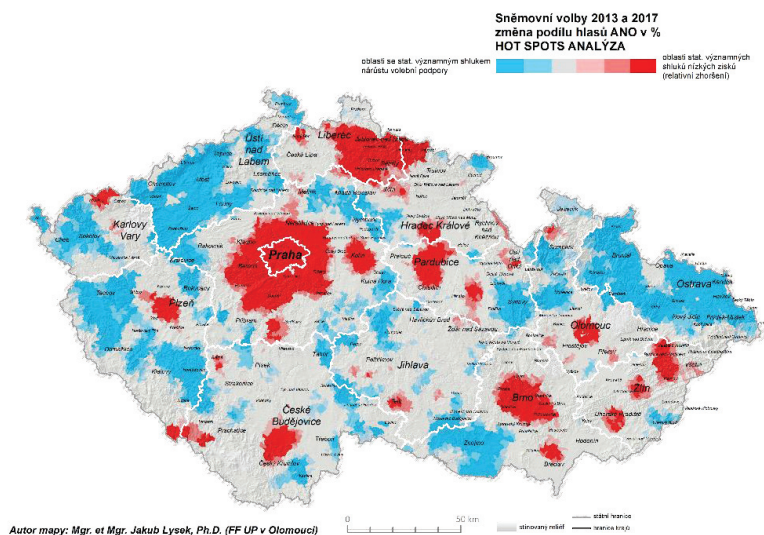
	ANO 2017-13	SPD 2017-13	ČSSD 2017-13	KSČM 2017-13
Vysokoškoláci (%)	-0.255 (0.013)	-0.087 (0.008)	0.192 (0.009)	0.150 (0.008)
Podnikatelé (%)	-0.885 (0.029)	-0.087 (0.018)	0.482 (0.021)	0.208 (0.017)
Nezaměstnaní (%)	-0.162 (0.025)	0.223 (0.015)	0.065 (0.018)	-0.086 (0.015)
Důchodci (%)	0.161 (0.007)	-0.016 (0.004)	-0.095 (0.005)	0.000 (0.004)
Katolíci (%)	-0.031 (0.008)	-0.052 (0.005)	0.081 (0.006)	0.083 (0.005)
Podíl lidí v exekuci (%)	0.140 (0.014)	0.056 (0.008)	-0.038 (0.010)	-0.094 (0.008)
Velikost obce (log)	-0.475 (0.080)	0.479 (0.048)	-0.501 (0.058)	0.823 (0.048)
(Konstanta)	17.136 (0.499)	2.644 (0.303)	-14.794 (0.377)	-12.850 (0.281)
AIC	94384.250	79517.999	84895.453	79245.435
BIC	94460.197	79593.946	84971.401	79321.382
Log Likelihood	-47182.125	-39749.000	-42437.727	-39612.717
Počet pozorování	14687	14687	14687	14687
Počet skupin: Okresy	76	76	76	76
Var: District (Intercept)	5.327	2.025	3.690	1.137
Var: Residual	14407.367	5231.791	7537.638	5149.877

Poznámka: Velikost obce je na úrovni obce, podíl osob v exekuci je na úrovni okresu. Ten je modelován jako druhá úroveň. Hodnota ICC z tzv. nulového modelu pro ANO je 19,6 %, pro SPD 12,6 %, pro ČSSD 15 %, pro KSČM 14 %. To znamená, že rozptyl v rozdílech podílu hlasů je zhruba 15 % dán rozdíly mezi okresy (druhá úroveň). Tyto hodnoty ospravedlňují použití hierarchických modelů a hledání proměnných na úrovni okresu, které rozdíly mezi okresy vysvětlí. Podíl exekucí výrazně zlepšuje vysvětlení variace na druhé úrovni.

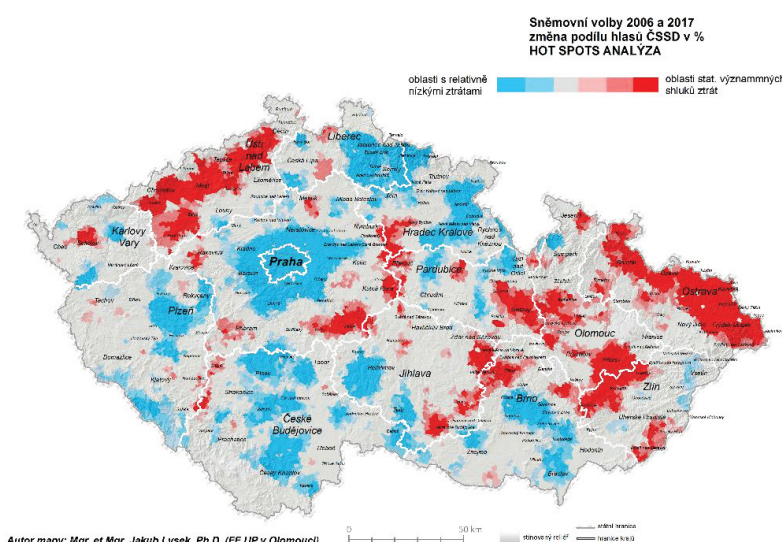
Abychom si změny v podílech hlasů lépe vizualizovali, jsou ukázány mapy, které zobrazují výsledky hot-spot analýzy změn podílu hlasů. Zobrazeny jsou dvě nejdůležitější strany, ČSSD a ANO. V případě ČSSD jsou ukázány změny oproti roku 2006, kdy tato strana dosáhla nejlepších

zisků. Hnutí ANO ztratilo hlavně v okolí velkých měst, ale narostlo v oblastech v bývalých Sudetech a na vnitřních periferiích krajů. Příběh ČSSD je pak ten, že tato strana nejvíce ztrácela ve svých tradičních baštách Moravskoslezského, Olomouckého a Ústeckého kraje. Výrazné ztráty pak byly na vnitřních periferiích. Obrázek je tedy přesně opačný než u hnutí ANO. Z toho se dá usuzovat, že ANO převzalo velkou část voličů ČSSD. To potvrzují individuální data, i například analýza výsledků těchto dat za pomoci ekologické inference.³⁴

Mapa 1. Hot spot analýza změn výsledků ANO ve volbách 2017 oproti volbám 2013

Mapa 2. Hot spot analýza změn výsledků ČSSD ve volbách 2017 oproti volbám 2013

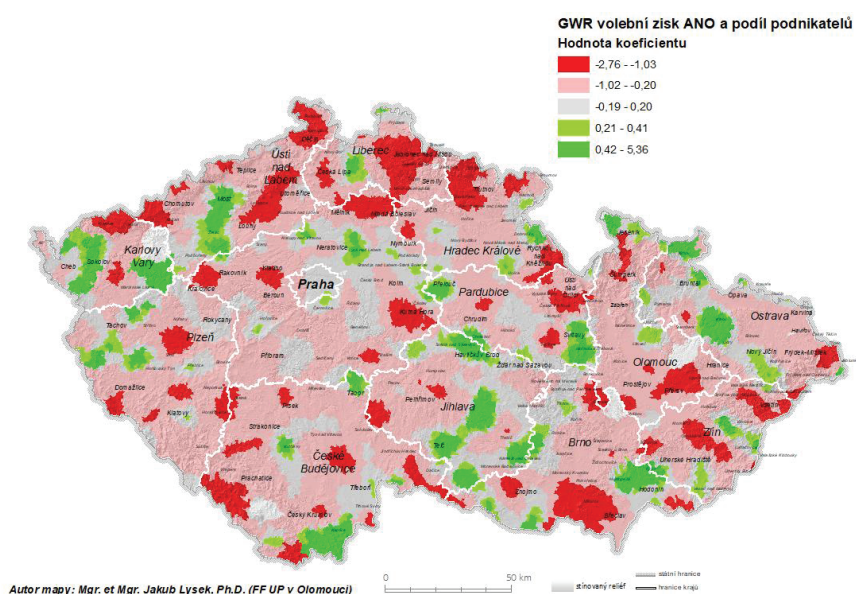

³⁴ Například web Showme.median.cz či analýzy Michala Škopa, <https://skop.eu/post/zisky-a-ztraty-volicu-2013-2017/>

Vztahy mezi vysvětlujícími a volebními zisky stran můžeme analyzovat nejen pomocí lineární popřípadě hierarchické lineární regrese, ale také pomocí GIS metod. Konkrétně geograficky vážené regrese. Jejím výstupem je pak mapová vrstva, která zobrazuje hodnotu koeficientu mezi danou proměnnou a volebním ziskem v prostoru. Konkrétně mapa 3 ukazuje korelaci mezi podílem podnikatelů a ziskem hnutí ANO ve volbách 2017. Oproti jednoduché lineární regresi, kde měl koeficient jednu konstantní hodnotu, geograficky vážená regrese modeluje hodnotu koeficientu v prostoru, která se může lišit. Řeší tak problém nestacionarity modelu v prostoru, tj. situaci, kdy vztah mezi závislou a nezávislou proměnnou se mění v území. To je z mapy patrné, ačkoliv na většině území je vztah negativní (červená barva), existují místa, kde zisk hnutí ANO pozitivně koreluje s podílem podnikatelů (zelenou barvou). Pokud je taková nestacionarita napříč územím velká, můžeme v rámci klasických (hierarchických) regresí modelovat náhodnou směrnici u proměnné podíl podnikatelů na druhé úrovni, kterou může být obec, okres či ORP (nižší administrativní jednotka v ČR). Modelováním náhodné konstanty nadále zpřesníme náš statistický model, protože síla vztahu se může napříč vyššími jednotkami lišit³⁵, tedy bude se také měnit v prostoru. Avšak volební a socioekonomická data lze v případě GWR modelovat na úrovni volebního okrsku, což je daleko přesnější.

K čemu je tato znalost dobrá? Můžeme se dále ptát, proč v některých místech daná proměnná koreluje záporně a v jiných negativně. Tyto rozdíly pak můžeme vysvětlit nějakou další kontextuální proměnnou, kterou můžeme použít pro testování interakce více proměnných (v našem případě podíl podnikatelů a kontextuální proměnná). V praxi pak znalost toho, že v některých volebních okrscích daná proměnná souvisí rozdílně, jistě využijí marketéři politických stran.

Mapa 3. Geograficky vážená regrese hnutí ANO – podíl podnikatelů

³⁵ Ve statistickém programu si pak můžeme uložit koeficienty za druhou úroveň, např. v R příkaz `ranef` z balíčku `lme4`.

Závěr

Česká politika zažila pád tradičních levicových stran. Nejvýraznější byl propad u vládní ČSSD, velkých ztrát dosáhla i KSČM. Proč tradiční levicové strany oslabují lze obtížně vysvětlit, co naopak přesně víme je, že ztratily vůči nastupujícím populistickým hnutím a stranám ANO a SPD. Ze statistických modelů také víme, že vazba tradičních levicových stran na společenská štěpení se výrazně oslabuje. Klasické socioekonomické proměnné volebního chování jako nezaměstnanost, podíl důchodců, podíl zaměstnanců a podíl méně vzdělaných obyvatel nám stále méně dokáží vysvětlit volební podporu těchto stran. Z hlediska elektorátu je dnes klasickou levicovou stranou hnutí ANO. To je přinejmenším paradoxní, protože ANO vzniklo relativně nedávno a jedná se o stranu vůdcovského typu popřípadě o marketingovou stranu. Těmito charakteristikami se zásadně odlišuje od tradičních levicových stran, které oslovovaly dělnickou pracující třídu. Změny, které se udály v ČR, tak kopírují celosvětový trend, kdy nižší společenské vrstvy přestaly důvěřovat levici, zatímco se stále více přiklánějí k populistickým hnutím. V České republice se jedná i o generační rozměr, kdy senioři upřednostňují ANO Andreje Babiše, mladší nespokojení pak místo KSČM volí protestní SPD Tomia Okamury.

Je otázkou, zdali lze volební chování stále vysvětlovat teorií štěpení Lipseta a Rokkana (1967). Částečně ano, ale volební chování stále více vysvětlí identitární přístup (Fukuyama 2018), tedy ta vysvětlení, kdy se voliči rozhodují dle identitárních a kulturních otázek. I tyto faktory jsou manifestovány tradičními sociodemografickými proměnnými v agregovaných i individuálních datech. To má za následek nejednotný teoretický přístup v podobě zaměňování těchto dvou vysvětlení. V oblasti výzkumu volebního chování jsme dnes nyní svědky zajímavé situace, kdy metody výzkumu svoji sofistikovaností předběhly samotnou teorii. Toto teoretické zaostávání je dnes výzvou, protože stále nemáme přesvědčivé vysvětlení fenoménu jako byl Brexit, volba Trumpa a vysvětlení nárůstu volební podpory populistických stran, přestože o voličích a o jejich chování víme velmi mnoho informací.

S ohledem na metodologickou debatu analýzy volebního chování. Základní modelování pomocí lineární regrese je nedostačující. Vztahy jsou komplexní, hierarchické a variabilní v prostoru a v prostoru na sobě závislé. Výzkumník by vždy měl zvažovat, zdali efekt proměnných není podmíněn nějakým dalším kontextem. Mají sociodemografické proměnné konstantní efekt nebo se napříč prostorem liší? Je efekt proměnné podmíněn hodnotou další moderující proměnnou? Liší se volební chování určitých sociodemografických skupin v závislosti na tom, zdali žijí v oblastech s jiným kontextem, například s vyšší mírou sociálního kapitálu či vyšší mírou lokální identity? To jsou všechno otázky, které by dnes měly vést výzkumníky volebního chování k preciznějším analýzám volebních dat. Ve svém důsledku by pak mohlo dojít ke kvalitnějším teoriím, které by přesněji vysvětlili chování voličů.

Seznam bibliografických odkazů

- BERMAN, S., 2016. The Specter Haunting Europe: The Lost Left." *Journal of Democracy* 27(4): 69–76.
- BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., ŠIMON, M., 2014. Are there spatially contextual influences on voter behaviour even in a relatively nationalised party system? *Geografie*, 119(3): 240–258.
- EMANUELE, V., CHIARAMONTE, A., SOARE, S., 2018. Does the Iron Curtain Still Exist? the Convergence in Electoral Volatility between Eastern and Western Europe. *Government and Opposition*, 1–19. <https://doi.org/10.1017/gov.2018.25>
- FOTHERINGHAM, A. S., BRUNSDON, C., A CHARLTON, M., 2003. *Geographically weighted regression: the analysis of spatially varying relationships*. John Wiley & Sons.
- FUKUYAMA, F., 2018. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. Farrar, Straus and Giroux.
- GELMAN, A., HILL, J., 2007. *Data Analysis Using Regression and Multilevel/Hierarchical Models*. New York, N.Y.: Cambridge University Press.
- GHITZA, Y., GELMAN, A., 2013. Deep Interactions with MRP: Election Turnout and Voting Patterns Among Small Electoral Subgroups. *American Journal of Political Science*, 57(3).
- GOERTZ, G., MAHONEY, J. 2013. *A Tale of Two Cultures: Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- HAUGHTON, T., DEEGAN-KRAUSE, K., 2015. Hurricane Season. *East European Politics and Societies: And Cultures*, 29(1): 61–80.
- KING, G., ROSEN, O., TANNER, M.A., 2013. *Ecological Inference: New Methodological Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KOUBA, K., LYSEK, J., 2019. What Affects Invalid Voting? A Review and Meta-Analysis. *Government and Opposition*, 54(4): 745–775.
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S., 1967. *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Free Press.
- LYSEK, J., LEBEDA, T., KOUBA, K., 2019. Turning out but not voting: invalid ballots in post-communist parliamentary elections. *Comparative European Politics (v tisku)*.
- LYSEK, J., PÁNEK, J., LEBEDA, T., 2020. Who are the voters and where are they? Using spatial statistics to analyse voting patterns in the parliamentary elections of the Czech Republic, *Journal of Maps*, DOI: 10.1080/17445647.2020.1819901
- MANSLEY, E., DEMŠAR, U., 2015. Space matters: Geographic variability of electoral turnout determinants in the 2012 London mayoral election. *Electoral Studies*, 40: 322–334.
- MAŠKARINEC, P., 2014. Volební geografie Libereckého kraje 1992–2010: analýza voličského chování z pohledu explorační prostorové analýzy dat (ESDA). Dizertační práce.
- SHIN, M. E., AGNEW, J., 2007. The geographical dynamics of Italian electoral change, 1987–2001. *Electoral Studies*, 26(2): 287–302.
- SOUKUP, P., 2006. Proč užívat hierarchické lineární modely? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (5): 987–1012

SOUKUP, P., RABUŠIC, L., 2007. Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd – statistické významnosti. *Sociologický časopis*, 43 (2): 379-395.

VODA, P. 2015. Jaká je role postkomunismu?: Volební geografie České a Rakouské republiky v letech 1990–2013. Centrum pro studium demokracie a kultury.

Kontaktní údaje: Mgr. et Mgr. Jakub Lysek, Ph.D., Katedra politologie a evropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, e-mail: jakub.lysek@upol.cz

ŠPECIFIKÁ VOLIEB DO ORGÁNOV SAMOSPRÁVNÝCH KRAJOV 2017

Eleonóra Kováčová

Abstrakt

V novembri 2017 sa v podmienkach Slovenskej republiky uskutočnili už piate voľby do orgánov samosprávnych krajov - vyšších územných celkov. Vo voľbách si občania zvolili orgány – predsedov samosprávnych krajov a poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov. Od zvolených orgánov závisí akým smerom sa bude v nadchádzajúcom funkčnom období uberať rozvoj regionálnej samosprávy, ako budú predstavitelia samosprávy naplňovať svoje ciele, ako budú zastávať záujmy a potreby občanov, ale aj plniť záväzky a úlohy, ktoré im prislúchajú zo zákona. Cieľom príspevku bolo analyzovať výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov. Analýza volebných výsledkov poukázala na nové skutočnosti a špecifiká, ktorým je potrebné venovať náležitú pozornosť. Podrobné spracovanie zvolenej problematiky demonštruje nielen aktuálnu situáciu, ale i možné tendencie budúceho vývoja v rámci priestoru regionálnej samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: *regionálna samospráva, predseda samosprávneho kraja, poslanci zastupiteľstva samosprávneho kraja, voľby do orgánov samosprávnych krajov, občania, volebné prieskumy, volebné výsledky*

Abstract

In November 2017, the fifth elections in the Slovak Republic took place in the bodies of self-governing regions - higher territorial units. In the election, the citizens elected the bodies - the chairmen of the self-governing regions and the deputies in the self-governing councils. From elected bodies it depends what direction will move in the coming term of the development of regional self-government, how self-government representatives will meet their goals, how citizens' interests and needs will be met, but also how they will meet their obligations and roles granted to them by law. The aim of the article was to analyze the results of elections to the bodies of self-governing regions. An analysis of election results has highlighted new facts and specifics, which should be given due attention. Transparent processing of the chosen problem demonstrates not just the current situation, but also possible trends of future development within the space regional self-government of the Slovak Republic.

Key words: *regional self-government, bodies of self-governing regions, chairman of the self-governing regions, deputies in the self-governing councils, regional elections, citizens, election survey, election results*

Úvod

Voľby do orgánov samosprávnych krajov opäť otvorili mnohé nezodpovedané otázky, vynorilo sa množstvo problémov a výziev, ktorým je potrebné venovať náležitú pozornosť, a to všetko v záujme zlepšenia a skvalitnenia života ľudí v jednotlivých regiónoch Slovenska.

Význam volieb v modernej spoločnosti je umocnený skutočnosťou, že: „účasť občanov na volebnom procese je pre väčšinu obyvateľstva jedinou formou účasti na politickom živote“ (Kulašik, 2002, s. 91). Podstata právnej teórie, týkajúcej sa objasnenia právno-teoretických

podmienok účasti občanov na verejnom živote, vychádza z čl. 30 Ústavy Slovenskej republiky. V 1 ods. článku 30 Ústavy Slovenskej republiky sa explicitne uvádza: „*Občania majú právo zúčastňovať sa na správe vecí verejných priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov*“. Vo 4 ods. uvedeného článku je zakotvené: „*Občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám*“.

Hlavnými princípmi volebného práva sú všeobecnosť, rovnosť a priamosť. V regionálnych voľbách sa uplatňuje väčšinový volebný systém³⁶, ktorý je postavený na konkurencii jednotlivcov, a teda občania si volia konkrétneho kandidáta bez ohľadu na jeho politickú príslušnosť.³⁷ Podľa R. Tótha, voliči sa: „*priamo vyjadrujú k programu a schopnostiam kandidátov, vyberajú si spomedzi nich takého, ktorý sa najviac približuje ich predstavám o vhodnom reprezentantovi ich záujmov*“ (Tóth, 1998, s. 72). Väčšinový volebný systém umožňuje voľbu nominantov politických strán a hnutí, ale aj nezávislých kandidátov, pričom sa dôraz kladie na osobnostné kvality a predpoklady nominantov. Je však žiaduce, aby sa pozornosť venovala aj heterogenite názorov a postojov voličov, ktorí môžu byť ovplyvnení niekoľkými faktormi, napr. prostredím, v ktorom žijú a pracujú; úrovňou a kvalitou poskytovaných služieb; v neposlednom rade aj vzdelaním, vekom a mnohými ďalšími faktormi. Rôznorodosť heterogenity je spôsobená predovšetkým regionálnymi rozdielmi jednotlivých regiónov krajiny, v ktorých voliči žijú a pracujú. Uvedené potvrdzuje aj M. Klus, podľa ktorého: „*väčšinový volebný systém vychádza z predpokladu, že voliči žijúci v rôznych častiach krajiny majú rôzne preferencie*“ (Klus, 2008, s. 87). Na samosprávnej úrovni sa dôraz kladie predovšetkým na pragmatické prístupy v riešení každodenných problémov obyvateľov.

Volebná kampaň

Napriek prognózam, ktoré prinášali agentúry, volebné výsledky boli pre mnohých prekvapením. Rozdiely medzi výsledkami prieskumov a reálnymi výsledkami boli viac ako 10-percentné. Spôsobiť to mohlo moratórium, ktoré podľa § 17 zákona NR SR č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení zákona NR SR č. 69/2017 Z. z., v čase 14 dní pred dňom konania a v deň konania volieb až do skončenia hlasovania zakazuje zverejňovať výsledky volebných prieskumov. V zmysle uvedenej zákonnej úpravy, volič tak nemal prístup k dôležitým informáciám o aktuálnych preferenciách ním podporovaného kandidáta.³⁸ Informačné vákuum bolo v skutočnosti ešte dlhšie, nakoľko prieskumu predchádzal zber dát, ktoré sa potom následne spracovávali a vyhodnocovali (Stupňan, 2017). Z uvedeného dôvodu mali voliči k dispozícii informácie, ktoré boli staré asi tak tri týždne, a teda

³⁶ Väčšinový volebný systém sa v Slovenskej republike okrem volieb do orgánov samosprávnych krajov uplatňuje aj vo voľbách do samosprávnych orgánov obcí a miest, a v prezidentských voľbách.

³⁷ Pre porovnanie, v prípade pomerného volebného systému (voľby do NR SR, voľby do Európskeho parlamentu) si voliči vyberajú už konkrétne politické subjekty alebo koalície.

³⁸ Prieskumy pred začiatkom dvojtýždňového moratória ukazovali iné preferencie pre kandidátov na predsedov Košického samosprávneho kraja, Prešovského samosprávneho kraja, Žilinského samosprávneho kraja, Trnavského samosprávneho kraja, ale aj Bratislavského samosprávneho kraja.

neodzrkadľovali skutočný reálny stav. Posledné prieskumy signalizovali, že vládna strana SMER-SD vyhrá voľby, čo zmobilizovalo najmä pravicových voličov³⁹ (Haulík, 2017). Paradoxom je, že volebná kampaň končila až 48 hodín pred voľbami, a prieskumy boli zakázané už 14 dní pred voľbami, kedy kampaň v podstate vrcholila.⁴⁰

Legislatívne zmeny

Voľby do orgánov samosprávnych krajov, konané v novembri 2017, boli prvýkrát v histórii ich existencie jednokolové. Oprávnení voliči volili predsedov samosprávnych krajov spolu s poslancami zastupiteľstiev samosprávnych krajov na obdobie piatich rokov, t. j. na funkčné obdobie 2017 – 2022, v jednom kole. Za predsedu bol zvolený ten kandidát, ktorý získal najviac platných hlasov. V predchádzajúcich voľbách boli orgány samosprávnych krajov volené na dobu štyroch rokov, a voľba na predsedu samosprávneho kraja prebiehala v dvoch kolách.⁴¹ Hlavným argumentom zavedenia jednokolovej voľby bola úspora finančných prostriedkov, o ktorej nemožno hovoriť hlavne v súvislosti s druhým kolom volieb, ako aj nízkou volebnou účasťou. Napr. vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa konali v roku 2013, bola v druhom kole volebná účasť na úrovni 17,29 %. V druhom kole volieb v roku 2005 bola volebná účasť len na úrovni 11,07 %, čo je najnižšia účasť vo všetkých voľbách do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa od roku 2001 v podmienkach Slovenskej republiky konali (Tabuľka č. 1).

Podľa dostupných štatistických údajov, volieb do orgánov samosprávnych krajov sa zúčastňoval iba každý piaty občan, ktorý takto k volebným urnám prichádzal už viac ako desať rokov. Dôvodov a príčin, prečo občan odmietal participovať na regionálnej samosprávnej úrovni, môže byť niekoľko. Možno sa len domnievať, že hlavným dôvodom prečo občan neparticipoval a nevyužil svoje volebné právo bola najmä nespokojnosť so zavedeným modelom regionálnej samosprávy, ktorý nezodpovedá prirodzenému členeniu regiónov.⁴² Ďalším dôvodom nezaujmu občanov o regionálnu samosprávu môže byť aj vedomý nezáujem o dianie v jeho bezprostredne blízkom okolí na regionálnej úrovni, alebo v konečnom dôsledku dôvodom pasívneho prístupu občanov môže byť i samotná neznalosť správy vecí verejných.

³⁹ Keby boli prieskumy aktuálnejšie a voliči mohli disponovať relevantnými informáciami, mobilizovali by sa práve voliči strany SMER-SD. Zákaz prieskumov sa však dá ľahko obísť prostredníctvom využívania internetu, čo zákon nezakazuje.

⁴⁰ Príkladom chýbajúcich prieskumov sú napr. parlamentné voľby do NR SR, ktoré sa konali v roku 2016, keď sa do NR SR dostala strana ĽSNS a pozíciu si výrazne pohoršila strana SIEĽ. Práve v čase moratória sa začali objavovať informácie, že prieskumy, ktoré už zo zákona nemohli byť zverejnené, zaznamenali pokles preferencií strany SIEĽ a naopak, nárast preferencií v prospech strany ĽSNS. Po voľbách potom došlo k veľkému prekvapeniu, no prieskumné agentúry tieto informácie zo zákona oficiálne zverejniť nemohli.

⁴¹ Víťazným kandidátom na predsedu samosprávneho kraja bol ten kandidát, ktorý získal nadpolovičnú väčšinu platných hlasov. Ak taký kandidát nebol, muselo sa uskutočniť druhé kolo volieb, do ktorého postúpili prví dvaja kandidáti s najväčším počtom hlasov.

⁴² Neprirodzene rozdelené regióny, napr. územie regiónu Spiš bolo rozdelené do Prešovského a Košického samosprávneho kraja, alebo územie regiónu Záhorie bolo rozdelené do Bratislavského, Trnavského a Trenčianskeho samosprávneho kraja. Výrazné sú aj regionálne disparity naprieč celým územím Slovenska v smere severozápad/juhovýchod, sever/juh, západ/východ a i.

Výsledky regionálnych volieb však mohli ovplyvniť aj voliči, ktorí sa rozhodli ísť voliť na poslednú chvíľu alebo sa rozhodovali až priamo vo volebnej miestnosti. Isté percento zúčastnených voličov predstavujú aj skrytí voliči, ktorí sa pred regionálnymi voľbami vo svojom prostredí výraznejšie neprejavovali, svoju politickú orientáciu neprezradili a zostali nečitateľní až dokonca.

Regionálne voľby 2017 sa vyznačujú najvyššou volebnou účasťou za obdobie doterajšej existencie samosprávnych krajov od roku 2001. Volebná účasť na úrovni 29,95 % nie je príliš vysoká, ale vzhľadom na výsledky predchádzajúcich regionálnych volieb ju možno označiť za veľké prekvapenie. Skúsenosti z praxe sú dôkazom toho, že voliči v predchádzajúcich voľbách boli skôr aktívnejší v prvom kole, kedy volili predsedov samosprávnych krajov a poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov ako v druhom kole volieb. V druhom kole bola účasť voličov vždy nízka a teda zostáva otáznou, či výsledok volieb možno považovať za odraz väčšinovej vôle voličov (Tabuľka č. 1). Druhá najvyššia účasť, v porovnaní s rokom 2017, bola len v prvom kole regionálnych volieb, konaných v roku 2001, kedy sa volieb zúčastnilo 26,02 % oprávnených voličov (Tabuľka č. 1).

Tabuľka 1. Účasť vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov

Rok	Volebná účasť
2017	
Jednokolové voľby	29,95 %
2013	
I.kolo	20,11 %
II.kolo	17,29 %
2009	
I.kolo	22,9 %
II.kolo	18,39 %
2005	
I.kolo	18,02 %
II.kolo	11,07 %
2001	
I.kolo	26,02 %
II.kolo	22,61 %

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Možno konštatovať, že vysoká volebná účasť v regionálnych voľbách 2017 je odpoveďou na legislatívne zmeny, ktoré boli v podmienkach Slovenskej republiky vykonané v roku 2014. Prijatiu legislatívnych zmien predchádzala diskusia medzi vládnymi a opozičnými politickými stranami. Predkladateľmi legislatívnych zmien boli vládne strany SMER-SD a MOST-HÍD, ktoré si od jednokolovej voľby predsedov samosprávnych krajov, vyšších územných celkov, sľubovali

väčší volebný úspech ako v prípade dvojkolovej voľby (SaS nepodporuje návrh v jednokolových voľbách županov, 2016). Opozičné strany SaS a OĽaNO sa neprikláňali k jednokolovej voľbe predsedov vyšších územných celkov, a naopak boli presvedčené, že jednokolová voľba je výhodná práve pre kandidátov extrémistických strán. Aj zo skúseností iných krajín možno uviesť fakt, že poistka druhého kola voči extrémistom funguje. Na Slovensku, pri tak nízkej volebnej účasti však nebolo jasné, kto príde voliť a ako voľby dopadnú (Rybár, 2016). Z výsledkov regionálnych volieb 2017 možno usúdiť, že legislatívne zmeny, ktoré presadili vládne strany SMER-SD a MOST-HÍD, paradoxne nahrali koalícii opozičných pravicových strán, ktoré si posilnili svoju pozíciu na regionálnej úrovni a v šiestich krajoch boli úspešné.

Volebné výsledky zrejme ovplyvnila aj samotná mobilizácia občanov, ktorí sú síce z politiky unavení a nestotožňujú sa s názormi niektorých politikov, no nebolo im ľahostajné, kto bude rozhodovať o živote a rozvoji v ich samosprávnom kraji nadchádzajúcich 5 rokov. K uvedenej legislatívnej úprave došlo v zmysle zákona NR SR č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ako aj na základe novely ústavného zákona. Zmeny boli zavedené za účelom zjednotenia termínu konania volieb do samosprávnych orgánov miest a obcí⁴³ a volieb do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa budú v roku 2022 konať v jednom termíne. Voľby do samosprávnych orgánov miest a obcí sa štatisticky vyznačujú oveľa vyššou voličskou účasťou ako voľby do samosprávnych krajov (Tabuľka č. 2). Preto je tu istý predpoklad, že zlúčené voľby pritiahnu k volebným urnám viac voličov, a teda účasť občanov na voľbách do orgánov samosprávnych krajov sa môže aj historicky zvýšiť.

Tabuľka 2. Účasť vo voľbách do samosprávnych orgánov miest a obcí

Rok	Volebná účasť
2018	48,67 %
2014	48,34 %
2010	49,69 %
2006	47,65 %
2002	49,51 %
1998	53,95 %
1994	52,42 %
1990	63,75 %

Zdroj: Vlastné spracovanie.

⁴³ Posledné voľby do samosprávnych orgánov miest a obcí sa uskutočnili v novembri 2018. Funkčné obdobie starostov obcí a poslancov obecných zastupiteľstiev, ako aj primátorov miest a poslancov mestských zastupiteľstiev, zvolených v komunálnych voľbách 2018, skončí v roku 2022.

Špecifiká volieb do orgánov samosprávnych krajov 2017

Voľby do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa 4. novembra 2017 konali v poradí už piatykrát (2001, 2005, 2009, 2013 a 2017) sa vyznačujú niekoľkými špecifikami, ktorými sa odlišujú od volieb predošlých.

Napriek prognózam, ktoré prinášali agentúry, volebné výsledky boli pre mnohých prekvapením. Vládne strany utrpeli vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov porážku. Naopak, veľká podpora sa dostala mimoparlamentným stranám, ako aj koalíciám opozičných pravicových strán. Výrazný úspech zaznamenali aj nezávislí kandidáti. Historicky prvýkrát počas existencie samosprávnych krajov bola za predsedu samosprávneho kraja zvolená žena. Na základe uvedených skutočností možno len konštatovať, že v spoločnosti sa rozhýbali sily, ktoré nesúhlasia s nastaveným poriadkom a žiadajú si zmenu. Výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov sú toho jednoznačným dôkazom. Voliči vo voľbách dali najavo svoju nespokojnosť, odklonili sa od štandardných politických strán a rozhodli sa uprednostniť iné alternatívy.

Nárast počtu nezávislých kandidátov

Fenoménom volieb do vyšších územných celkov, konaných v novembri 2017, bol nárast počtu nezávislých kandidátov, čo možno do istej miery vnímať ako trend poklesu dôvery voči klasickej politike. Podobne aj v komunálnych voľbách 2014 a opakovane aj v komunálnych voľbách 2018, občania odmietli straníckych kandidátov a dali šancu nezávislým kandidátom.⁴⁴ Práve v obciach, mestách a rovnako i v samosprávnych krajoch majú občania najväčšie príležitosti na to, aby mohli chod vecí verejných ovplyvniť. Regionálne voľby 2017 sú zároveň dôkazom toho, že jednoduchá závislosť medzi popularitou politickej strany na národnej úrovni a výsledkom volieb na regionálnej úrovni nie je možná.

Vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, konaných v novembri 2017, bolo zvolených o osem poslancov viac, t. j. 416 poslancov, ako vo voľbách 2013 (408). Nezávislí kandidáti (NEKA) získali v zastupiteľstvách samosprávnych krajov až 161 poslanceckých mandátov, teda získali najviac kresiel v porovnaní s ostatnými predstaviteľmi politických strán, čo v percentuálnom vyjadrení predstavuje až 39 %-né zastúpenie (Graf č. 1). Zastúpenie poslancov za politické strany sa v zastupiteľstvách samosprávnych krajov po voľbách 2017 vzhľadom na nárast počtu nezávislých kandidátov znížilo, aj keď celkový počet poslancov sa oproti roku 2013 zvýšil o 8 poslancov.⁴⁵

⁴⁴ V komunálnych voľbách, ktoré sa v podmienkach Slovenskej republiky uskutočnili v novembri 2014, nominanti NEKA obsadili 1 104 miest starostov a primátorov – t. j. 37,95 %-ná úspešnosť, a 6 000 poslanceckých miest – t. j. 28,91 %-ná úspešnosť. V komunálnych voľbách 2018 nominanti NEKA dosiahli ešte lepšie výsledky v počte získaných mandátov: 1 232 miest starostov a primátorov – t. j. 42,42 %-ná úspešnosť, a 7 301 poslanceckých miest – t. j. 35,36 %-ná úspešnosť.

⁴⁵ Pre porovnanie možno uviesť – vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, konaných v roku 2013, bolo zvolených spolu 408 poslancov a z toho 73 nezávislých kandidátov (NEKA), čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo 18 % z celkového počtu zvolených poslancov.

Graf 1. Voľby do VÚC 2017 – Pomer NEKA na celkovom počte poslancov, zvolených pre obdobie 2017 – 2022

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Nástup nezávislých kandidátov možno vnímať ako protest proti štandardným politickým stranám, ktorým voliči prestali dôverovať, alebo sa nedokázali stotožniť s ich programovými cieľmi. Toto konštatovanie potvrdzuje aj M. Horský a dodáva, že: „Ak občania odmietajú zvoliť stranických kandidátov, dávajú šancu nečitateľným kandidátom, tzv. nezávislým, ktorí na zvolenie a politickú legitimitu často potrebujú pár sto hlasov“ (Horský, 2013, s. 2). Avšak nemožno prehliadať skutočnosť, že mnohí z nezávislých kandidátov boli pôvodne stranicky angažovaní, prišli z iných politických strán, a teda ich nezávislosť zostáva skôr otázna ako jednoznačná. Nezávislí kandidáti môžu do istej miery vytvárať neistotu a isté riziko, a to najmä pri hlasovaní, nakoľko až do samotného hlasovania budú nečitateľní. V konečnom dôsledku, nezávislí kandidáti sa k ničomu nezaväzujú a nemusia sa ani politicky zodpovedať.

Kríza štandardných politických strán

Na druhom mieste v počte poslaneckých kresiel v zastupiteľstvách samosprávnych krajov sa umiestnila strana SMER-SD s počtom 88 mandátov (Tabuľka č. 3). Najviac, 16 mandátov získala strana v Košickom a v Prešovskom samosprávnom kraji, 15 v Banskobystrickom samosprávnom kraji, 10 v Žilinskom samosprávnom kraji a najmenej, iba 1 mandát v Trnavskom samosprávnom kraji. Ďalších 30 mandátov obhájila strana v rámci vytvorených koalícií spolu s ostatnými politickými stranami. Strana SMER-SD stratila svoju pozíciu v štyroch samosprávnych krajoch: v Košickom, Prešovskom, Žilinskom a v Trnavskom samosprávnom kraji. Iba dvaja predsedovia samosprávnych krajov, podporovaní vládou stranou SMER-SD,

obhájili svoju pozíciu: M. Belica⁴⁶ v Nitrianskom samosprávnom kraji a J. Baška⁴⁷ v Trenčianskom samosprávnom kraji. Vo voľbách bolo zvolených šesť nových predsedov samosprávnych krajov: J. Droba v Bratislavskom samosprávnom kraji, J. Viskupič v Trnavskom samosprávnom kraji, E. Jurinová v Žilinskom samosprávnom kraji, J. Lunter v Banskobystrickom samosprávnom kraji, M. Majerský v Prešovskom samosprávnom kraji a R. Trnka v Košickom samosprávnom kraji. Ako uviedol M. Maďarič: „*Prehru neutrpeli len kandidáti, ale strana ako taká*“ (Maďarič, 2017, s. 3). Ak strana SMER-SD nechce v tomto trende ďalej pokračovať, musí urobiť „*výrazné zmeny na viacerých úrovniach strany, a to politické, programové aj personálne*“ – uviedol M. Maďarič pre denník PRAVDA (Maďarič, 2017, s. 3). Ak je v záujme strany SMER-SD i naďalej pôsobiť vo vysokej politike, musí sa prispôbiť požiadavkám spoločnosti a voličom ponúknuť také odpovede na ich otázky, ktoré budú presvedčivé a dôveryhodné. Výsledky volieb sú silným signálom nielen pre stranu SMER-SD, ale aj pre ďalšie politické strany. Nastal čas na sebareflexiu, analýzu a následnú zmenu štýlu a formy politiky.

V počte získaných poslaneckých miest vládna strana SNS získala spolu iba 9 mandátov. Najviac, 5 mandátov získala v Žilinskom samosprávnom kraji, 2 mandáty v Prešovskom samosprávnom kraji, a po jednom mandáte v Banskobystrickom a v Košickom samosprávnom kraji (Tabuľka č. 3). Strana SNS postavila svojich kandidátov na predsedu v štyroch samosprávnych krajoch – v Bratislavskom, Žilinskom, Prešovskom a v Košickom samosprávnom kraji, no neuspela ani v jednom z uvedených krajov. Ak má strana SNS záujem zotrvať vo vysokej politike, musí rozhodne obnoviť svoju dôveryhodnosť. Musí vyhodnotiť povolebnú analýzu, chybné rozhodnutia a vykonať nápravu.

Vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov získala vládna strana MOST-HÍD len 10 mandátov. Najviac, 6 mandátov získala strana v Košickom samosprávnom kraji, a po jednom mandáte v Trnavskom a v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Ďalšie dva mandáty získala strana v rámci vytvorených koalícií spolu s ostatnými politickými stranami (Tabuľka č. 3). Strana MOST-HÍD mala svojich kandidátov na predsedu v dvoch samosprávnych krajoch – v Trnavskom a v Košickom samosprávnom kraji, avšak títo neuspeli. Na základe volebných výsledkov možno konštatovať, že strana MOST-HÍD nemá silné regionálne štruktúry ako napr. strana SMK-MKP. Medzi stranami MOST-HÍD a SMK-MKP dlhodobo prebieha nezdravá súťaž. J. Berényi tento stav okomentoval nasledovne: „*Vstupom strany MOST-HÍD do koalície spolu so stranami SMER-SD a SNS si strana MOST-HÍD poškodila. Voliči toto politické rozhodnutie neocenili a časť voličského spektra sa priklonila k strane SMK-MKP*“ (Berényi, 6. 11. 2017).

Strana KDH vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov obstála spomedzi opozičných politických strán najlepšie – so ziskom až 47 mandátov, ktoré obhájila vstupom do širších koalícií spolu s ostatnými politickými stranami (Tabuľka č. 3). Po voľbách do samosprávnych krajov, konaných v novembri 2017, sa tak strana stala najúspešnejšou mimoparlamentnou politickou stranou. Svoje víťazstvo vníma ako možný návrat do veľkej politiky.

⁴⁶ M. Belica bol na miesto predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja zvolený už piatykrát – zvolený bol v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013 a 2017.

⁴⁷ J. Baška bol na miesto predsedu Trenčianskeho samosprávneho kraja zvolený druhýkrát – zvolený bol v rokoch 2013 a 2017.

Na základe volebných výsledkov možno konštatovať, že strana KDH i napriek tomu, že nemá svoje zastúpenie v parlamente, je silná v regionálnych štruktúrach. Ako uviedol A. Hlina: „*Netreba sa brániť spolupráci, ktorá prináša výsledky... Politika je o riešeníach, o dohode, nie o láske*“ (Hlina, 6. 11. 2017). KDH má svoju históriu. Svoju pozíciu si strana v parlamente udržala celých 25 rokov, iba vo voľbách v roku 2016 sa do Národnej rady Slovenskej republiky nedostala. Strana je na svojom vzostupe – má druhý najväčší počet poslancov v zastupiteľstvách samosprávnych krajov (Tabuľka č. 3), a miesto predsedu v Prešovskom samosprávnom kraji (Tabuľka č. 3). Výsledky volieb ukázali, že KDH svoje miesto v spoločnosti rozhodne má.

Strana SMK-MKP so ziskom 33 poslaneckých mandátov je druhou najúspešnejšou mimoparlamentnou politickou stranou. Strana získala oveľa viac mandátov ako vládna strana MOST-HÍD. Ako uviedol J. Berényi: „*Strana SMK-MKP je spoľahlivý klub, ktorý plní maďarské ciele v Slovenskej republike. Platíme dane a politické aktivity nás zaväzujú k Slovenskej republike*“ (Berényi, 6. 11. 2017). Strana má najväčšiu podporu v Trnavskom samosprávnom kraji, kde získala až 13 mandátov. V Nitrianskom samosprávnom kraji získala 11 mandátov, 5 mandátov v Banskobystrickom samosprávnom kraji a 1 mandát v Košickom samosprávnom kraji. Ďalšie 3 mandáty strana získala v Bratislavskom samosprávnom kraji vstupom do širšej koalície s ostatnými politickými stranami (Tabuľka č. 3).

Podľa volebných výsledkov – strany OĽaNO, SaS, ale aj KDH možno označiť za víťazné opozičné politické strany volieb do orgánov samosprávnych krajov. V zastupiteľstvách samosprávnych krajov sa im podarilo získať poslanecké mandáty v rámci vytvorených koalícií (Tabuľka č. 3). Opozičné pravicové politické strany vytvorenými koalíciami podporovali aj kandidátov na predsedov. Pokiaľ ide o jednokolovú voľbu na pozíciu predsedov samosprávnych krajov možno konštatovať, že pravicová koalícia lepšie využila zmenu zákona, ktorú paradoxne presadili vládne strany SMER-SD a MOST-HÍD, a v šiestich krajoch bola úspešná: v Bratislavskom, Trnavskom, Žilinskom, Banskobystrickom, Prešovskom a v Košickom samosprávnom kraji. Zaujímavosťou volieb bol fakt, že strana OĽaNO, ktorá mala v tom čase v Národnej rade Slovenskej republiky iba 16 poslancov, vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov získala v rámci vytvorených koalícií až 24 mandátov⁴⁸, čím si výrazne posilnila svoju pozíciu na regionálnej úrovni. Vo voľbách obstála lepšie ako strana SaS, ktorá z celkového počtu 416 mandátov obhájila 9 mandátov.⁴⁹ Vychádzajúc z výsledkov volieb však možno očakávať oslabenie strany OĽaNO, pretože J. Viskupič a E. Jurinová ako novozvolení predsedovia samosprávnych krajov sa svojho poslaneckého mandátu v Národnej rade Slovenskej republiky vzdali a boli nahradení novými členmi strany OĽaNO.⁵⁰ Kandidáti OĽaNO, SaS a KDH dokázali poraziť kandidátov vládnej strany SMER-SD, kandidujúcich na miesto predsedu samosprávneho kraja až v piatich samosprávnych krajoch: v Bratislavskom, Trnavskom, Žilinskom, Prešovskom a v Košickom samosprávnom kraji.

⁴⁸ V regionálnych voľbách 2013 strana OĽaNO svojich kandidátov nemala.

⁴⁹ V regionálnych voľbách 2013 strana SaS v rámci vytvorených koalícií obhájila 9 poslaneckých kresiel z celkového počtu 408.

⁵⁰ J. Viskupič a E. Jurinová sú zakladateľmi strany OĽaNO a jej výraznými osobnosťami.

Aj strana ĽSNS postavila do volieb svojich kandidátov. Strana získala moc legitímne, keď bol M. Kotleba vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov v roku 2013 zvolený za predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja. V regionálnych voľbách 2017 mala strana ĽSNS 5 kandidátov na predsedu samosprávneho kraja – v Banskobystrickom, Nitrianskom, Žilinskom, Prešovskom a v Košickom samosprávnom kraji, a 334 kandidátov na poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov. I keď strana zjemenila svoju rétoriku a poslanci si kontrolujú svoje vyjadrenia, voliči dali jasne najavo, že sa nepodpíšu pod rozmáhanie sa extrémistických politických síl. Viera a voľba v demokratické hodnoty a princípy tak hrdo zvíťazila. Stranu ĽSNS možno hodnotiť ako stranu jedného muža, ktorý pretavil svoju popularitu až do vysokej politiky (NR SR).⁵¹ Vo voľbách strana získala 2 poslanecké miesta – po jednom mandáte v Nitrianskom a v Banskobystrickom samosprávnom kraji (Tabuľka č. 3). Strana ĽSNS síce neuspela v regionálnych voľbách 2017, no v parlamentných voľbách 2016 sa dostala aj do Národnej rady Slovenskej republiky, a do budúcich parlamentných volieb si môže svoju pozíciu ešte posilniť. V máji 2019, kedy sa uskutočnili už štvrté voľby do Európskeho parlamentu, strana tiež získala dve poslanecké miesta. V tejto súvislosti E. Kováčová zdôrazňuje, že pokiaľ sa skutočnými problémami ľudí kompetentní nebudú zaoberať: „*bude sa v spoločnosti zväčšovať priestor pre nežiaduce pravicovo-radikálne skupiny, ktoré v konečnom dôsledku moc získajú legitímne, a či sa nám to bude páčiť alebo nie, budeme ich musieť akceptovať*“ (Kováčová, 2014, s. 216). Preto nemožno poľaviť v ostražitosti a aj naďalej je nevyhnutné presadzovať a zdôrazňovať demokratické princípy a hodnoty modernej demokratickej spoločnosti, aby extrémistické politické sily nemali priestor na svoje šírenie. Aj keď strana ĽSNS získala iba 2 poslanecké mandáty, hrozba šírenia extrémizmu ešte nie je úplne zažehnaná.

⁵¹ Podobne aj strana B. Kollára SME RODINA je stranou jedného muža, jednej tváre. V parlamentných voľbách 2016 sa dostala strana do NR SR, no v roku 2017 svoje kádre v regionálnych štruktúrach ešte nemala vybudované.

Tabuľka 3. Voľby do VÚC 2017 – Prehľad poslaneckých miest podľa vybraných politických strán v samosprávnych krajoch (2017 – 2022)

Politická strana	BSK	TTSK	TSK	NSK	ŽSK	BBSK	PSK	KSK	Počet poslancov spolu
MOST-HÍD, SNS, SMER-SD				17					17
KDH, NOVA, OĽaNO, SaS							21	16	37
MOST-HÍD, SNS, SMER-SD, SZ			16						16
KDH, NOVA, OKS, OĽaNO, SaS					17	4			21
KDH, OKS, OĽaNO, SaS, ZZ, DÚ		11							11
KDH, NOVA, OKS, OĽaNO, SaS, ZZ, DÚ			9						9
KDH, NOVA, OKS, OĽaNO, SaS, ŠANCA				10					10
STAROSTOVIA A NEKA, MOST-HÍD, SDKÚ-DS, SMER-SD, SZ, SKOK-ELD	6								6
KDH, NOVA, OKS, OĽaNO, SaS, DÚ, SMK-MKP, ZZ	17								17
NEKA	25	14	22	15	25	22	22	16	161
DOMA DOBRE	1								1
ĽSNS				1		1			2
MOST-HÍD		1				1		6	8
NF	1								1
SNS					5	1	2	1	9
SMER-SD		1			10	15	16	16	58
SMK-MKP		13		11		5		1	30
ÚSVIT							1		1
ŠKV								1	1
SPOLU	50	40	47	54	57	49	62	57	416

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa zdrojov ŠÚ SR: Počet a podiel poslancov zvolených do zastupiteľstiev podľa politických subjektov, ŠÚ SR, 2017.

Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data03.html>

Zastúpenie žien

Regionálne voľby 2017 opäť potvrdili, že zastúpenie žien vo volených a výkonných orgánoch v podmienkach Slovenskej republiky je stále veľmi nízke. Počet žien, zastúpených v zastupiteľstvách samosprávnych krajov na regionálnej úrovni, sa v porovnaní s rokom 2013 znížil⁵² a to i napriek tomu, že v regionálnych voľbách 2017 voliči zvolili o 8 poslancov viac (zo 64 na 58).

Prvýkrát v histórii existencie samosprávnych krajov od roku 2001 sa víťazom volieb na pozícii predsedu samosprávneho kraja – Žilinského samosprávneho kraja – stala žena. Do zastupiteľstiev bolo zvolených 58 žien, pričom najviac žien v počte 13 bolo zvolených v Bratislavskom samosprávnom kraji. Najmenej žien bolo zvolených v Trnavskom samosprávnom kraji v počte 3 (Tabuľka č. 4).

Tabuľka 4. Voľby do VÚC 2017 – Počet poslancov v zastupiteľstvách samosprávnych krajov – Ženy/Muži (2017 – 2022)

Samosprávny kraj	M	Ž
BSK	37	13
TTSK	37	3
TSK	36	11
NSK	48	6
ŽSK	50	7
BBSK	44	5
PSK	54	8
KSK	52	5
Spolu	358	58

Zdroj: Vlastné spracovanie.⁵³

Z celkového počtu 416 zvolených poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, 58 mandátov reprezentujú ženy (Tabuľka č. 4), čo v percentuálnom vyjadrení predstavuje len 14 %-né zastúpenie (Graf č. 2).

⁵² Pre porovnanie možno uviesť – vo voľbách do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, konaných v roku 2013, bolo zvolených spolu 408 poslancov a z toho 64 žien, čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo 16 % z celkového počtu zvolených poslancov. Najviac žien v počte 13 bolo zvolených v Trenčianskom samosprávnom kraji, a naopak najmenej žien bolo zvolených v Žilinskom samosprávnom kraji v počte 4.

⁵³ Niektoré údaje z hľadiska štatistických zdrojov však neboli zisťiteľné, preto ich bolo potrebné upraviť vlastným metodickým výpočtom, aby mohli byť výsledky medzi jednotlivými samosprávnymi kraji porovnateľné.

Graf 2. Voľby do VÚC 2017 – Zastúpenie poslancov v zastupiteľstvách Ž/M pre obdobie 2017 – 2022

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že záujem žien o politické angažovanie sa v spoločnosti síce prevláda, ale nie je dostatočne výrazné a pochopené. Možno sa teda domnievať, akoby ženy nemali záujem, v politických stranách nie sú dostatočne aktívne a keď áno, skôr sa angažujú v liberálne orientovaných stranách ako radové členky a smerom k vyšším funkciám sa ich podiel redukuje. V konečnom dôsledku, i samotní voliči namiesto podpory rodovej vyrovnanosti prispievajú k prehlbovaniu akejsi rodovej priepasti, pretože vo výbere uprednostňujú skôr mužských reprezentantov politických strán, čo ženy od angažovania sa v politike zrejme odrádza.

Záver

Výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov možno vnímať aj ako určité tendencie ďalšieho smerovania politických subjektov, najmä však vládnych politických strán. Už výsledky regionálnych volieb 2017 boli silným signálom nielen pre stranu SMER-SD, ale aj pre strany SNS a MOST-HÍD, ako aj ďalšie politické strany. Ak majú strany záujem zotrvať vo vysokej politike, je najvyšší čas na sebareflexiu, analýzu a zmenu štýlu a formy politiky. V súčasnosti sme svedkami toho, že o voliča sa uchádzajú nové politické subjekty, ktoré voličovi predkladajú konkrétnejšie programy a zodpovednejší výber kandidátov na konkrétne funkcie, čiže snažia sa vyťažiť maximum z aktuálne roztriešteného politického spektra a sú alternatívou pre unaveného voliča.

Z výsledkov regionálnych volieb 2017 vyplynulo, že štandardné politické strany strácajú podporu a sú na ústupe. Prijaté legislatívne zmeny, ktoré presadili vládne strany SMER-SD a MOST-HÍD, paradoxne nahrli v prospech opozičných pravicových strán OĽaNO, SaS, ktoré si svoju pozíciu na regionálnej úrovni posilnili v rámci vytvorených pravicových koalícií. Vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov úspech prekvapivo zaznamenali aj mimoparlamentné politické strany KDĽ, SMK-MKP, ktoré i napriek tomu, že nemajú svoje zastúpenie v Národnej rade

Slovenskej republiky, sú silné vo svojich regionálnych štruktúrach a počtom zvolených poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov zastávajú druhú a tretiu priečku v počte získaných poslaneckých mandátov.

Podobne aj z výsledkov parlamentných volieb, ktoré sa uskutočnili v iných európskych krajinách, ako napr. v Nemecku, vo Francúzsku alebo v Českej republike je zrejmé, že štandardné politické strany strácajú na sile a do popredia sa dostávajú nové alternatívy, nové politické sily, nové protestné hnutia alebo extrémistické politické strany či už naľavo alebo napravo orientované.

Samosprávne kraje vstúpili v roku 2017 v poradí už do piateho funkčného obdobia, ktoré je veľkou zodpovednosťou voči občanom, ktorí im zverili svoju dôveru v spravodlivé a efektívne rozhodovanie o cestnej infraštruktúre, o regionálnej doprave a regionálnom rozvoji, ako aj rozhodovanie v sociálnej oblasti, v zdravotníctve, v školstve či v kultúre. Samosprávne kraje prešli od svojho vzniku v roku 2001 zložitým vývojom. Už viac ako osemnásť rokov si plnia svoje funkcie minimálne v tom, že plnia svoje originálne a delegované kompetencie. V rámci fiškálnej decentralizácie, samosprávne kraje získali väčší objem finančných prostriedkov, vďaka ktorým sú schopné zabezpečiť svoje úlohy a služby pre občanov, žijúcich na ich území. Avšak, v oblasti financovania kompetencií to samosprávne kraje nemali vždy jednoduché. Problémy s financovaním kompetencií sú rovnaké pre všetky samosprávne kraje, či už je to v oblasti dopravy, školstva, zdravotníctva, sociálnej starostlivosti, ako aj v ďalších oblastiach.

Voliči svojou účasťou vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa v podmienkach Slovenskej republiky konali v novembri 2017 už piatykrát, dali jednoznačne najavo, že ako občania Slovenskej republiky uznávajú demokratické princípy a hodnoty modernej európskej demokratickej spoločnosti. Voliči nielen v Banskobystrickom samosprávnom kraji vyslovili svoje jednoznačné *NIE* posilňovaniu extrémistických politických síl. I naďalej je však nevyhnutné presadzovať a zdôrazňovať demokratické princípy a hodnoty modernej demokratickej spoločnosti, aby extrémistické politické sily nemali priestor na svoje šírenie.

Medzi predsedami a poslancami zastupiteľstiev samosprávnych krajov, ktorí boli zvolení v regionálnych voľbách 2017, a ktorí sú nositeľmi názorov a postojov naprieč celým politickým spektrom, musí byť v nadchádzajúcom funkčnom päťročnom období 2017 – 2022 pri presadzovaní návrhov a prijímaní rozhodnutí najdôležitejšia spolupráca. Len od zvolených funkcionárov závisí, akým smerom sa bude samosprávny kraj uberať – ako bude hospodáriť s finančnými prostriedkami a majetkom; ako bude otvorený, transparentný voči občanom; ako sa bude rozvíjať; akú kvalitu budú mať školy, napr. aké bude ich technické vybavenie, možnosti duálneho vzdelávania a následné uplatnenie absolventov v praxi; aké kvalitné služby a za akú cenu ich budú sociálne zariadenia poskytovať svojim klientom, aké dlhé budú čakacie lehoty; aké kvalitné a bezpečné budú cesty, na akej úrovni bude doprava; koľko investorov príde na územie samosprávneho kraja a koľko pracovných miest budú schopní vytvoriť a ponúknuť; aké aktivity samosprávny kraj ponúkne a vytvorí na ochranu životného prostredia; koľko turistov navštívi samosprávny kraj; na akej úrovni bude kultúra, šport, múzeá, galérie a pod. Preto je dôležité hľadať prieniky a zhodu v komunikácii, pretože problémy je nutné riešiť a to bez ohľadu na

politickú príslušnosť. Určite sa nemožno brániť takej spolupráci, ktorá prináša výsledky. Dôležité je rozhodnúť sa. Politika je o riešeníach a následnej dohode, preto je dôležitá aj komunikácia samosprávnych krajov so starostami a primátormi, ktorí sú neoddeliteľnou súčasťou regiónov, aby tak samospráva dávala občanom potrebnú logiku a zmysel.

Otázka významu existencie samosprávnych krajov, ako aj otázka vhodnosti a správnosti členenia regionálnej samosprávy v spoločnosti rezonujú už od ich samotného vzniku. Model usporiadania územnej samosprávy bol nastavený v zákone NR SR č. 302/2001 Z. z. ešte v roku 2001 a odvtedy v podmienkach územnej samosprávy nedošlo k žiadnym zásadným zmenám. Doteraz však ani jedna politická reprezentácia nedokázala v tejto oblasti prijať také opatrenia, ktoré by zmenili usporiadanie na regionálnej úrovni. Je potrebné začať uvažovať komplexne o celom území naprieč celým Slovenskom. Vo verejnej správe nesie každý subjekt určitý diel zodpovednosti za výkon verejných vecí. Preto je potrebné prehodnotiť celý systém fungovania verejnej správy, zvážiť model územného usporiadania – koľko jednotiek a akého typu a v neposlednom rade zvážiť, ktoré kompetencie majú mať obce, mestá a samosprávne kraje, či sú primerané alebo je ich potrebné zmeniť.

Zoznam bibliografických odkazov

- BERÉNYI, J. 2017. In *Téma dňa – Víťazné strany volieb*. Diskusná relácia TA3, 6.11.2017.
- HAULÍK, P. 2017. In STUPŇAN, I. 2017. Haulík: Smer pri kandidátoch na županov improvizoval. In *Denník PRAVDA*, 6.11.2017, s. 6.
- HLINA, A. 2017. In *Téma dňa – Víťazné strany volieb*. Diskusná relácia TA3, 6.11.2017.
- HORSKÝ, M. 2013. In STUPŇAN, I. 2013. Sedem krajov drží SMER. In *Denník PRAVDA*, 11.11.2013, s. 2.
- KLUS, M. 2008. *Aktéri verejnej politiky. Štrukturalizácia, Voľba*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2008. 145 s. ISBN 978-80-8083-548-4.
- KOVÁČOVÁ, E. 2014. *Teória a prax verejnej správy v podmienkach Slovenskej republiky*. Banská Bystrica: BELIANUM, FPVaMV UMB 2014. 236 s. ISBN 978-80-557-0735-8.
- KULAŠIK, P. 2002. *Úvod do politológie*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2002. 140 s. ISBN 80-8055-737-3.
- MAĎARIČ, M. 2017. In *Bystrica vyhnila fašistu*. *Denník PRAVDA*, 6.11.2017, s. 1 – 3.
- ONDRIA, P. 2008. Príčiny rozhodovania voličov v dvojstraníckych a multistraníckych politických systémoch. In *Politické vedy*, roč. XI, č. 1-2/2008. ISSN 1335-2741. s. 57 – 75.
- Počet a podiel poslancov zvolených do zastupiteľstiev podľa politických subjektov, ŠÚ SR, 2013. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data03.html>
- RYBÁR, M. 2016. In *Zásadná zmena župných volieb. Fico Bystricu obetuje, hovorí politológ*. Dostupné na internete: <https://plus7dni.pluska.sk/Domov/Zasadna-zmena-zupnych-volieb.-Fico-Bystricu-obetuje-hovori-politolog>
- SARTORI, G. 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: ARCHA, 1993. 512 s. ISBN 80-7115-049-5.

- SaS nepodporuje návrh v jednokolových voľbách županov, 2. 11. 2016. Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/20373591/sas-je-proti-jednokolovej-volbe-predsedov-vuc.html>
- SCRUTON, R. 1999. *Slovník politického myšlení*. Brno: ATLANTIS, 1999. 187 s. ISBN 80-7108-184-1.
- STUPŇAN, I. 2017. Kampaň bez prieskumov zahmlieva pohyb v župách. In *Denník PRAVDA*, 26.10.2017, s. 1 – 2.
- ŠTEFÁNIKOVÁ, L. 2019. Transformácia politických strán z postdemokratickej perspektívy. In *Postdemokracia ako proces hľadania novej kvality demokracie*, 1. vyd. Praha: NAŠE VOJSKO, 2019. ISBN 978-80-206-1849-8. s. 79 – 96.
- Súhrnné výsledky hlasovania, ŠÚ SR, 2017. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data01.html>
- TÓTH, R. 1998. *Koncepcia politického systému*. Bratislava: Úrad pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky Slovenskej republiky, 1998, 143 s. ISBN 80-968077-0-6.
- Ústava Slovenskej republiky. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/20190701>
- Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2017 – Všeobecné informácie, ŠÚ SR, 2017. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/index.html>
- Voľby do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, ŠÚ SR, 2017. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data03.html>
- Voľby predsedov samosprávnych krajov, ŠÚ SR, 2017. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data02.html>
- Zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/302/>
- Zákon NR SR č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/85/20191201>
- Zákon NR SR č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2014/180/20190219>
- Zákon NR SR č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení zákona NR SR č. 69/2017 Z. z. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2014/181/20191231>

Kontaktné údaje: doc. PhDr. Eleonóra Kováčová, PhD., Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, e-mail: eleonora.kovacova@umb.sk

PREDVOLEBNÉ POSTOJE SLOVENSKÝCH POLITICKÝCH STRÁN K JADROVEJ ENERGETIKE

Peter Mihók

Abstrakt

Tento príspevok sumarizuje aktuálne postoje relevantných slovenských politických strán týkajúce sa jadrovej energetiky, a súčasne ich konfrontuje s relevantným obsahom vedecko-výskumných publikácií, oficiálnych dokumentov, vybraných relevantných publikovaných textov a komentárov autora tohto príspevku. Cieľom príspevku je prostredníctvom vyššie uvedeného konfrontovania nepriamo otvoriť otázky o možnej propagande a manipulácii verejnosti v témach týkajúcich sa jadrovej energetiky zo strany predstaviteľov politických strán. Vo vybraných prípadoch príspevok súčasne konfrontuje aktuálne postoje politických strán s tými ich staršími postojmi, ktoré boli získané v predvolených dotazníkoch realizovaných environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami v rokoch 2010 a 2012. Príspevok tiež veľmi stručne odkazuje na tie výsledky výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktoré sa týkajú participácie občanov na posudzovaniach súvisiacich s rozvojom jadrovej energetiky na Slovensku.

Kľúčové slová: komerčná jadrová energetika; politická podpora; politické strany; predvolebná kampaň; záverečná časť jadrovej energetiky

Abstract

This paper summarizes current attitudes of relevant Slovak political parties concerning nuclear energy and, at the same time, confronts them with the relevant content of scientific research publications, official documents, other relevant texts and author's comments. The aim of the paper is, through the above-mentioned confrontation, to indirectly raise questions about possible propaganda and public manipulation on issues related to commercial nuclear energy by political party representatives. In selected cases, this paper also confronts current political parties' positions/opinions with those of their older positions/opinions that were obtained during the questionnaire surveys conducted by environmental NGOs prior to the parliamentary elections in 2010 and 2012. The paper also briefly refers to those research results of Matej Bel University that concern the participation of citizens in public assessment procedures related to the development of commercial nuclear energy in Slovakia.

Key words: commercial nuclear energy; political support, political parties, election campaign; nuclear back-end

Úvod

Tento príspevok reaguje na prieskum aktuálnych predvolebných postojov politických strán týkajúcich sa jadrovej energetiky, ktorého výsledky boli zverejnené spravodajským portálom Aktuality.sk v článku publikovanom 19. októbra 2019 (Grman, 2019). Príspevok konfrontuje v tomto zdroji publikované politické postoje s relevantným obsahom publikačných výstupov projektu 7. rámcového programu EURATOMu s akronymom IPPA (Mršková a Mihók, 2013, 2011; Mršková a kol., 2013), s obsahom s týmto projektom súvisiacich publikácií autora tohto príspevku (Mihók 2020, 2018, 2011), s relevantným obsahom oficiálnych dokumentov (Havlová a kol., 2016; Amphos XXI Consulting S.L., 2008), vybraných relevantných textov (TASR 2019,2010; Krivulka, 2010) a vo vybraných prípadoch aj s dosiaľ nepublikovanými komentármi autora tohto príspevku. Cieľom tohto konfrontovania je nepriamo otvoriť otázky o možnej propagande a manipulácii

verejnosti v témach týkajúcich sa jadrovej energetiky zo strany predstaviteľov politických strán pred parlamentnými voľbami v roku 2020.

Vo vybraných prípadoch sú v tomto príspevku konfrontované aktuálne postoje politických strán s ich staršími postojmi, prezentovanými v rámci predvolených dotazníkových prieskumov realizovaných environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami (MVO) v rokoch 2010 a 2012, a publikovanými na internetovej stránke Centra pre trvaloudržateľné alternatívy (CEPTA 2012, 2010). V Tabuľke č. 1 (nižšie) je zosumarizovaný prehľad zapojenia sa jednotlivých politických strán do všetkých vyššie spomenutých prieskumov predvolebných postojov (vrátane prieskumu portálu Aktuality.sk z roku 2019; a súčasne vrátane prieskumu environmentálnych MVO z roku 2016 aj napriek tomu, že v tomto prieskume absentovala akákoľvek otázka priamo sa týkajúca jadrovej energetiky. Poznámka: z tohto dôvodu sú údaje týkajúce sa roku 2016 v tabuľke uvádzané na šedom podklade). Autor tohto textu si nie je vedomý, že by environmentálne MVO uskutočňovali predvolebný prieskum politických strán pred parlamentnými voľbami v termíne 29. februára 2020 (resp. má informáciu, že ak by aj takýto prieskum bol v čase dokončovania tohto textu uskutočňovaný, s najväčšou pravdepodobnosťou by neobsahoval otázku týkajúcu sa jadrovej energetiky).

Tabuľka 1. Zapojenie sa politických strán do jednotlivých predvolebných prieskumov

	2010	2012	2016 ⁵⁴	2019
KDH – Kresťanskodem. hnutie	X	√	x	X
ĽSNS - Ľudová strana Naše Slovensko	X	X	X	√
Most – Híd	X	√	√	X
OLaNO – Obyč. ľudia a nezáv. osobnosti	-	√	√	√
Progresívne Slovensko - Spolu	-	-	-	√
SaS – Sloboda a Solidarita	√	√	√	√
Sme rodina	-	-	X	√
SMK – Strana maďarskej koalície	√	√	√	-
SMER – Sociálna demokracia	X	X	? ⁵⁵	√
SNS – Slovenská národná strana	√	X	x	X
Za ľudí	-	-	-	√

Zdroje: Grman (2019), CEPTA (2016, 2012, 2010), vlastné spracovanie autora.

Predvolebné postoje relevantných politických strán

Táto hlavná časť príspevku obsahuje prehľad predvolebných postojov politických strán týkajúcich sa jadrovej energetiky, vrátane stručnej konfrontácie s relevantnými publikovanými poznatkami, resp. v niektorých prípadoch aj s dosiaľ nepublikovanými komentármi autora tohto príspevku. Postoje jednotlivých politických strán sú uvedené v osobitných ucelených častiach,

⁵⁴ Poznámka: tento dotazníkový prieskum navyše neobsahoval ani jednu otázku týkajúcu sa jadrovej energetiky.

⁵⁵ Poznámka: politická strana SMER – Sociálna demokracia síce reagovala na dotazníkový prieskum MVO pred parlamentnými voľbami 2016, avšak namiesto vyplneného dotazníka poslala iba stručný email, ktorý obsahoval v značnej miere iba všeobecné frázy. Dotazníkový prieskum MVO z roku 2016 neobsahoval ani jednu otázku týkajúcu sa jadrovej energetiky.

zoraďených podľa výsledkov prieskumu predvolebných preferencií uskutočnenom Agentúrou Focus v decembri 2019 (Slosiarik, 2019). Prvé odseky jednotlivých častí sú venované deklaráciám danej politickej strany týkajúcim sa podpory rozvoja jadrovej energetiky (resp. podpore výstavby novej jadrovej elektrárni v Jaslovských Bohuniciach), a druhé odseky sú venované deklaráciám týkajúcim sa problematiky trvalého riešenia vyhoretého jadrového paliva zo slovenských elektrární. Z dôvodu limitu na maximálny rozsah textu sú v tomto príspevku zosumarizované postoje iba tých politických strán, ktoré by sa podľa výsledkov vyššie spomínaného prieskumu z decembra 2019 dostali do parlamentu.

SMER – Sociálna demokracia

Strana SMER - Sociálna demokracia (SD) deklarovala postoj podľa ktorého bude pri rozvoji jadrovej energetiky „presadzovať postup na základe odborne podložených rozhodnutí a diskusie, a nie módnej vlny. Pokiaľ sa prípadný nový jadrový projekt ukáže ako potrebný a ekonomicky životaschopný, Smer-SD ho podporí“ (Grman, 2019). Zdôrazňovanie diskusie a ekonomických aspektov namiesto deklarovania jasného politického postoja vo veci podpory jadrovej energetike však pomerne ostro kontrastuje s obsahom relevantných publikačných výstupov, a to najmä z dvoch uhlov pohľadu. Za prvé, boli to práve vlády vedené stranou SMER - SD, ktoré na Slovensku (spravidla na základe iniciatívnych návrhov poslancov tejto strany) presadili legislatívu eliminujúcu možnosti diskusie práve a jedine o komerčnej jadrovej energetike. A to prostredníctvom noviel legislatívy o slobodnom prístupe k informáciám, o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (Mihók 2020, časti 3.3.2 a 3.3.3; 2018, s. 173 – 175; 2011, s. 229 – 233; Mršková a Mihók, 2011, s. 5- 6) a atómového zákona (TASR, 2019). Novely obmedzujúce prístup verejnosti k informáciám špecificky a jedine z oblasti jadrovej energetiky iniciovali a odhlasovali poslanci strany SMER - SD aj napriek tomu, že po ich prvom prijatí v parlamente boli vetované prezidentom Gašparovičom (Mihók 2020, časť 3.3.2; 2011, s. 231), resp. prezidentkou Čaputovou (TASR, 2019) z dôvodu možného rozporu s medzinárodnou legislatívou o prístupe verejnosti k informáciám. Pritom práve prístup k informáciám je základnou a nevyhnutnou podmienkou diskusie, resp. posudzovania vplyvov na životné prostredie. A za druhé, práve za vlád vedených stranou SMER – SD bola mnohými kontroverznými prípadmi politickej inštitucionálnej podpory a aj tzv. inštitucionálnej nečinnosti (v angl. „institutional recreancy“) podporená dostavba jadrovej elektrárne v Mochovciach (Mihók, 2020) a aj príprava výstavby novej jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach (Mihók, 2018, s. 164), a to bez dostatočných analýz týkajúcich sa stranou SMER – SD v predvolebných postojoch zdôrazňovanej ekonomickej životnosti.

Navyše, napriek vyššie uvedenej deklarácii o podpore diskusie, sa v predvolebnom prieskume z roku 2019 strana Smer - SD vyhla odpovedi na otázku „Čo s rádioaktívnym odpadom?“ (Grman, 2019). V tejto súvislosti je relevantné pripomenúť, že ministri za stranu SMER - SD sa vyhýbali odpovedi na túto otázku aj v minulosti (pozri napríklad: Krivulka, 2006). A to aj napriek tomu, že odpoveď na ňu začala byť verejne dostupná minimálne od roku 2006 (Mihók, 2018). Navyše, na predvolebné prieskumy MVO strana SMER – SD nereagovala vôbec

(2012), reagovala iba formálne odkázaním na internetovú stránku (2010), resp. namiesto vyplnenia dotazníka (tak ako väčšina ostatných oslovených strán) reagovala zaslaním stručného emailu obsahujúcim iba všeobecné frázy (2016).

Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko

Pre stranu Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS) je prioritou „prenechať energetický systém ďalej v rukách Slovenskej republiky“ (SR), čo podľa nich znamená presadzovanie energetickej sebestačnosti aj prostredníctvom výstavby novej jadrovej elektrárne na Slovensku (Grman, 2019). Podľa tejto strany „dnešné systémy jadrových elektrární na Slovensku sú stavané podľa prísnych špecifikácií na ruské palivo“, pričom táto strana by sa určite snažila „dodávky paliva z Ruska stabilizovať a naďalej využívať“ (tamtiež). V súvislosti s citovanými politickými deklaráciami je možné poznamenať, že kým vo všeobecnosti energetická sebestačnosť SR znamená využívanie energetických zdrojov nachádzajúcich sa na území SR, strana Kotlebovci – ĽSNS namiesto zdrojov pochádzajúcich zo SR presadzuje v rámci energetickej sebestačnosti využívanie energetických zdrojov pochádzajúcich z Ruska.

Na otázku týkajúcu sa trvalého riešenia vyhoreného jadrového paliva strana Kotlebovci – ĽSNS odpovedala, že podľa ich informácií „prebiehajú rôzne geodetické prieskumy, kde by mohli byť vyhorené palivá v špeciálnych kontajneroch umiestnené. Avšak sa počíta, že do roku 2069 budú súčasné sklady kapacitne postačovať, a preto nie je z nášho pohľadu predmetné sa o tomto rozprávať“ (Grman, 2019). S uvedenými tvrdeniami však kontrastujú viaceré skutočnosti. Po prvé, pre trvalé riešenie vyhoreného jadrového paliva nie sú podstatné geodetické, ale geologické výskumy (pozri: Havlová a kol., 2016). Po druhé, pri plánovaní v tejto oblasti došlo k značnému omeškaniu (Mihók, 2018), kvôli ktorému je veľmi pravdepodobné, že samotný geologický výskum (t.j. hlbinné vrty) neboli ešte ani len začaté. A po tretie, plánovanie trvalého riešenia otázky vyhoreného jadrového paliva je úloha na niekoľko dekád pred samotným začiatkom prekladania vyhoreného paliva z medziskladov do trvalého/geologického úložiska, mimo iného aj kvôli povoleniam na geologický výskum/prieskum a pod., kvôli čomu bolo aj podľa verejne dostupného plánu navrhované začať rozprávať sa o tejto téme s verejnosťou už v roku 2017 (Havlová a kol., 2016, s. 66 – 67).

Koalícia strán Progresívne Slovensko a Spolu

Koalícia strán Progresívne Slovensko a Spolu (PS – Spolu) poslala v roku 2019 portálu Aktuality.sk „vyjadrenie bez konkrétnych podrobností“ (Grman, 2019). Táto strana deklarovala, že jej základnou prioritou „je znižovanie energetickej náročnosti a podpora energetickej efektívnosti a inovácií“ (tamtiež). Odborníci PS – Spolu predpokladajú, „že za 20 – 30 rokov Slovensko a ľudstvo bude disponovať takými technologickými riešeniami, že pri podstatne nižšej energetickej spotrebe a náročnosti a s využitím nových technológií pri výrobe energií a konkrétne elektrickej energie budú pokryté nevyhnutné energetické potreby Slovenska“ (tamtiež). Strana PS – Spolu však vôbec neuviedla, na základe akých prognóz alebo analýz dospela k uvedenému predpokladu. V tomto kontexte je navyše relevantné, že práve v dôsledku nových technológií

v doprave môže dopyt po elektrickej energii rásť, najmä v dôsledku masívneho prechodu zo spaľovacích motorov na elektromotory v segmente osobných automobilov.

Aj na otázku týkajúcu sa trvalého riešenia vyhorelého jadrového paliva predložila strana PS – Spolu iba nekonkrétnu a ničím nepodloženú deklaráciu, podľa ktorej táto strana bude podporovať „také inovačné riešenia aj vo využívaní jadrovej energie, a to aj v spolupráci so susedmi, ktorí tiež využívajú jadrovú energiu, ktoré by prispeli aj k vyriešeniu problému s tzv. vyhoreným jadrovým palivom.“ (tamtiež). Nie je preto vôbec zrejmé, aké vedomosti má strana PS – Spolu o danej problematike, na základe ktorých by dokázala formulovať konkrétnejšie politické postoje k problematike.

Za ľudí

Strana Za ľudí deklarovala, že by „určite nepresadzovala výstavbu novej jadrovej elektrárne. Nasledujúcich 25 rokov by Slovensko malo využiť na diverzifikáciu, rozvoj a inovácie v zelenej energetike“ (Grman, 2019). Zaujímavé však je, že v súvislosti s otázkou nepriamo sa týkajúcou podielu jadrových a tzv. nejadrových elektrární na výrobe elektriny, strana Za ľudí deklarovala záujem „ušiť energetiku na mieru regiónom a vybudovať profesionálne tímy, ktoré pomôžu v regiónoch pri plánovaní a realizácii úspor energií v domácnostiach a verejných budovách a pri výrobe vlastnej zelenej energie“ (tamtiež). A to z dôvodu, že strana Za ľudí na otázku týkajúcu sa výlučne výroby elektriny poskytla odpoveď týkajúcu sa prevažne vykurovania.

Na otázku týkajúcu sa trvalého riešenia vyhorelého jadrového paliva táto strana nepredložila žiaden konkrétny postoj, ale iba odkázala na spoluprácu s okolitými štátmi. Zaujímavé je jej tvrdenie, že v krajinách V4 je celkovo veľmi málo jadrového odpadu (tamtiež), nakoľko na Slovensku bola už v roku 2010 uskutočnená petičná akcia proti novému zariadeniu na ukladanie rádioaktívnych odpadov v lokalite pri jadrovej elektrárni Mochovce. Dotknutí obyvatelia pritom protestovali proti navyšovaniu kapacít zariadení na ukladanie rádioaktívnych odpadov primárne z dôvodov už v tom čase neprimerane vysokého zaťaženia obyvateľstva vplyvmi z ukladania rádioaktívnych odpadov, a tiež zo súvisiaceho dôvodu najvyššej chorobnosti a úmrtnosti na Slovensku práve v území dotknutom zariadeniami na ukladania rádioaktívnych odpadov (TASR, 2010). Autor tohto textu považuje za zaujímavé tiež tvrdenie tejto strany, podľa ktorého pozorne sledujú „diskusie k možnosti vytvorenia jedného praktického, spoločného úložiska pre krajiny V4, trebárs aj mimo územia Slovenska“ (Grman, 2019). A to z toho dôvodu, že sa dosiaľ ani raz nestretol s informáciou o návrhu/diskusii o spoločnom úložisku vyhorelého jadrového paliva pre krajiny V4. Navyše, diskusie o možnom spoločnom úložisku prebiehali na európskej úrovni najmä v období rokov 2003 – 2009 (v rámci projektov rámcových programov výskumu EURATOMu s akronymami SAPIERR a SAPIERR – 2), pričom následne boli výrazne utlmené.

Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLaNO)

Hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLaNO) „pri dnešnom stupni poznania uznáva nevyhnutnosť ďalšieho využívania, a teda aj výstavby atómových elektrární s podmienkou výrazného zvýšenia ich súčasnej (už dnes nemalej) bezpečnosti, a to najmä voči hrozbám sofistikovaných teroristických útokov“ (Grman, 2019). Ide o zmenu politického postoja, nakoľko v prieskume MVO z roku 2012 toto hnutie na otázku „Podporuje Váš politický subjekt ďalší rozvoj jadrovej energetiky na Slovensku?“ odpovedalo „Nie“ (CEPTA, 2012). Táto zmena politického postoja je zaujímavá aj preto, že k nej došlo v čase čoraz častejšie medializovaných podozrení týkajúcich sa nedostatočnej bezpečnosti dokončovaného 3. a 4. bloku jadrovej elektrárne Mochovce.

Pri odpovedi na otázku týkajúcu sa trvalého riešenia vyhorelého jadrového paliva OLaNO „pripomenulo náklady, s ktorými treba počítať“ (Grman, 2019). Podľa zástupcu tohto hnutia Jána Mičovského „vhodnú lokalitu [trvalého/geologického úložiska vyhorelého jadrového paliva] treba vybrať na základe analýzy s prioritou maximálneho bezpečnostného efektu pre obyvateľov a s minimalizáciou zaťaženia životného prostredia, pričom cena týchto riešení nie je, samozrejme, zanedbateľná, no nemôže byť prvoradá. Jej výška sa bude musieť premietnuť do spotrebiteľských cien energií, pričom konkrétna cena energií musí byť diferencovaná podľa sociálnych cieľov a efektívnosti ich využívania“ (Grman, 2019). Z tohto vyjadrenia nepriamo vyplýva otázka, či sú si v hnutí OLaNO vedomí toho, že budúce náklady na trvalé riešenie vyhorelého jadrového paliva na Slovensku už boli premietnuté do spotrebiteľských cien, a to dlho diskutovanou legislatívou ktorú vláda SR avizovala a pripravila už v roku 2005, ktorú niekoľko rokov posudzovala Európska komisia, a ktorá priniesla viaceré kontroverzie (pozri: Mihók, 2020, časť 3.5; 2018, s. 175 – 177).

Sme rodina

Strana Sme rodina „by chcela spustiť otvorenú celospoločenskú odbornú diskusiu, „keďže táto sa na Slovensku zatiaľ ani len nezačala“. Princiipiálne strana jadro nevyklučuje, zvlášť keď aj v tejto oblasti pokračuje vedecký výskum a postupne vznikajú nové typy reaktorov“ (Grman, 2019). Táto strana tvrdí, že „s prípravou výstavby tzv. 5. bloku sa už začalo“ (tamtiež), hoc podľa ostatne zverejnenej „aktuality“ na internetovej stránke investora je tento projekt ešte len „v polovici predprípravnej etapy“⁵⁶. Strana Sme rodina vníma reálnu hrozbu nedostatku elektrickej energie aj napriek tomu, že podľa oficiálnych údajov by aj bez výstavby tzv. 5. bloku v lokalite Jaslovské Bohunice Slovensko v 30. rokoch 21. storočia každoročne exportovalo 4 – 5 TWh elektrickej energie, a v prípade výstavby a prevádzky tejto novej jadrovej elektrárne dokonca každoročne až 12 – 14 TWh elektrickej energie (Ministerstvo hospodárstva, 2014, s. 66 (Tabuľka 17); Mihók, 2020, časť 3.1.2). Pre autora tohto textu je zaujímavé aj tvrdenie tejto strany, že „Jaslovské Bohunice sú certifikovaná lokalita“ (Grman, 2019), nakoľko sa dosiaľ ani raz netrestol s informáciou o existencii autority na certifikáciu lokalít jadrových elektrární. Strana tiež v mene

⁵⁶ Zdroj: internetová stránka spoločnosti Jadrová energetická spoločnosť Slovenska, a. s., časť „O projekte – Aktuálny stav“ [online]. Bratislava : JESS [cit. 2020.01.07]. Dostupné na internete: <<http://jess.sk/sk/home/o-projekte/aktualny-stav>>.

jej predsedu Borisa Kollára uviedla, že „z hľadiska infraštruktúry je [lokalita Jaslovské Bohunice] „absolútne vybudovaná, a teda výstavba ďalšieho bloku by bola v tejto lokalite do budúcnosti najefektívnejšia“, pričom však strana neuviedla metodiku, ktorou stanovila efektívnosť, resp. ktorou dospela k záveru, že daná lokalita je „absolútne vybudovaná“ (napr. aj v zmysle nových bezpečnostných štandardov po nehode vo Fukushima, a pod.). Strana Sme rodina súčasne tvrdí, že „vo svete – najmä v Spojených štátoch, Veľkej Británii, Kanade či Japonsku – sa v tejto súvislosti otvorila diskusia na tému budovania malých lokálnych jadrových elektrární s reaktormi IV. generácie“. Opomína pritom, že téma reaktorov IV. generácie bola otvorená aj v krajinách V4, napríklad v rámci projektu 7. rámcového programu výskumu a vývoja s akronymom PLATENSO ktorý trval od septembra 2013 do augusta 2016, a na riešení ktorého sa podieľali až dvaja partneri zo Slovenska (Decom, a.s. a Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici).

Podľa vyjadrenia strany Sme rodina je „treba začať diskusie s inými štátmi aj mimo EÚ o možnosti ukladania Ra-odpadov aj mimo Slovenska. Cieľ nie je zbaviť sa odpadu, ale nájsť vhodnú lokalitu, na budovaní ktorej sa finančne bude podieľať aj Slovensko. Vybudovať úložisko v každej krajine je neúmerne drahé“ (Grman, 2019). Je zaujímavé, že strana Sme rodina vyzvala v roku 2019 k začatiu diskusie o takej problematike, v ktorej medzinárodná odborná diskusia prebieha už niekoľko dekád aj za účasti slovenských partnerov. Navyše, v období od decembra 2003 do novembra 2005 koordinovala európsky projekt úzko zameraný na odbornú diskusiu o možnostiach medzinárodného úložiska vyhoretého jadrového paliva (projekt s akronymom SAPIERR) slovenská spoločnosť Decom, a. s. Navyše, jeden zo záverov nadväzujúceho projektu s akronymom SAPIERR – 2 poukázal nielen na „Eurobarometrami“ zistenú veľmi nízku ochotu všetkých štátov EÚ prijať vyhoreté jadrové palivo z iného/ých štátu/ov, pohybujúcu sa na úrovni zhruba 10 – 20 % dopytovaných obyvateľov (Amphos XXI Consulting S.L., 2008). Ale tiež na príklade Nemecka bolo poukázané na to, že aj pri zistenej pomerne vysokej miere ochoty prijať vyhoreté jadrové palivo zo zahraničia na úrovni štátu v inom prieskume verejnej mienky ako tzv. Eurobarometer (poznámka: išlo o zhruba 40 % dopytovaných obyvateľov), bola v tom istom výskume zistená oveľa nižšia miera rovnakej ochoty dopytovaných občanov prijať vyhoreté jadrové palivo do nimi obývaných regiónov (na úrovni iba ca. 20 % dopytovaných) (tamtiež, s. 9). Podľa informácií autora tohto príspevku, získaných osobnými rozhovormi, boli diskusie o možnosti medzinárodného úložiska na úrovni EÚ pozastavené práve z dôvodu zistenej vysokej miery odporu obyvateľov EÚ voči možnosti prijať na trvalé uskladnenie vyhoreté jadrové palivo zo zahraničia práve na úrovni regiónov, nakoľko by to bolo *de facto* vnímané ako presne ako stranou Sme rodina spomenuté zbavovanie sa odpadu zo strany štátov s menšími komerčnými jadrovými programami. Pokiaľ ide o možnosť vývozu vyhoretého jadrového paliva zo Slovenska do Ruskej federácie, podľa informácii autora tohto príspevku bola táto možnosť diskutovaná a následne zamietnutá vládou SR na základe neverejného dokumentu už v roku 2001, a to primárne z ekonomických dôvodov, nakoľko pri reálnej cenovej ponuke z Ruska (konkrétne od firmy Tenex) by náklady na trvalé riešenie vyhoretého jadrového paliva formou jeho vývozu do Ruska boli násobne vyššie ako pri trvalom uskladnení na Slovensku.

Kresťanskodemokratické hnutie

Aktuálne postoje Kresťanskodemokratického hnutia (KDH) k jadrovej energetike nie sú verejne známe mimo iného aj preto, že KDH neposkytlo odpovede, resp. reakciu na prieskum portálu Aktuality.sk z roku 2019 (pozri: Grman, 2019). Aktuálny predvolebný program KDH síce spomína „nové moderné riešenia (elektro-mobilita, elektrické batérie, a pod.)“ (KDH, 2019), ktoré si budú vyžadovať dodatočnú výrobu elektrickej energie, avšak tento program neobsahuje ani jednu zmienku o jadrovej energetike, resp. o výrobe elektriny. Tento program vo všeobecnosti deklaruje podporu vyššiemu využitiu obnoviteľných zdrojov energie, geotermálnej energie a plynu, pričom súčasne explicitne deklaruje podporu utlmenia ťažby uhlia na Slovensku. Absencia akejkoľvek zmienky o jadrovej energetike v aktuálnom predvolebnom programe KDH je zaujímavá aj preto, že v predvolebnom prieskume environmentálnych MVO v roku 2012 táto strana jasne deklarovala podporu rozvoja jadrovej energetiky na Slovensku (bez uvedenia dôvodov či dopĺňujúcich informácií).

Sloboda a solidarita

Podľa člena strany Sloboda a solidarita (SaS) Karola Galeka „obava, čo bude o 25 rokov po odstavení Jaslovských Bohuníc, nie je úplne opodstatnená. V tom čase určite nebudeme potrebovať ďalšiu jadrovú elektrárňu. V prípade obnoviteľných zdrojov má Slovensko k dispozícii energiu zo slnka, vetra aj vody, pričom tieto technológie priebežne lacnejú a napríklad fotovoltika je dnes už konkurencieschopná prakticky všetkým konvenčným zdrojom (Grman, 2019). Na tejto deklarácii je zaujímavá najmä jednoznačnosť očakávania toho, že Slovensko určite nebude potrebovať novú jadrovú elektrárňu, nakoľko strana SaS ho nepodložila žiadnou analýzou či prognózou, napríklad o zabezpečení stability elektrickej siete pri výlučných dodávkach elektriny z pomerne nestabilných obnoviteľných zdrojov, a pod. Navyše, toto očakávanie je svojím spôsobom v rozpore s trendom predpokladaného masívneho nahrádzania áut so spaľovacími motormi elektromobilmi. V roku 2012 strana SaS deklarovala podporu výstavby nového jadrového zdroja v Jaslovských Bohuniciach „len pod podmienkou nulového finančného vkladu z verejných prostriedkov a pod dohľadom štátu“ (CEPTA, 2012).

Pokiaľ ide o trvalé uloženie vyhorieťho jadrového paliva, podľa strany SaS „vhodnú lokalitu musia posúdiť geológovia“ (Grman, 2019). Táto strana nevyklučuje ani „teoretickú možnosť ďalšieho spracovania paliva“ (tamtiež).

Slovenská národná strana

Aktuálne postoje Slovenskej národnej strany (SNS) k jadrovej energetike nie sú verejne známe mimo iného aj preto, že SNS neposkytla odpovede, resp. reakciu na prieskum portálu Aktuality.sk z roku 2019 (pozri: Grman, 2019). V čase dokončovania tohto príspevku nemala SNS na jej internetovej stránke zverejnený program pred voľbami do Národnej rady vyhlásenými na 29. 2. 2020. Na webstránke zverejnený pomerne stručný program na končiaci sa volebný obdobie rokov 2016 – 2020 neobsahoval žiadnu zmienku o jadrovej energetike. V predvolebnom

prieskume MVO z roku 2010 SNS deklarovala, že najväčšiu podporu v energetike bude presadzovať predovšetkým „do rozvoja technológií z obnoviteľných zdrojov energie (úsporné technológie, slnko, vietor, voda, biomasa ...), následne do rozvoja jadrovej energetiky, a primerane do podpory klasických domácich technológií (uhlie, plyn)“ (CEPTA, 2010). V predvolebnom prieskume MVO z roku 2012 otázku týkajúcu sa jadrovej energetiky SNS ignorovala (CEPTA, 2012).

Občianska participácia súvisiaca s jadrovou energetikou na Slovensku

Prehľad občianskej participácie súvisiacej s jadrovou energetikou na Slovensku v období rokov 1993 – 2011 bol spracovaný a publikovaný v rámci projektu IPPA (Mršková a Mihók, 2011). Podľa vedomostí autora tohto príspevku v ostatej dekáde došlo k značnému zníženiu občianskej participácie v tejto oblasti zo strany celoslovensky pôsobiacich občianskych združení, pričom reálne na relevantnom dianí participovala iba bratislavská kancelária organizácie Greenpeace (aj to s neustále sa znižujúcimi kapacitami). Autor tohto textu zaznamenal aktívnu participáciu občianskych iniciatív z regiónov okolo elektrární v Jaslovských Bohuniciach aj Mochovciach.

Záver

Tento príspevok zosumarizoval aktuálne postoje relevantných slovenských politických strán týkajúce sa jadrovej energetiky; a súčasne ich konfrontoval s relevantným obsahom vedecko výskumných publikácií, oficiálnych dokumentov, vybraných relevantných textov, resp. vo vybraných prípadoch tiež s komentármi autora tohto príspevku či so staršími politickými postojmi vybraných politických strán. Prostredníctvom tohto konfrontovania príspevok nepriamo otvoril otázky o možnej propagande a manipulácii verejnosti v témach týkajúcich sa jadrovej energetiky zo strany predstaviteľov slovenských politických strán.

Zoznam bibliografických odkazov

- AMPHOS XXI CONSULTING S.L. 2008. *Strategic Action Plan for Implementation of European Regional Repositories: Stage 2. Work Package Public and political attitudes*. [online]. Barcelona (Španielsko) : Amphos XXI / správa z projektu SAPIERR 2 [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete: <http://www.erdo-wg.com/Sapierr_2_Documents/SAPIERR%20II%20WP5.pdf>.
- Centrum pre trvaloudržateľné alternatívy (CEPTA). 2016. *Envirodotazník 2016 - vyhodnotenie*. [online]. Zvolen : CEPTA, 1. 3. 2016 [cit. 2019.11.21]. Dostupné na internete: <<http://cepta.sk/index.php/sk/enviro-dotaznik-voby-2010-volby-2010-460/595-envirodotaznik-2016-vyhodnotenie>>.
- CEPTA. 2012. *ENVIRODOTAZNÍK 2012*. [online]. Zvolen : CEPTA, 15. 3. 2012 [cit. 2019.11.21]. Dostupné na internete: <<http://cepta.sk/index.php/sk/enviro-dotaznik-voby-2010-volby-2010-460/481-envirodotaznik-2012>>.
- CEPTA. 2010. *Listy odpovedí politických strán na ENVIRODOTAZNÍK*. [online]. Zvolen : CEPTA, 14. 6. 2010 [cit. 2019.11.21]. Dostupné na internete:

<<http://cepta.sk/index.php/sk/enviro-dotaznik-voby-2010-volby-2010-460/339-listy-odpovedi-politicky-stran-na-envirodotaznik>>.

GRMAN, M. 2019. Kiskovci či kotlebovci načrtli, ako chcú zabezpečiť elektrinu a čo s palivom z atómok. [online]. In *Aktuality.sk*, 16. 10. 2019. Bratislava : Ringier Axel Springer SK, a.s. [cit. 2019.11.21.] Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/732513/kiskovci-ci-kotlebovci-nacrtli-ako-chcu-zabezpecit-elektricku-energiu-a-co-s-palivom-z-atomiek/>>.

HAVLOVÁ, V. a kol. 2016. *Hlbinné úložisko – výber lokality, 1. etapa. A6.2 Podrobný plán prác na roky 2017-2023 a návrh ďalšieho postupu vývoja HÚ v SR*. [online]. Dokument č. IPR č.: I00TUND20007 vypracovaný pre JAVYS, a.s. Praha / Řež / Bratislava : ÚJP, a.s. / ÚJV Řež, a.s. / PC&G s.r.o. [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete:

<[https://evo.gov.sk/evo/tender/9542_7105_20170125.nsf/stddocs/2A50D4C2A7B70602C12580F10031C616/\\$file/A6.2_Plan%20pr%202017-23_r%200_3%2008%202016_upr_do%20sut_u.pdf](https://evo.gov.sk/evo/tender/9542_7105_20170125.nsf/stddocs/2A50D4C2A7B70602C12580F10031C616/$file/A6.2_Plan%20pr%202017-23_r%200_3%2008%202016_upr_do%20sut_u.pdf)>.

KREŠŤANSKODEMOKRATICKÉ HNUŤIE (KDH). 2019. *Reštart – nádej pre Slovensko (volebný program kresťanských demokratov)*. [online]. Bratislava : KDH [cit. 2019.01.09].

Dostupné na internete: <<https://www.kdh.sk/restart/hospodarstvo-a-ekonomika/>>.

KRIVUĽKA, M. 2010. Jahnátkovo tajomstvo: Dostali myšlienku rádioaktívny odpad ukladať k nám. [online]. In *Rimava.sk*, 1. 6. 2010. Rimavská Sobota : Gemerská mediálna spoločnosť, s.r.o. [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete: <<https://www.rimava.sk/publicistika/nazory-vox-populi/jahnatkove-tajomstvo-dostali-myslienku-radioaktivny-odpad-ukladat-k-nam/>>.

MIHÓK, P. 2020. Understanding Political Institutional Support for Completing the Mochovce Nuclear Power Plant. In *Progress in Nuclear Energy*. ISSN: 0149-1970, 2020, roč. 44, č. 120 (v príprave). DOI: 10.1016/j.pnucene.2019.103192.

MIHÓK, P. 2018. Delays in Finding a Solution. The Governance of Nuclear Waste Disposal in Slovakia. In: Brunnengräber, A. et al. (eds.): *Challenges of Nuclear Waste Governance, An International Comparison, Volume II*. Wiesbaden : Springer VS. ISBN 978-3-658-21440-1, s. 161 – 182.

MIHÓK, P. 2011. Risk communication and knowledge management in a nuclear sector: a case study about the experience of Slovak non-governmental organisations. In *Knowledge Management Research & Practice*. ISSN: 1477-8238, 2011, roč. 9, č. 3, s. 228 – 235.

MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA. 2014. *Návrh Energetickej Politiky Slovenskej Republiky*. Dokument č. 1704/2013-1000 prijatý uznesením vlády Slovenskej republiky č. 548/2014 dňa 5. novembra 2014.

MRŠKOVÁ, A. a kol. 2013. *Commonalities and differences in public participation between national and multinational options and Recommendations with regard to national and regional public involvement programmes*. IPPA Project Deliverable 3.4 and 3.5. Poznámka: publikácia je z mimoriadnych dôvodov dostupná iba na základe vyžiadania od autorov.

MRŠKOVÁ, A. - MIHÓK, P. 2013. *Slovak experience with novel approaches in risk communication and public participation*. IPPA Project Deliverable 2.5. Poznámka: publikácia je z mimoriadnych dôvodov dostupná iba na základe vyžiadania od autorov.

MRŠKOVÁ, A. - MIHÓK, P. 2011. *Review of public participation in SEA and EIA procedures in the nuclear sector in Slovakia*. IPPA Project Deliverable 2.4. Poznámka: publikácia je z mimoriadnych dôvodov dostupná iba na základe vyžiadania od autorov.

SLOSIARIK, M. 2019. *Volebné preferencie politických strán – december 2019* (tlačová správa, 12. 12. 2019) [online]. Bratislava : Agentúra Focus [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete: <http://www.focus-research.sk/files/n265_Volebne%20preferencie%20politickych%20stran_december2019.pdf>.

TASR. 2019. Prezidentka opäť opäť nepodpísala atómový zákon, platiť bude aj tak. [online]. In *Dobré noviny* (www.dobrenoviny.sk). Bratislava : TASR [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete: <<https://www.dobrenoviny.sk/c/172681/prezidentka-opatovne-nepodpisala-atomovy-zakon-platit-bude-aj-tak>>.

TASR. 2010. Obyvatelia regiónu protestujú proti plánovanej výstavbe zariadenia. [online]. In *SME*. Bratislava : SME [cit. 2020.01.03]. Dostupné na internete: <Čítajte viac: <https://mylevice.sme.sk/c/5611189/obyvatelia-regionu-protestuju-proti-planovanej-vystavbe-zariadenia.html>>.

PARLAMENTNÉ VOĽBY VO ŠVAJČIARSKU 2019: MOŽNO HOVORIŤ O HISTORICKÝCH VOĽBÁCH?

Adriana Vasil'ková

Abstrakt

Voľby do švajčiarskeho parlamentu neboli dlhé obdobie – v porovnaní s ostatnými európskymi štátmi - predmetom výraznejšieho záujmu. Častokrát boli označované za nudné a nevýrazné. Táto skutočnosť reflektuje stabilitu a kontinuitu vo vývoji švajčiarskeho štátu, ale aj akceptáciu zaužívaných písaných aj nepísaných pravidiel (napr. ústava, magická formulka, výsledky konsenzuálnych dohôd) či politickú kultúru. Tie zvyrazňujú špecifiká švajčiarskeho politického systému a ovplyvňujú aj charakter volieb a volebný proces. Cieľom príspevku je analyzovať výsledky parlamentných volieb vo Švajčiarsku v októbri 2019 a v širšom historicko-politickom kontexte ako aj v kontexte súčasných globálnych zmien identifikovať, v čom sa líšili od predchádzajúcich volieb, v čom boli nové a prekvapivé a aký dopad môžu mať na doteraz zaužívané fungovanie švajčiarskeho politického systému.

Kľúčové slová: Švajčiarsko, výsledky volieb, politický systém, politické strany, stabilita

Abstract

When compared to other European countries, the Parliamentary elections in Switzerland have not so far attracted any considerable attention. Frequently, they were labelled to be boring and insignificant. This fact reflects stability and continuity in the development of Switzerland as a country, as well as the acceptance of embedded written and unwritten rules (e.g. constitution, magical formula, results of consensual agreements) or political culture. These details underline the specificities of Swiss political system and also influence the character of its elections and election process. In this light, the objective of this work is to analyse the results of the parliamentary elections in Switzerland held in October 2019. At the same time, from a wider historical and political context as well as in the context of the current global changes, the intention of this paper is to identify the differences between the current and previous elections, why the new elections were surprising, and their potential impact on common functioning of the Swiss political system.

Key words: Switzerland, results of the elections, political system, political parties, stability

Úvod

Demokracia je nemysliteľná bez slobodných volieb. Predstavujú najdôležitejšiu formu účasti občanov na politickom živote. Voľbami občania prenášajú na presne vymedzené obdobie moc na svojich volených zástupcov. Voľby sú zároveň nástrojom demokratickej kontroly: ak občania nie sú spokojní s vládou politikou, majú možnosť v nasledujúcich voľbách zvoliť si niekoho iného. Proces zavádzania volebného práva nebol automatický a jednotlivé krajiny ho aplikovali postupne. Švajčiarsko ako jeden z prvých štátov Európy už v roku 1848 ústavne zakotvilo všeobecné volebné a hlasovacie právo, avšak iba pre mužov.⁵⁷ Prijalo aj ďalšie liberalizačné a demokratizačné princípy, čo ho v porovnaní s inými štátmi zaradilo k moderným liberálnym demokraciám. (Flüeler, 1975)

⁵⁷ Ženy získali volebné a hlasovacie právo až v roku 1971. (pozri napr. Voegeli, 2019)

Kombinácia tradičnej politiky konsenzu, akceptácie vôle ľudu, či už vo voľbách alebo v referendách, zohľadňovanie kantonálnych špecifik a princípu neutrality sa prejavila na kontinuálnom a stabilnom vývoji krajiny. Tradičný postoj Švajčiarov, že politické otázky majú byť riešené dohodou, pri akceptovaní čo najširšieho okruhu záujmov, prispel k tomu, že zo Švajčiarska sa postupne stala jedna z najbohatších a najvyspelejších krajín v Európe.⁵⁸

Švajčiarsky politológ W. Linder Švajčiarsko definuje ako polopriamu demokraciu, v ktorej parlament, vláda a ľud výrazným spôsobom spolupôsobia na rozhodovacích procesoch. (Linder, 2005, s. 242)

Možnosť participovať prostredníctvom prvkov priamej demokracie⁵⁹ na politických rozhodovaniach poskytuje švajčiarskym občanom viac politickej moci než občanom v čisto reprezentatívnych demokraciách. Tým, že môžu zasahovať do politického diania aj mimo volieb (na federálnej úrovni štyrikrát do roka), je ovplyvnená aj volebná účasť, ktorá býva pomerne nízka.⁶⁰

V procese volieb zohrávajú nezastupiteľnú úlohu politické strany. Švajčiarsky stranický systém vykazoval dlhé obdobie vysokú mieru stability. Predvolebné kampane, predovšetkým od 50. rokov 20. st. boli dlhodobo vnímané ako nudné a nezaujímavé, volebné výsledky ako predvídateľné, zloženie vlády (na základe uplatňovania tzv. čarovnej formulky)⁶¹ ako dopredu jasné.

Voľby v roku 2019 však niektorí analytici hodnotia ako iné, vymykajúce sa istej stereotypnosti. Predvolebná kampaň, ale i samotné výsledky otvorili otázky, ktoré sa týkajú dlhodobo uplatňovaných politických (i nepísaných) pravidiel, postavenia politických strán a politických tém, ktoré voliči považujú za kľúčové.

Cieľom príspevku je analyzovať výsledky švajčiarskych parlamentných volieb v roku 2019 a v kontexte základných spoločenských, politických či historických atribútov identifikovať, v čom sa líšili od predchádzajúcich volieb, resp. aký dopad môžu mať na doteraz zaužívané fungovanie švajčiarskeho politického systému.

⁵⁸ Napr. HDP vo Švajčiarsku od roku 2009 do 2019 kontinuálne stúpal, v roku 2019 predstavoval 698,7 miliárd švajčiarskych frankov. (Bruttoinlandsprodukt (BIP) der Schweiz von 2009 bis 2019, 2020) Nezamestnanosť v januári 2020 bola 2,6%. (Die Lage auf dem Arbeitsmarkt im Januar 2020, 2020)

⁵⁹ Na federálnej úrovni je Švajčiarom umožnené participovať na politickom živote prostredníctvom obligatórneho a fakultatívneho referenda ako aj prostredníctvom ľudovej (občianskej) iniciatívy. Oba typy referenda sa líšia. Ak by však občania Švajčiarska chceli a vyvinuli by aktivitu, všetky federálne zákony, ktoré prijme parlament, môžu podliehať schváleniu v referende. Výsledok referenda je záväzný. (bližšie pozri Widmer, 2008; Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999, 2020)

⁶⁰ Od volieb v roku 1979 neprišla k volebným urnám ani polovica oprávnených voličov.(Wahlbeteiligung, 2020) Výraznejšie participujú na referende, predovšetkým pri tých politických otázkach, ktoré považujú za dôležité. (Stimmbeteiligung. Höchste Beteiligungsraten seit Einführung des Frauenstimmrechts 1971, 2020) Nízku volebnú účasť však možno zdôvodniť aj spokojnosťou občanov s politickým vývojom v krajine.

⁶¹ Bližšie sa jej budeme venovať v ďalšej časti príspevku.

1 Povaha švajčiarskeho politického systému a volebný systém

Aby sme správne pochopili, v čom boli ostatné parlamentné voľby rozdielne od tých predchádzajúcich, je nutné aspoň v stručnosti venovať pozornosť švajčiarskemu politickému systému a jeho špecifikám.

Švajčiarsko je krajina s pomerne ojedinelým politickým usporiadaním, ktoré sa výrazným spôsobom odlišuje od ostatných štátov kontinentálnej Európy. Princípy fungovania švajčiarskeho štátu, jeho jednotlivých zložiek, či vzájomné vzťahy medzi nimi robia podľa P. Widmera z krajiny tzv. Sonderfall Schweiz – t.j. zvláštny prípad Švajčiarsko. (Widmer, 2008)

Súčasná podoba švajčiarskeho politického systému výrazným spôsobom akcentuje hodnoty a princípy, ktoré sa po stáročia vytvárali a ktoré Švajčiari považujú za jeho neoddeliteľnú súčasť.

Švajčiarska konfederácia ako moderná republika fungujúca na federatívnom princípe vznikla v roku 1848. Ústava z tohto roku obsahovala články, ktoré zohľadňovali (jazykovú, politickú, náboženskú) heterogenitu Švajčiarska a zdôrazňovali hodnoty nadobudnuté v priebehu existencie „starého“ konfederatívneho Švajčiarska (sloboda, možnosť rozhodovania cez priamu demokraciu, vysoká miera samostatnosti jednotlivých kantónov, dobrovoľná neutralita), ako aj princípy republikanizmu, federalizmu, ústavnosti vychádzajúce zo suverenity ľudu. Ústava taktiež obsahovala katalóg základných práv a slobôd, či články o delbe moci medzi exekutívu, legislatívu a súdnictvo, ktoré s minimálnymi úpravami platia dodnes.

Na federálnej úrovni sa moc delí medzi: legislatívny orgán Spolkové (Federálne) zhromaždenie, zložený z dvoch komôr: z Národnej rady a Rady štátov, exekutívny orgán Spolková (Federálna) rada a súdnu zložku moci, ktorú zastupuje Spolkový (Federálny) súd. Historický vývoj podmienil aj postoj tvorcov ústavy k funkcii prezidenta. Švajčiari z obavy pred prílišnou koncentráciou moci zverejnenej do rúk jednej osoby, túto funkciu nevytvorili.

Zvláštnosťou švajčiarskeho zákonodarného orgánu je, že sa v štandardných prípadoch schádza iba štyrikrát do roka na trojtýždňové zasadnutia. Poslanci tohto tzv. miličného parlamentu (Linder, 2005, s. 203) nie sú poslancami z povolania. Poslaneckú funkciu vykonávajú ako svoje vedľajšie zamestnanie. Obidve komory sú v rovnocennom postavení a disponujú právom absolútneho veta. Zákon nemôže vstúpiť do platnosti, ak s ním jedna z komôr nesúhlasí. (Neidhart, 2002)

Spolková (Federálna) rada – švajčiarska vláda je exekutívnou zložkou moci. Zároveň plní úlohy kolektívnej hlavy štátu. Švajčiarsku vládu tvorí sedem ministerstiev. Švajčiarski ministri sú do funkcie volení Spolkovým (Federálnym) zhromaždením, pričom sa pri tejto voľbe dodržiavajú písané i nepísané pravidlá.⁶²

Vzájomné vzťahy medzi švajčiarskou legislatívou a exekutívou nie sú pre ostatné formy vlády typické.⁶³ Napriek tomu, že jednotlivých ministrov volí do funkcie švajčiarsky parlament,

⁶² Zohľadňuje sa jazyková heterogenita švajčiarskeho prostredia, taktiež zastúpenie žien, v minulosti náboženská príslušnosť.

⁶³ Vzájomné vzťahy medzi švajčiarskou vládou a švajčiarskym parlamentom sú špecifické, čím sa vymykajú definícii parlamentnej alebo prezidentskej formy vlády. (Heywood, 2004, s. 330-331) W. Linder konštatuje, že Švajčiarsko sa nachádza uprostred medzi týmito dvoma základnými formami vlády. (Linder, 2005, s. 199-200) B.

a vláda sa mu zo svojej činnosti zodpovedá, švajčiarsky ústavný systém nepozná článok, prostredníctvom ktorého by parlament mohol vyjadriť členom švajčiarskej vlády či vláde ako celku nedôveru, čo jednotlivým ministrom prakticky zaručuje neodvolateľnosť. Vo vzťahu k spolkovvej legislatíve nemá švajčiarska vláda takmer žiadne právomoci - vláda nemá právo podať demisiu, švajčiarsky prezident⁶⁴ nemôže rozpustiť švajčiarsky parlament. Tým, že švajčiarsky parlament nezasadá nepretržite, ale iba štyrikrát do roka, je voči vláde do veľkej miery znevýhodnený. Vláda tak v politickej praxi nadobúda silnejšiu pozíciu, ako by to vyplývalo zo švajčiarskej ústavy.

Rozhodnutia švajčiarskeho parlamentu a švajčiarskej vlády sú však výraznou mierou ovplyvňované prvkami priamej demokracie, keďže pri neakceptovaní širšieho názorového spektra v legislatívnom procese hrozí, že občania prijaté zákony odmietnu v referende. Do zákonodarného procesu okrem politických strán výraznou mierou zasahujú aj záujmové a lobistické skupiny, ktoré disponujú výrazným potenciálom zmobilizovať občanov, aby ku konkrétnym otázkam/zákomom žiadali referendum.

Čo sa týka parlamentných volieb, zástupcovia do Národnej rady a Rady štátov sú do funkcie volení každé štyri roky. Voľby do oboch komôr sa uskutočňujú v rovnakom čase - v predposlednú nedeľu v októbri.

Volebný systém je nastavený tak, že zohľadňuje autonómne postavenie jednotlivých kantónov. Z tohto dôvodu Švajčiarsko nepozná jeden volebný obvod, ale je rozdelené na 26 volebných obvodov, ktorých hranice tvoria hranice jednotlivých kantónov a polkantónov.

Národná rada sa skladá z 200 členov a na federálnej úrovni reprezentuje švajčiarsky ľud, Rada štátov má 46 členov a zastupuje záujmy jednotlivých kantónov. Poslanecké mandáty do Národnej rady sú prerozdeľované v pomere k počtu obyvateľov jednotlivých kantónov. Každý kantón má nárok na minimálne jedného svojho zástupcu. (Najviac kresiel obsadzuje kantón Zürich, pri 1,5 mil. obyvateľov je to 35 kresiel). V piatich kantónoch, ktoré do Národnej rady vysielajú len jedného člena (Uri, Obwalden, Nidwalden, Glarus, Appenzell-Innerrhoden), sa voľby konajú podľa väčšinového volebného systému. Ostatné kantóny využívajú pomerný volebný systém. Do Národnej rady majú právo voliť a byť volení všetci občania Švajčiarska, ktorí dovŕšili 18 rokov.

Voľby do Rady štátov sa uskutočňujú podľa kantonálneho práva. Každý kantón volí dvoch svojich zástupcov, polkantóny Appenzell-Ausserrhoden, Appenzell-Innerrhoden, Bazilej-mesto, Bazilej-vidiek, Obwalden a Nidwalden po jednom zástupcovi. Zástupca kantónu Appenzell-Innerrhoden je volený v predstihu, v apríli na tzv. Landsgemeinde⁶⁵. S výnimkou kantónu Jura a

Říchová označuje švajčiarsku formu vlády za direktoriálnu, pre ktorú je ale charakteristická „vysoká miera koncentrácie zákonodarenej a výkonnej moci“. (Říchová, 2000, s. 202) P. Kresák zas v prípade Švajčiarska hovorí o „vláde parlamentu“, ktorej nedostatky sú kompenzované priamou demokraciou. (Kresák, 1993, s. 145)

⁶⁴ V rámci švajčiarskej vlády je každoročne jeden z ministrov podľa rotačného princípu zvolený do funkcie švajčiarskeho prezidenta. Ponecháva si svoj rezort, ostatným členom vlády nie je nadradený. Jeho prvoradou úlohou je formálne vedenie vlády a koordinovanie jej zasadnutí, reprezentuje konfederáciu doma aj v zahraničí.

⁶⁵ V kantónoch Appenzell-Innerrhoden a Glarus rozhodujú občania raz do roka o všetkých kantonálnych záležitostiach priamo na tzv. krajiniskom (obecnom) zhromaždení. Jedná sa o zhromaždenie všetkých oprávnených voličov konkrétneho kantónu na presne vymedzenom priestranstve. Voliči hlasujú či volia zdvihnutím ruky. V súčasnosti ide o pomerne ojedinelý spôsob priamej participácie občanov na politickom živote.

Neuenburg, kde sa voľby uskutočňujú pomerným volebným systémom, sa v ostatných kantónoch uplatňuje dvojkolový väčšinový volebný systém.

Na rozdiel od väčšiny krajín sa vo Švajčiarsku nezaviedol volebný prah, resp. uzavieracia percentuálna klausula pre vstup politických strán do parlamentu. Z tohto dôvodu sa do švajčiarskej Národnej rady, resp. do Rady štátov bežne dostávajú zástupcovia 10-12 rôznych politických strán. Po voľbách 2019 je to 11 strán. (Mandatsverteilung, 2020)

Voľby do Národnej rady sú primárne voľbami politických strán, voľby do Rady štátov sú primárne voľbami kandidátov. Vo voľbách do Národnej rady predstavujú politické strany svojich kandidátov na straníckych volebných zoznamoch. Každý zoznam obsahuje toľko kandidátov, koľko mandátov/kresiel prináleží konkrétnemu kantónu v rade. Volič má pomerne veľké možnosti úpravy volebného lístka. Ak chce podporiť svojho kandidáta, môže tak urobiť tým, že jeho meno na lístku vlastnoručne uvedie ešte raz. Tento spôsob sa volá kumulovanie hlasov, avšak predpokladá škrtnutie/vymazanie iného kandidáta. Takisto môže panašovať (preniesť hlas), t.j. na volebnom lístku konkrétnej politickej strany preškrtnúť kandidáta a uviesť meno kandidáta inej politickej strany. Voliči si zároveň môžu vytvoriť aj vlastný volebný lístok z predložených zoznamov kandidátov. Pre prerozdelenie mandátov v Národnej rade sú určujúce hlasy politickým stranám a následne jednotlivým kandidátom. (Nationalratswahlen vom 20. Oktober 2019)

2 Politické strany, výsledky volieb a ich možné dôsledky

Politické strany vo Švajčiarsku pôsobia na obecnej, kantonálnej a spolkovej/federálnej úrovni. V politickom systéme však na rozdiel od iných krajín nemajú tak výrazné postavenie. Tento fakt je historicky podmienený a súvisí s charakterom švajčiarskeho politického prostredia: a) s jazykovou či sociálnou heterogenitou, ktorá podmienila vznik rôznorodých strán, b) s pomerne výraznou kantonálnou autonómiou, ktorá zabránila vzniku silnejších straníckych organizácií na federálnej úrovni, c) s miličnou organizáciou parlamentu, v ktorom politici nie sú politikmi z povolania a nemajú tak silné stranícke väzby, d) so špecifikami legislatívneho procesu, v ktorom je priestor poskytnutý rôznym záujmovým skupinám v zmysle uplatňovania modelu tzv. konsenzuálnej demokracie (vo Švajčiarsku konkordantnej demokracie), e) s priamou demokraciou.

Počet strán vo Švajčiarsku je pomerne vysoký a reflektuje heterogenitu švajčiarskeho prostredia. Stranícky systém je vysoko fragmentovaný. Na začiatku milénia sa o hlasy voličov na federálnej úrovni uchádzalo 14 politických strán, na kantonálnej okolo 180 a na obecnej okolo 5000 strán. (Ladner, 2014, s. 55)

Napriek existencii množstva strán sa postupne sformovali štyri strany, ktoré možno považovať za relevantné a ktoré od zavedenia pomerného volebného systému v roku 1919 získavali postupne podporu cca 80-90 % hlasov voličov. (Nationalratswahlen: Stärke der Parteien, 2020) Jedná sa Liberálnodemokratickú stranu (FDP), Kresťanskodemokratickú ľudovú stranu (CVP), Sociálnodemokratickú stranu (SP) a Švajčiarsku ľudovú stranu (SVP). Tieto strany zastupovali ideové aj programové hodnoty, s ktorými sa vedela (reflektujú aj historicko-politický vývoj v krajine) stotožniť väčšina švajčiarskeho obyvateľstva.

V roku 1959 uzavreli predstavitelia týchto strán nepísanú dohodu, tzv. čarovnú formulkú (Krumm, 2014), ktorá sa týkala spôsobu zloženia švajčiarskej vlády po voľbách. Vládne kreslá nemali pripadnúť iba víťaznej strane, resp. jej koalíčnym partnerom, ale mali sa prerozdeliť medzi všetky spomenuté strany podľa stanoveného stranického kľúča – 2:2:2:1. Strany FDP, CVP, SP tak získali dve kreslá, SVP jedno kreslo. Vo vláde boli zastúpené všetky póly stranického spektra od výrazne pravicovo konzervatívnych (SVP), cez stredopravicové (FDP), stredové (CVP) až po ľavicové (SP). Tento model sa do začiatku milénia nemenil. Strany si udržiavali tradičnú voličskú podporu, pričom SVP bola z nich dlhodobo najslabšia. To sa zmenilo vo voľbách v roku 1999 a následne v roku 2003, keď sa stala volebným víťazom a nárokovala si na ďalšie kreslo vo vláde. Jej nároky boli akceptované. Od roku 2003 platí nová čarovná formúla, podľa ktorej si kreslá vo vláde delia strany v pomere 2 (SVP): 2 (FDP): 2 (SP): 1 (CVP).⁶⁶

Dohoda o čarovnej formúle dlhé obdobie vplývala aj na činnosť a aktivity politických strán. Tým, že vopred zaručovala konštantné rozdelenie vládnych kresiel, zredukovala ich volebnú motiváciu na dosiahnutie takého volebného výsledku, ktorý im mal zaistiť uspokojivý počet kresiel v parlamente.

Stranícky systém bol dlhodobo považovaný za stabilný, reprezentovaný spomenutými relevantnými stranami a množstvom menších strán, ktoré však boli bez výraznejšej voličskej podpory. V posledných troch dekádach od cca polovice 90tych rokov 20. st. však došlo aj v rámci neho k istým zmenám. To potvrdili aj voľby 2019. Ide predovšetkým o narastajúci trend polarizácie. Od 90tych rokov silnela pozícia konzervatívnej SVP na pravej strane politického spektra, SP si udržiavala svoju pozíciu na ľavej strane spektra, ale postupnú rastúcu podporu zaznamenávala aj strana Zelených, ako mimovládna ľavicová strana. Strany stredu začali postupne strácať.

Strana SVP sa začala profilovať pravicovejšie, nacionalistickejšie, populistickejšie. Svoj program postavila na ochrane neutrality a vnútornej bezpečnosti Švajčiarska, mala odmietavý postoj k európskej integrácii, neskôr sa jej nosnými témami stali aj azylová a migračná politika. SP so svojimi sociálnymi témami a proeurópskou orientáciou si udržala pozíciu lídra na ľavom póle stranického spektra. FDP začala postupne strácať, pretože v zmenených podmienkach po páde železnej opony sa nedokázala dostatočne rýchlo prispôsobiť novým liberálnym trendom. Najväčšie straty však zaznamenala CVP, tradičná kresťansko-demokratická strana, ktorá však postupne upúšťala od svojej kresťanskej/katolíckej profilácie a začala sa prezentovať ako stredová strana. Vnútorne napätie medzi jej konzervatívnym krídlom, prívržencami výraznejšej sekularizácie, medzi tradičnými katolíckymi ale aj hospodárskymi lobistami zapríčinilo najvýraznejšiu stratu voličskej podpory. (Ladner, 2014)

Čo sa týka výsledkov volieb do Národnej rady, SVP aj naďalej zostala najsilnejšou politickou stranou so ziskom 25,6 % hlasov, je to však výrazne menej než vo voľbách v roku 2015, keď získala 29,4%. SP získala 16,8%, čo je o 2% menej než v roku 2015 a pre stranu to znamená

⁶⁶ Po vnútorných rozporoch v strane SVP bola isté obdobie vo vláde zastúpená strana BDP (Občianska demokratická strana). Jej ministri, pôvodne z SVP, v priebehu funkčného obdobia prestúpili k BDP.

historicky najhorší volebný výsledok. FDP získala 15,1%, čo je taktiež menej, keďže v roku 2015 to bolo 16,4%. CVP získala 11,4% a v porovnaní s voľbami v roku 2015 si pohoršila o 0,2%. V jej prípade sa však očakával oveľa horší výsledok, keďže sa, ako bolo spomenuté vyššie, nevedela programovo presadiť a jej popularita postupne klesala. (Parteistärken 1995 bis 2019)

Reálnymi víťazmi volieb sa stali mimovládni Zelení (GPS) a Zelení liberáli (GLP). Zelení získali 13,2% hlasov, čo je o 6,1% viac než v predchádzajúcich voľbách, Zelení liberáli 7,8%, čo je o 3,2% viac než v roku 2015. Zelení prvýkrát v histórii predbehli niektorú z vládnych strán, v tomto prípade CVP. (Parteistärken 1995 bis 2019)

Volebná účasť bola 45,1%, teda nižšia než v roku 2015, keď to bolo 48,5%. (Wahlbeteiligung, 2020)

Nosnými témami volieb sa stali otázky životného prostredia a klimatických zmien. Táto celosvetovo prezentovaná problematika výrazným spôsobom ovplyvnila volebnú kampaň a do istej miery zatienila ostatné predvolebné témy. Podobne ako v iných štátoch, aj vo Švajčiarsku sa uskutočnili viaceré verejné akcie a demonštrácie proti ničeniu životného prostredia, ktoré zmobilizovali predovšetkým mladých ľudí.

Ostatné témy, ktoré politické strany podľa svojej programovej a ideologickej profilácie akcentovali, boli: migračná a azylová politika (nosná téma volieb 2015), bezpečnostná politika, vzťah Švajčiarska k EÚ, práva žien, dôchodkové zabezpečenie, zdravotné a sociálne poistenie, hospodárske otázky atď. (Was es den Schweizer Parteien..., 2019)

Ako možno výsledky volieb hodnotiť? Čo je na nich nové a aké z nich možno plynúť dôsledky?

1. Pre Švajčiarsko je nová skutočnosť to, že vo voľbách do Národnej rady stratili podporu všetky vládne strany. Napriek tomu, že tento trend je typický takmer pre celú Európu, vo švajčiarskom prostredí, pri švajčiarskom nastavení politiky, dlhodobo fungujúcich mocenských princípoch, konsociačnej demokracii a z toho vyplývajúcich zaužívaných pravidiel, to znamená nezvyčajný politický otras, na ktorý Švajčiarsko nie je zvyknuté. Napr. takmer 4% strata pre SVP je na švajčiarske pomery nevídaná.
2. V kontexte úspechu „zelených“ strán sa dokonca hovorí o zmene politickej paradigmy v tom zmysle, že aj environmentálna téma, a nielen migrácia či azylové témy, môže výrazným spôsobom zmobilizovať voličov. V prípade ochrany životného prostredia však nemožno hovoriť o „trendovej, či ad hoc“ téme, pretože Zelení od začiatku milénia boli piatou najsilnejšou politickou stranou zastúpenou v Národnej rade.
3. Otázne je, akým spôsobom sa „zelené“ strany v reálnom politickom prostredí etablojú. Je pravdepodobné, že sa pokúsia presadiť legislatívne zmeny v oblasti ochrany klímy a životného prostredia. (GPS avizovala, že chce sprísiť zákon o emisiách.) Je vysoko pravdepodobné, že otázky klímy budú rezonovať (svetovej) politike aj v budúcnosti, čím tieto strany nebudú len stranami pre jedno volebné obdobie, ale budú mať potenciál ovplyvňovať švajčiarsku politiku s dostatočnou voličskou podporou dlhodobejšie. Budú však musieť kooperovať s ostatnými politickými stranami, ktoré environmentálne témy do

svojich politických programov vo väčšej či menšej miere zakotvili. (Was es den Schweizer Parteien..., 2019)

4. V kontexte výsledkov volieb sa otvára otázka revízie čarovnej formulky. GPS si pri tomto zisku hlasov môže nárokovať na kreslo vo vláde. Vo švajčiarskej konzervatívnej spoločnosti (aspoň čo sa týka prijímania zmien v nastavení systému mocenských vzťahov) však platí pravidlo, že Zelení by museli svoj úspech ešte raz potvrdiť v nasledujúcich voľbách. Je pravda, že kým pri zrode čarovnej formulky, vládne strany zastupovali cca 85% voličov, v posledných desaťročiach sa táto podpora znížila. V roku 2015 to bolo 76,2%, v roku 2019 iba 70%. (Nationalratswahlen: Stärke der Parteien, 2020) To môže byť v systéme širokých vládnych koalícií vnímané problematicky. O zmenách čarovnej formulky a tým aj o zložení vlády sa bude isto diskutovať, otázne však zostáva, či a do akej miery budú zrealizovateľné. V súčasnosti sa najčastejšie hovorí o modeli 2-3-2, v ktorom by mali pripadnúť po dve kreslá SVP a SP/Zeleným a tri kreslá ostatným vládnyim politickým stranám. Taktiež sa hovorí o rozšírení vlády o 1-2 ministerstvá, čo by si však vyžadovalo súhlas občanov v referende. Takéto zmeny sú však pre švajčiarske prostredie príliš veľké a podľa prieskumov verejnej mienky 51% opýtaných stranu Zelených vo vláde mať nechce. Vnímajú ju ako stranu, ktorá prináša novú agendu, ale nemusí sa podieľať na vládnutí. (Die Zauberformel: Entstehung, Probleme, Alternativen, 2019)
5. Výsledky volieb upozornili na zmeny v podpore ľavicovo a pravicovo orientovaných politických strán v Národnej rade a Rade štátov. Rada štátov si udržala svoju stredopravicovú politickú orientáciu, keďže najviac zvolených kandidátov, reprezentovalo stranu CVP a FDP, hoci aj v nej došlo k presunu hlasov kandidátom za GPS. (Ständeratswahlen, 2020) Zmena však nastala v Národnej rade, v ktorej na rozdiel od predchádzajúcich legislatívnych období, v ktorých dominovali pravicové a stredopravicové politické strany, nastal podporou SP, GPS ako aj GLP výraznejší posun doľava. V Národnej rade si síce pravicové politické strany udržali väčšinu, ale predpokladá sa, že o témach ľavicovo a progresívnejšie orientovaných politických strán sa bude v parlamente diskutovať častejšie. Úlohu jazýčka na váhach bude pravdepodobne zohrávať CVP ako politická strana stradu, ktorá tak môže ovplyvniť požiadavky oboch pólov stranického spektra.
6. Voľby 2019 boli aj voľbami žien. Nadstraníckej iniciatíve Helvetia volá sa v priebehu roka 2019 podarilo primäť ženy k tomu, aby vo väčšej miere kandidovali v parlamentných voľbách. Iniciatíva bola úspešná. V prípade Národnej rady sa podiel žien zvýšil z 32% (2015) na 42% t. j. 84 žien, v prípade Rady štátov stúpol zo 7 na 12, čo predstavuje 26% žien v tejto komore. A to aj napriek tomu, že Švajčiarsko nepozná kvótový systém pre ženy-kandidátky. Počet žien vo švajčiarskom parlamente kontinuálne stúpá od zavedenia volebného práva v roku 1971. (Frauen und Wahlen, 2020) Rekordný počet žien v legislatívnom orgáne predpokladá, že v parlamente sa bude intenzívnejšie diskutovať

o rovnakom platovom ohodnotení žien, o lepších podmienkach pre rodiny, či o sexuálnom násilí páchanom na ženách.

Záver

Švajčiarsky politický systém je dlhodobo, aj napriek prirodzeným turbulenciám, považovaný za vysoko stabilný. Výsledky volieb však túto stabilitu narušili, čím ich možno do istej miery nazvať historickými.

Historické boli určite v tom, že prvýkrát v povojnovej histórii prebehla v počte získaných hlasov mimovládna strana jednu z vládnych strán, ako aj v tom, že prvýkrát za ostatných 60 rokov všetky vládne strany zaznamenali výrazné straty. Environmentálna problematika dokázala osloviť voličov tak, že sa „zelené“ strany stali reálnymi víťazmi volieb.

Historické boli v tom, že ich výsledky vypovedajú o zmenách v rámci stranického prostredia. Tým budú mať výrazný dopad na doteraz fungujúci systém vládnutia a jeho pravidlá. V budúcnosti sa bude musieť diskutovať o revízii čarovnej formalky a o zložení vlády, ktoré sa nemenilo 60 rokov. Historické boli aj v tom, že do parlamentu sa dostalo výrazne viac žien, čo otvára priestor na ďalšie témy.

Výzvou pre Švajčiarsko bude, aby si napriek týmto (pre neho výrazným, ale do istej miery i očakávaným) zmenám, udržalo stabilné politické prostredie. Švajčiari sa budú pravdepodobne snažiť vyriešiť tieto nové politické výzvy uplatnením tradičných zaužívaných a odskúšaných politických vzorcov v rozhodovaní – prostredníctvom politiky konsenzu a priamej demokracie. Či sa im to podarí, ukážu až nasledujúce roky. Ak by Švajčiarsko prešlo od konsenzuálneho modelu demokracie k modelu konkurenčnému, bol by to preň neobvyklý krok a znamenal by revolúciu vo fungovaní štátu. V systéme opierajúcom sa o referendá a ľudové iniciatívy však o všetkom nakoniec rozhodnú samotní občania.

Zoznam bibliografických odkazov

Bruttoinlandsprodukt (BIP) der Schweiz von 2009 bis 2019. [online]. 2019 [cit. 15.2.2020]. Dostupné na internete:

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/14415/umfrage/bruttoinlandsprodukt-in-der-schweiz/>
Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999 (Stand am 1. Januar 2020). [online]. 2020. [cit. 12.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html>

Die Lage auf dem Arbeitsmarkt im Januar 2020. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Staatssekretariat für Wirtschaft SECO. [cit. 30.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.seco.admin.ch/seco/de/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2020.msg-id-78036.html>

Die Zauberformel: Entstehung, Probleme, Alternativen. [online]. 2019. Neue Zürcher Zeitung [cit. 12.12.2019]. Dostupné na internete: <https://www.nzz.ch/schweiz/bunderatswahlen-die-zauberformel-verliert-ihre-magie-ld.1518450?reduced=true>

- FLÜELER, N. 1975. *Die Schweiz vom Bau der Alpen bis zur Frage nach der Zukunft*. Luzern: Ex Libris Verlags AG, 1975.
- Frauen und Wahlen*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 19.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/frauen.html>
- HEYWOOD, A. 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-95-5.
- KRESÁK, P. 1993. *Porovnávacie štátne právo*. Bratislava: PF UK, 1993. ISBN 80-7160-0431.
- KRUMM, T. 2014. *Das politische System der Schweiz: Ein internationaler Vergleich*. De Gruyter Oldenbourg, 2014. ISBN 978-3-486-70720-5.
- LADNER, A. 2014. Politische Parteien. In Knoepfel, Peter. et al (eds.). *Handbuch der Schweizer Politik*, Zürich NZZ libro, 2014. ISBN 978-3-03823-866-9.
- LINDER, W. 2005. *Schweizerische Demokratie*. Bern. Stuttgart. Wien: Haupt Verlag, 2005. ISBN 3-258-06842-9.
- Mandatsverteilung*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 19.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/nationalratswahlen/mandatsverteilung.html>
- Nationalratswahlen vom 20. Oktober 2019*. Leitfaden für kandidierende Gruppierungen. Bundeskanzlei, Schweizerische Eidgenossenschaft, 2019.
- Nationalratswahlen: Stärke der Parteien*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 19.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/nationalratswahlen.assetdetail.11048421.html>
- NEIDHART, L. 2002. *Die politische Schweiz*. Zürich: Verlag Neue Zürcher Zeitung, 2002. ISBN 3-85823-957-7.
- Parteistärken 1995 bis 2019*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 19.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/nationalratswahlen/parteistaerken.html>
- ŘÍCHOVÁ, B. 2000. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-461-3.
- Ständeratswahlen*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 19.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/staenderatswahlen.html>
- Stimmbeteiligung. Höchste Beteiligungsraten seit Einführung des Frauenstimmrechts 1971*. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 12.1.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/abstimmungen/stimmbeteiligung.html>
- VOEGELI, Y. 2019. *Frauenstimmrecht*. In Historisches Lexikon der Schweiz. [online]. 2019 [cit. 15.2.2020]. Dostupné na internete: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/010380/2019-09-17/>

Wahlbeteiligung. [online]. 2020. Schweizerische Eidgenossenschaft, Bundesamt für Statistik. [cit. 15.8.2020]. Dostupné na internete: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/politik/wahlen/nationalratswahlen/wahlbeteiligung.html>

Was es den Schweizer Parteien geht und was sie bei der Wahlen im Herbst erwartet. [online]. 2019. Neue Zürcher Zeitung [cit. 12.12.2019]. Dostupné na internete: <https://www.nzz.ch/schweiz/eidgenoessische-wahlen-2019/wahlen-2019-die-parteien-der-schweiz-im-ueberblick-nzz-ld.1504549?reduced=true>

WIDMER, P. 2008. *Die Schweiz als Sonderfall.* Zürich: Verlag Neue Zürcher Zeitung, 2008. ISBN 978-3-03823-495-1.

Kontaktné údaje: doc. PhDr. Adriana Vasiľková, PhD., Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, e-mail: adriana.vasilkova@umb.sk

MAŠINÉRIA PROPAGANDY MATTEA SALVINIHO NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH: PERMANENTNÁ KAMPAŇ A KULT OSOBNOSTI

Patrizia Prando Šušová

Abstrakt

Cieľom príspevku je analýza mašinerie propagandy a kultu osobnosti talianskeho kontroverzného lídra strany Ligy Mattea Salviniho v rámci sociálnych sietí. Práve na základe tejto analýzy chceme dokazovať, ako masívne a dokonale použitie efektívnych marketingových nástrojov v rámci komunikačných stratégií permanentnej kampane dokážu v každodennej realite ovplyvňovať myšlienky a správanie talianskych občanov v politických a nepolitických témach. Aby sme splnili tento cieľ, budeme používať dostupnú vedeckú/odbornú literatúru podľa jednotlivých tématických článkov a autentické zdroje a výskumy, ktoré monitorujú mechanizmy manipulácie na sociálnych sieťach a šírenie dezinformácií. V tomto článku sa budeme zaoberať tzv. „mašineriou strachu“ Mattea Salviniho pod menom „La Bestia“ (v slov. Beštia, Zviera, podľa mena mašinerie propagandy Baracka Obamu „The Beast“), ktorá pracuje dvadsaťštyri hodín denne bez prestávky, aby imidž osobnosti Mattea Salviniho bol všadeprítomný a smeroval verejnú mienku vo vlastný prospech, a to v každej nosnej i menej nosnej téme talianskej spoločnosti.

Kľúčové slová: politická propaganda, permanentná kampaň, kult osobnosti, taliansky politický systém, Matteo Salvini

Abstract

The aim of this paper will be to analyse the propaganda machine and the personality cult of Italian controversial leader of political party League Matteo Salvini in the social networks. On the bases of this analysis, we want to demonstrate how massive use of efficient marketing tools in communication strategies of permanent campaign is capable to influence thinking and behaviour of Italian citizens in everyday life about political and non-political themes. For achieving this aim, we will use available scientific literature about severeral topics of article and authentic sources and research works that track the manipulation and disinformation mechanisms in the social networks. In this paper we will treat of so-called the Matteo Salvini's „machinery of fear“, known by the name of „La Bestia“, as the Barack Obama's propaganda machine „The Beast“. The propaganda machine of Matteo Salvini works h24 non-stop so that the figure of Matteo Salvini may be omnipresent and manages public opinion for his own advantage and for the successfull of his political party.

Key words: political propaganda, permanent campaign, cult of personality, Italian political system, Matteo Salvini

Úvod do problematiky

Téma politickej propagandy na sociálnych sieťach je v rámci mechanizmov globálnej politickej komunikácie nesmierne kľúčová, vie prekročiť hranice domácej politiky jednotlivých štátov a masívne ovplyvňovať politický, kultúrny a sociálny vývoj ich občanov a voličov. Progresívna digitalizácia profesionálnych praktík pri príprave a realizácii volebných kampaní viedla k autentickej „revolúcii“ v metódach, technikách i v samotnej organizácii kampaní. Ak chceme hovoriť o špecifickej téme tohto príspevku, teda o mašinerii propagandy talianskeho politika Mattea Salviniho, je potrebné zaoberať sa vývojom permanentnej kampane na hlavných sociálnych sieťach, koncentrovanej okolo kultu osobnosti tohto „všadeprítomného“ lídra. Keď uvažujeme o masívnej digitalizácii a profesionalizácii politickej komunikácie, práve Salviniho Liga

(v tal. *Lega*, ďalej *Liga*)⁶⁷ a práca jeho úzkeho tímu verných konzultantov konštituuju unikátny vzorový príklad v rámci európskych štátov ohľadom takmer nelimitovaných možností ovplyvňovania verejnej mienky cez sociálne siete (Dal Lago, 2017; Diamanti-Pregliasco, 2019).

V rámci analýzy tejto problematiky je potrebné zobrať do úvahy, že proces digitalizácie politiky graduálne viedol k stavu volebnej nepredvídateľnosti, v ktorom prevláda tzv. digitálna politika nad reálnou. Pri pozorovaní a skúmaní súčasných mechanizmov formovania verejnej mienky v demokratických režimoch môžeme konštatovať, že tradičné metódy prieskumov nedokážu uchopiť náhle zmeny v občianskej spoločnosti. Vo virtuálnej alebo digitálnej dimenzii politiky majú teda noví aktéri možnosť nastúpiť na javisko tzv. politického divadla práve vďaka ich schopnosti ovplyvňovania občanov cez sociálne siete. Dnes sa virtuálna sieť javí ako prostredie, v ktorom sa spracováva väčšina rozhodujúcich opatrení verejného života. Napokon môžeme registrovať, ako stále viac politických osobností uprednostňuje používanie priamej digitálnej komunikácie cez najpopulárnejšie sociálne siete namiesto tradičných kanálov politickej a inštitucionálnej komunikácie (často poukazujú na konfliktné vzťahy s mainstreamovými médiami a všeobecne s novinármi, ktorí svojou prácou môžu prekaziť rast popularity lídra alebo poškodiť jeho imidž a kariéru) (Cepernich, 2017; Dal Lago, 2017; Mazzoleni-Bracciale, 2019).

V minulosti mali občania možnosť formovať svoje názory o politickom živote prostredníctvom čítania novín a časopisov alebo pozerania televíznych správ a mohli priamo konať v rámci politického systému len počas volieb. S úspechom internetu sa rola občanov stala (alebo sa aspoň zdala) menej pasívna oproti minulosti a jednotlivci začali pociťovať v ich podvedomí viacero možností priameho a nezávislého ovplyvňovania mechanizmov rozhodovania a usmerňovania politického systému. Práve táto forma priamej komunikácie cez internet a sociálne siete ponúka niekoľko výhod hlavne lídrom najmocnejších strán, ktorí majú vo svojich rukách mimoriadne výkonný, vplyvný a v niekoľkých prípadoch aj nesmierne nebezpečný komunikačný nástroj. Pokiaľ ide o občanov v úlohe používateľov sociálnych sietí, svet internetu vytvára ilúziu nezávislosti od politických elít a presvedčenie ich zásahu do vecí verejných (Ftorek, 2017; Gregor-Vejvodová, 2018; Mazzoleni-Bracciale, 2019).

Cieľom tohto príspevku bude analyzovať prípad talianskeho politika Mattea Salviniho v kontexte propagandy na sociálnych sieťach v rámci jeho permanentnej kampane. Aby sme splnili tento cieľ, potrebujeme najprv vysvetliť vývoj mimoriadne úspešnej politickej kariéry terajšieho predsedu politickej strany *Lega* a sústrediť našu pozornosť na jeho silný a efektívny kult osobnosti. Na základe týchto predpokladov (v druhej časti článku) rozoberieme hlavný aspekt Salviniho permanentnej kampane na sociálnych sieťach, teda jeho mašinériu propagandy pod názvom „*La Bestia*“ (v slov. Beštia). Táto tzv. „fabrika strachu“ je kľúčom úspechu strany a jej sila spočíva v permanentnej 24-hodinovej komunikačnej aktivite, aby sledovatelia a prívrženci charizmatického lídra boli neustále pod kontrolou s možnosťou získania ďalších nových podporovateľov prostredníctvom sponzorovaných príspevkov a platenej reklamy. V článku budeme používať knižné vedecké a odborné zdroje vybraných autorov podľa tematického zamerania a priame internetové zdroje, oficiálne webstránky, profily a statusy na Facebooku.

⁶⁷ Pre prehĺbenie témy, ktorá sa týka politickej strany *Lega*, pozri Passarelli, 2012.

1 Kto je Salvini: chameleónsky vývoj ambiciózneho politika

Poznať meno Mattea Salviniho sa stalo samozrejmosťou pre väčšinu európskych občanov práve kvôli tomu, že okolo neho začala masívne pracovať nadnárodná mašinéria propagandy na vytvorenie kultu osobnosti v podobe európskej politickej celebrity, tzv. „politického *influencera*“ s miliónmi *followers*. Prostredníctvom jeho storytellingu, teda cez kontinuálnu naráciu jeho osobného a verejného príbehu takmer dennodenne a vo všetkých masmédiách, vrátane mainstreamových, sa terajší líder Ligy rýchlo dostal do vrcholových pozícií v popularite politických osobností, a to domácich a zahraničných⁶⁸. Kľúč Salviniho úspechu pochádza práve z neustáleho použitia storytellingu cez sociálne siete v každej životnej situácii, od pracovnej udalosti až po raňajky s chlebom a Nutellou, z letnej dovolenky s návštevou plážovej diskotéky až po stranické mítingy s ružencom v rukách a podobne. Všetko sa stáva súčasťou narácie lídra podľa archetypu tzv. „obyčajného človeka“, ktorý chce ukázať svoju tvár presne podľa šablóny, tzv. obyčajných ľudí na sociálnych sieťach (Fontana-Mieli, 2014; Salmon, 2014).

Aby sme mohli hlbšie pochopiť Salviniho osobnosť, potrebujeme najprv stručne objasniť niektoré dôležité aspekty jeho politickej kariéry. Môžeme nepochybne tvrdiť, že ide o klasického politika z povolania takmer od mladého veku, keďže už od roku 1990 začal pracovať ako „*militante*“ (v slov. aktívny člen strany) v politickej strane Liga severu (v tal. *Lega Nord*, dnes len *Lega*). Od júna 1993 bol mestským radcom v Miláne, stal sa aj členom a potom koordinátorom Hnutia mladých Padánčanov (v tal. *Movimento Giovani Padani*)⁶⁹ a milánskych študentov podporujúcich Ligu. Od roku 1997 začala jeho redaktorská aktivita pre stranické noviny „*La Padania*“ (v slov. Pádska zem)⁷⁰. Bol poslancom talianskej Snemovne a dlhodobo europoslancom. Od roku 2013 je federálnym sekretárom (predsedom) strany Ligy a senátorom XVIII legislatúry Talianskej republiky. Salviniho popularita vyvrcholila v období prvej vlády Giuseppeho Conteho (tzv. Conteho vláda I), v ktorej bol ministrom vnútra a vicepremiérom do 5. septembra 2019 (dátum začiatku Conteho vlády II, v ktorej už Liga nebola súčasťou). Od tohto dátumu sa jeho strana dostala do opozície spolu s ďalšími silami talianskej pravice, ako *Forza Italia* Silvia Berlusconiho a *Fratelli d'Italia* líderky Giorgia Meloni(ovej)⁷¹ (Diamanti-Pregliasco, 2018; Passarelli-Tuorto, 2018).

⁶⁸ Napr. počas koronakrízy BBC News uverejnila video, v ktorom bolo vysvetlené, aké politické osobnosti šíriť falošné správy a dezinformácie o koronavíruse a medzi nimi bol aj Matteo Salvini. Porov. video Coronavirus: False claims ..., BBC News, 2020.

⁶⁹ V slov. jazyku môžeme preložiť Padani ako obyvatelia Padánie. V skutočnosti ide o meno obyvateľov vymyslenej geografickej oblasti severného Talianska, tzv. Padania – z Padánie teda vychádza aj slovo Padani (doslovný preklad by bol „obyvatelia Pádskej nížiny“). Pre prehĺbenie témy histórie Ligy a Padánie, pozri Passarelli, 2012.

⁷⁰ Noviny *La Padania* vychádzali od roku 1997 do roku 2014, keď Liga zmenila svoje zameranie na nacionalistické. Dnes existujú online noviny z názvom „*La Nuova Padania*“ s podnázvom „*Giornale di approfondimento politico del Nord*“ (v slov. „Noviny na politické prehĺbenie tematiky severu“), ktoré sú od Ligy samostatné, zachovali si však pôvodnú etno-regionálnu konotáciu pôvodnej Ligy severu (v súčasnosti nejde o stranické noviny). Pre konzultovanie týchto novín pozri ich oficiálnu webstránku www.lanuovapadania.it.

⁷¹ Giorgia Meloni(ová) je líderkou politickej strany krajnej pravice *Fratelli d'Italia* (v slov. Bratia Talianska), ktorá v súčasnosti patrí k najpopulárnejším politickým osobnostiam na talianskej politickej scéne. Ide o kontroverznú stranu, v ktorej sú prítomní mnohí reprezentanti bývalých strán a hnutí neofašistickej orientácie. Ide o populistickú nacionalistickú stranu, ktorá otvorene sympatizuje s prostredím pravicového extrémizmu. Strana sa nikdy oficiálne

Ak sa chceme pozrieť komplexnejšie na Salviniho politickú cestu smerom k najvyšším mocenským pozíciám, môžeme rozdeliť jeho stranícku aktivitu do dvoch fáz:

1. fáza, tzv. „*antimeridionale*“ (v slov. protijužanská), od 1990 cca do 2014/2015: separatizmus, odtrhnutie severnej časti Talianska (*Padania*), podpora vytvorenia federálneho štátu, rasizmus voči obyvateľom juhu Apeninského polostrova, xenofóbia, etno-nacionalizmus a útoky voči princípom a symbolom unitárneho štátu.
2. fáza, tzv. nacionalistická, „*sovranista*“ (v slov. sovranistická, v doslovnom preklade „fáza podporujúca suverénny štát“, ďalej z taliančiny „sovranistická“)⁷² smerom k extrémnej pravici, od 2015 až dodnes: elementy patriotizmu, eliminácia protijužanskej rétoriky, xenofóbia, rasizmus, elementy neofašizmu, anti-gender rétorika, homofóbia, klérofašizmus, euroskepticizmus.

Pokiaľ ide o prvú fázu, tá korešponduje so zameraním Ligy severu počas druhej polovice osemdesiatych rokov, celých deväťdesiatych rokov minulého storočia až do prvej dekády 21. storočia. Ako môžeme registrovať, toto obdobie skončilo len pred piatimi rokmi, a prekvapuje, že táto neuveriteľne rýchla zmena v orientácii strany nepôsobila negatívne na voličov a sympatizantov Ligy, práve naopak. Protijužanská fáza súvisela s etno-nacionalistickou víziou strany podľa jej hlavných predstaviteľov, medzi ktorými nachádzame aj mladého Mattea Salviniho. V celom tomto období bol milánsky politik oddaným zástancom horeuvedených pilierov a hrdým reprezentantom kontroverzných „hodnôt“ strany, často na hranici s ústavou (hlavne pre podporu myšlienok separatizmu a secesie severnej časti Talianska a pre ostré útoky na symboly unitárneho štátu). Sú známe jeho nenávistné, ponižujúce a zosmiešňujúce vyjadrenia voči obyvateľom regiónov južného Talianska, často rasistického charakteru a s použitím vulgarizmov a iných subštandardných výrazov⁷³ (Diamanti-Pregliasco, 2018; Passarelli, 2012).

Ohľadom tejto netradičnej formy komunikácie s voličmi, ako aj s inými politickými subjektami a s reprezentantmi štátnych inštitúcií, bol Matteo Salvini v politickej komunikácii, ktorá prebiehala v Taliansku počas deväťdesiatich rokov minulého storočia (podľa modelu jeho straníckych predchodcov) medzi protagonistami tzv. „mediálnej revolúcie“. Spolu so stranou mediálneho magnáta Silvia Berlusconiho bola Liga severu ukázkovým modelom transformácie politického jazyka smerom k jazyku reklamy na predaj politických produktov. V rámci protijužanskej fázy ukázal Matteo Salvini v plnej miere všetky svoje transformačné schopnosti,

nedištancovala od fašistickej minulosti niektorých jej členov. Pre prehĺbenie témy talianskej extrémnej pravice, pozri Albertini-Doucet, 2018.

⁷² V talianskom jazyku slovo „sovranista“ vychádza zo substantíva „sovran“, ktoré znamená panovník („sovran“ je adjektívum, ktoré znamená „suverénny, zvrchovaný“). Výraz „sovranista“ sa v taliančine používa vo význame „človek, ktorý podporuje nacionalizmus a princíp suverénneho štátu“ alebo ako prídavné meno, napr. „ideologia sovranista“ (v slov. sovranistická ideológia).

⁷³ Pre pochopenie charakteru Salviniho osobnosti a jeho štýlu komunikácie uvidíme príklad z jedného z jeho typických vyjadrení počas stranického stretnutia v Pontide v roku 2009, keď Salvini spieval s ostatnými prívržencami Ligy severu vulgárnu pieseň proti obyvateľom Neapola: „Senti che puzza, scappano anche i cani. Sono arrivati i napoletani...Son colerosi e terremotati...Con il sapone non si sono mai lavati...“ (v slov. „Cítiš ten smrad, utekajú aj psy. Prišli Neapolčania... majú choleru a sú postihnutí zemetrasením...mydlom sa nikdy neumývali“, vlastný preklad). Bližšie pozri Puente, 2019.

vedel ponúkať vlastnej strane potrebného charizmatického lídra bez výčítiek svedomia, ktorý perfektne zapadá do roly politickej celebrity. Byť verejnou osobnosťou, 24 hodín denne prítomnou na sociálnych sieťach, bolo základným predpokladom úspechu chameleónskeho prechodu strany a jej samotného predsedu smerom k druhej „sovranistickej“ fáze (Dal Lago, 2017; Tarchi, 2018).

1.1 Druhá „sovranistická“ fáza

Vďaka transformačným schopnostiam jej chameleónskeho predsedu, terajšia Liga navždy vypustila z názvu slovo „sever“, ktoré naznačovalo jej etno-regionálny charakter a prešla bezbolestne a s výrazným nárastom popularity do druhej nacionalistickej fázy, z talianskeho jazyka definovanej ako „sovranistická“. Táto fáza „zmeny zamerania“ začala v rokoch 2014/2015, hneď po primárkach Ligy na voľbu federálneho sekretára 13. decembra 2013, ktorých výsledkom bolo víťazstvo Mattea Salviniho nad bývalým sekretárom Umbertom Bossim. Od tohto dátumu môžeme registrovať obdobie obnovy strany nielen z hľadiska zmeny lídra, ale hlavne v stratégii komunikácie s tradičnými segmentmi voličov, ako aj so širokou verejnosťou, skupinou nových potenciálnych prívržencov. Celá sovranistická fáza vidí Salviniho ako protagonistu, reflektuje jeho charizmatickú osobnosť, ktorá sa perfektne hodí pre nové populisticko-nacionalistické orientovanie strany, a to už podľa samotného názvu (nie Liga severu, ale len Liga s podnázvom „Salvini premiér“) (Dal Lago, 2017; Passarelli-Tuorto, 2018). Od začiatku jeho funkcie začala okolo milánskeho politika aj samotná obnova strany, prostredníctvom masívnej permanentnej kampane, koncentrovanej na každodennom riešení epizód súkromného a verejného života Mattea Salviniho cez sociálne siete, vrátane tých sietí, určených pre veľmi mladú populáciu adolescentov, ako je Tik Tok⁷⁴. V rámci sovranistickej fázy prebiehala obsahová obnova strany okolo osobnosti jej predsedu, ktorý stál na čele celej mašinérie propagandy novej orientácie Ligy smerom k extrémnej pravici. V osobe Mattea Salviniho môžeme nájsť všetky nasledujúce charakteristiky, ktoré korešpondujú s obsahom strany (v tomto prípade obsah je líder, líder je strana):

- populistický nacionalizmus a extrémny patriotizmus (často zdegenerovaný na nebezpečný fanatizmus)
- nenávisťná rétorika voči migrantom a cudzincom, xenofóbia a rasistické vyjadrenia
- strach z inakosti, zo všetkého, čo je považované za iné, ako dominantná kultúra krajiny (strach z vplyvu iných náboženstiev - islamofóbia, strach zo straty národnej a kultúrnej identity, strach z iných sexuálnych orientácií - homofóbia, nenávisťné prejavy proti LGBT komunite)
- podpora katolíckeho náboženstva ako súčasť identity krajiny, masívne zneužitie symbolov katolíckej cirkvi na ciele propagandy, elementy klérofašizmu
- podpora neofašistických hnutí a kontroverzných politických zoskupení extrémne pravicovej orientácie

⁷⁴ Napriek dôležitosti tejto časti propagácie Mattea Salviniho cez sociálne siete pre adolescentov, v tomto článku nie je našim cieľom zaoberať sa stratégiou komunikácie pre tento segment mladej populácie – kvôli špecifickosti problematiky by si zaslúžila samostatný príspevok.

- otvorená podpora a spolupráca s ďalšími známymi reprezentantmi nacionalizmu a extrémnej pravice v európskej rovine, ako napr. s Marine Le Pen(ovou), s Borisom Johnsonom, s Viktorom Orbánom, atď.
- podpora vízie tzv. Európy národov a silný euroskepticizmus
- každodenné budovanie kultu osobnosti Mattea Salviniho, prezývaného Kapitán (predseda strany ako politická celebrita a idol más)

Pokiaľ ide o túto poslednú charakteristiku, je dôležité vysvetliť, že práve kult osobnosti okolo kapitána Salviniho je kľúčovým elementom pre garantovanie úspechu strany takmer v každej situácii, aj v prípade chýlostivých a kontroverzných udalostí (Diamanti-Pregliasco, 2018; Lega-Salvini, 2020; Lega- Salvini premier, 2020).

2 Permanentná kampaň Mattea Salviniho cez sociálne siete: čo je „La Bestia“?

2.1 Salviniho kult osobnosti ako predpoklad úspechu permanentnej kampane

Pre analýzu Salviniho kultu osobnosti sme si vybrali modely tzv. *archetypov osobnosti a hrdinu* podľa Carla Gustava Junga a Josepha Campbella⁷⁵, aby sme objasnili, ako stále a efektívne použitie *storytellingu* v mainstreamových médiách a hlavne na sociálnych sieťach, prinieslo Salviniho a Lige očakávaný úspech⁷⁶. Na základe adaptácie týchto modelov na príklad Salviniho sme identifikovali nasledujúce hlavné archetypy, ktoré sa najčastejšie objavujú v rámci jeho permanentnej kampane (často môžu byť kombinované)⁷⁷:

- *superhrdina*: tento archetyp je typický pre politika ako Salvini, ktorého prezývka je Kapitán. Superhrdina má mimoriadne neobyčajnú moc a má viaceré schopnosti, ktoré sú hrdinovi dané od narodenia alebo ich získal vďaka svojej odvahe a pracovitosti. Salvini ako superhrdina sa prezentuje na verejnosti v rôznych podobách a tvári sa, že všetko má pod kontrolou, že všetko je bezpečné (obraz Salviniho oblečeného ako policajta, hasiča, lekára, robotníka, atď., ktorý vie adaptovať svoje schopnosti v každom momente podľa potreby a všetko promptne rieši). Ide o klasický archetyp budovania kultu osobnosti;
- *čarodejník/ stvoriteľ*: tieto archetypy sú často použité spolu (aj so superhrdinom). Salvini je vo väčšine prípadov reprezentovaný ako nesmierne schopný a efektívny človek, ktorý ako čarodejník vyrieši všetky problémy a na základe ich riešenia konečne vytvorí svet, v ktorom dobrí prosperujú a zlí zúfajú (ako na konci rozprávky);
- *panovník/otec národa alebo spasiteľ národa (pater familias)*: môžeme tvrdiť, že tento archetyp je najpoužívanejší na príklade Salviniho kultu osobnosti. Keďže obsahový pilier permanentnej kampane Ligy je národná otázka, obraz ochrancu národa ostane ten

⁷⁵ Pre prehľad témy narácie, archetypov hrdinu a osobnosti, bližšie pozri Campbell, 2016; Jung, 1977.

⁷⁶ Napr. prostredníctvom permanentnej prípravy rôznych príspevkov vo forme krátkych sloganov s fotkami, kde je Salvini zobrazený s úsmevom alebo konajúci nejakú činnosť; často ide o príspevky s falošnými alebo manipulovanými faktami, samozrejme v prospech strany (Lega-Salvini, 2020; Lega-Salvini premier, 2020; Matteo Salvini il nostro capitano, 2020).

⁷⁷ Použitie storytellingu a archetypov hrdinu vo vybudovaní Salviniho kultu osobnosti je súčasťou veľmi sofistikovanej stratégie komunikácie, ktorú budeme podrobnejšie vysvetľovať v druhej časti príspevku.

najpopulárnejší (obraz Kapitána, ktorý sa postará o záchranu Talianska a talianskych občanov od hrozieb iných cudzích národov, kultúr, náboženstiev a všeobecne od nepriateľov – použitie symbolov katolíckej cirkvi, ako sochy Panny Márie alebo bozkávanie ruženca na straníckych mítingoch sú tiež súčasťou tohto archetypu)⁷⁸;

- *obyčajný človek*: obyčajný občan, ktorý je súčasťou ľudu, cíti s ľuďmi, koná ako ľud a hovorí ako ľud⁷⁹. V tomto archetype registrujeme najmasívnejšiu mieru populistického propagandy strany: použitie často nevhodného jazyka s vulgarizmami a neslušnými výrazmi, Salviniho obraz v každodennom živote v rôznych obyčajných činnostiach (stravovanie – fotky jedál alebo seba samého počas jedenia, športovanie, oddych s rodinou, zábava). Aj v tomto archetype evidujeme jeho schopnosť transformovať sa na hocikáku profesiu, aby sa ukázal ako jeden z ľudu (ako v archetype čarodejníka);
- *rebellničiteľ*: v rámci tohto archetypu nachádzame agresívnu a arogantnú tvár propagandy Kapitána: nabádanie k použitiu násilia a k porušeniu pravidiel, šírenie dezinformácie, hlavne cez sociálne siete. Obraz rebela a ničiteľa perfektne pasuje k povahe bezohľadného milánskeho politika, ktorý ponúka svoje transformačné schopnosti v prospech strany. Bezcitnosť, drzosť, jeho ťaživý postoj voči odporcom, neustále útoky voči všetkému tomu, čo nekorešponduje s víziou a s cieľmi strany, sledujú presný plán dosiahnutia okamžitého úspechu bez racionálnych argumentácií a reálneho riešenia problémov. Archetyp rebela a ničiteľa je vhodný pre lídrov opozičných strán, ktoré nemajú povinnosť vládnuť a môžu si dovoliť atakovať všetky opatrenia vlády deštruktívnym spôsobom, bez použitia konkrétnych kritických návrhov, prostredníctvom šírenia nenávisťi a povzbudzovaním najprimitívnejších inštinktov frustrovaného a nahnevaného ľudu⁸⁰. V tomto prípade môžeme hovoriť o „deštruktívnej opozícii“.

⁷⁸ Ohľadom použitia náboženských symbolov podľa tohto archetypu, uvedieme príklad Salviniho prejavu pre európske hnutie sovranistov, ktorý sa konal 18 mája 2019 v Miláne na Piazza del Duomo pri príležitosti kampane Ligy pre európske voľby 2019. Na uvedenom mítingu Salvini začal menovať všetkých svätých, ktorí sú považovaní za patrónov Európy a držal v ruke ruženec, presne ako kazateľ (bližšie pozri, Salvini si affida ai santi ..., 2020).

⁷⁹ Hovorí všetko to, čo ľud v danom momente chce, aby bolo povedané podľa nálady dňa (alebo hodiny). Na druhý deň môže platiť niečo iné, samozrejme často aj opačne. Ľud Salviniho prívržencov si nespomína na to, čo bolo povedané deň predtým, ani pred mesiacom alebo pred rokmi, dôveruje mu v plnej miere bez pochybenia jeho dobrého úmyslu. (komentáre na oficiálnych Facebook stránkach, pozri Lega-Salvini premier, 2020; Matteo Salvini il nostro capitano, 2020).

⁸⁰ V tomto kontexte je potrebné spomenúť ako význačný príklad uplatnenia tohto archetypu práve Salviniho postoj a správanie počas obdobia šírenia vírusu Covid19 v Taliansku. Líder opozičnej strany Ligy, spolu s ďalšími reprezentantmi populistického praveku, ako Giorgia Meloni(ová) a Silvio Berlusconi, začali po skončení tzv. „fázy lockdown“ mimoriadne útočnú kampaň proti vláde a nabádali talianskych občanov k porušovaniu pravidiel proti šíreniu nákazy (napr. nosenie rúšok, rešpektovanie bezpečnostnej vzdialenosti pri organizácii mítingov, zákaz podania rúk a dotýkania sa počas stretnutí s voličmi atď.). Na sociálnych sieťach sa Salvini ukazoval bez rúška na mítingoch strany a na protestoch proti opatreniam vlády, robil si selfie s prívržencami rôznymi mobilnými telefónmi, teda bez rešpektovania hygienických noriem. V týchto prípadoch registrujeme použitie archetypov rebela v ignorovaní pravidiel pre ochranu zdravia populácie a archetypu ničiteľa, lebo týmto správaním Salvini vyzýva k deštrukcii systému, bez ohľadu na to, aké negatívne konsekvencie môže spôsobiť ďalšia vlna nákazy (Lega-Salvini, 2020; Lega-Salvini premier, 2020; Matteo Salvini il nostro capitano, 2020; Coronavirus: false claims ..., 2020).

- *milenc*: tento archetyp registrujeme v rôznych momentoch jeho permanentnej kampane, napr. keď je Salvini fotený na plážovej diskotéke v spoločnosti pekných dievčat, alebo keď zdieľa na sociálnych sieťach súkromné fotky so svojou priateľkou v posteli, atď.;
- *šašo, posmeškár*: tento archetyp je tiež typický pre populistického lídra ako Salvini. Môžeme pozorovať charakteristiky šaša a posmeškára napr. keď sa Kapitán zabáva a zabáva iných v rôznych situáciách, zosmiešňuje nepriateľov, ako politických protivníkov, intelektuálov, novinárov, reprezentantov štátnych inštitúcií, ale aj obyčajných ľudí na sociálnych sieťach, keď si niekto z nich dovoľí komentovať alebo upozorniť na niečo chúlостivé a poškodzujúce pre stranu⁸¹.
- *nevinný/sirota*: použitie tohto archetypu registrujeme v prípade odhalenia škandálov rôzneho typu na úkor lídra alebo strany. Kľúčová je v tomto prípade promptná práca tímu konzultantov, ktorý sa musí intenzívne pustiť do roboty „prevrátenia“ chúlостivej situácie na vhodnú príležitosť pre stranu (s cieľom získať viac popularity). Pre splnenie tohto cieľa je potrebné vytvoriť obraz lídra ako nevinného/sirotu, ktorý je obeťou konšpirácie silnejšej moci – tá chce zničiť jeho plán uzdravenia spoločnosti. Často je v týchto udalostiach typické použitie stáleho popretia obvinenia, aj pred evidenciou reálnych faktov⁸².

Ako môžeme zaregistrovať na základe aplikácie horeuvedených archetypov, Salviniho permanentná kampaň je zameraná na použitie nástroja storytellingu s cieľom vybudovania a udržiavanie kultu osobnosti v prospech celej strany. Obraz lídra pre Ligu musí spĺňať určité charakteristiky, aby bol bezpodmienečne garantovaný úspech. Práve vytvorenie takého kultu podľa kánonických parametrov charismatickej moci zabezpečuje efektívnosť celej kampane. V tejto záležitosti je potrebné špecifikovať, že okolo kultu osobnosti charismatického lídra sa skrýva veľká hrozba pre demokraciu, lebo len jedna osoba je považovaná za schopnú všetko riešiť a usporiadať, bez racionálnych argumentácií a bez toho, aby ukázala reálne schopnosti a kompetencie. Všetko ostáva na emocionálnej úrovni, aby ľud akceptoval pravdu strany a jej lídra bez diskusie a rozmýšľania. Môžeme potvrdiť, že ide o masívne použitie manipulačných stratégií až do bodu tzv. vymývania mozgov (Salmon, 2014; Diamanti-Pregliasco, 2018).

⁸¹ Uvedieme príklad známeho konkurzu „Vinci Salvini“ (v slov. Vyhrať Salviniho), ktorý vysvetlíme v ďalšej časti príspevku.

⁸² Uvedieme príklad videa z júna 2020, v ktorom bol Salvini v hostinci v meste Verona s predsedom regiónu Veneto (Benátsko) Lucom Zaion (tiež z Ligy). O tejto udalosti mali títo dvaja špičkoví reprezentanti strany rozhovor s novinármi a diskutovali o kvalite produktov daného regiónu. Jeden novinár sa pýtal Zaiu, ako chce riešiť smutnú udalosť úmrtia niektorých novorodencov v mestskej nemocnici a počas vážnej odpovedi jeho stranického kolegu, Salvini začal jesť čerešne z košíka, ktorý bol na stole. Bolo vidno, že mu bolo jedno, o čom Zaiu hovorí (pravdupovediac, ani nepočúval). Bolo nepríjemné sa na neho pozerieť, ako ľahostajne a necitlivo pokračuje v jedení, keď jeho kolega seriózne rozprával o úmrtí malých detí. Na sociálnych sieťach začala vlna rozhorčenia a odporu voči arogantnému a nevhodnému Salviniho správaniu, načo ihneď reagoval podľa archetypu nevinného/sirotu, ktorý neguje evidenciu videa (ktoré všetci videli), popiera pravdivý fakt a banalizuje epizódu (odpovedal: „Bol som hladný, nemohol som ani jesť?“). Bližšie pozri, Batterio killer in reparto pediatrico a Verona ..., 2020.

2.2 „La Bestia“ ako nástroj permanentnej kampane h24

Ako bolo objasnené v predchádzajúcich častiach príspevku, celá Salviniho permanentná kampaň cez sociálne siete je nastavená na jeho kult osobnosti, ako je typické pre nacionalisticko-populistické strany, ktoré potrebujú autoritu charizmatického vodcu pre udržiavanie konsenzu más a prostredníctvom nich získavať legitimitáciu moci priamo od ľudu. Z týchto dôvodov pre Ligu a osobitne pre Kapitána Salviniho neustále pracuje tím politických konzultantov na permanentné udržiavanie popularity politickej celebrity.

Pre splnenie tohto ambiciózneho cieľa bola vytvorená sofistikovaná mašinéria propagandy, známa pod názvom „La Bestia“. Salviniho spin doctor a imidž-poradca Luca Morisi priznal, že ho odkopíroval z názvu štruktúry digitálnej volebnej kampane Baracka Obamu pre jeho cestu do Bieleho domu v roku 2008, tzv. „The Beast“. Jediná analógia medzi nimi ostáva len v názve. Ciele, metódy a všeobecná koncepcia komunikačnej stratégie sa nachádzajú na opačných póloch. Podľa detailného reportu talianskej investigatívnej novinárky Mileny Gabanelli(ovej) a jej kolegyne Simony Ravizza(ovej) máme k dispozícii dáta a informácie ohľadom obrovskej digitálnej mašinérie Mattea Salviniho. Pri príležitosti akcie, ktorú organizovala spoločnosť pre komunikačné a reklamné služby *Youtrend*, 46 ročný Luca Morisi opustil bunker v Mantove, v ktorom vytvára tzv. „epiku Kapitána“, aby išiel prednášať pre päťdesiat uchádzačov kurzu spin-doctoring. Prezentované dokumenty v rámci tejto prednášky dovolili novinárkam rubriky *Dataroom*⁸³ predstaviť fungovanie mocného digitálneho aparátu, ktorý sa od roku 2014 skrýva pod nárastom popularity lídra Ligy. Pre fungovanie aparátu *Bestie* pracuje úzky tím 35 digitálnych expertov, ktorí sledujú verejný a súkromný život Salviniho dvadsaťštyri hodín denne. Jediný záväzok pre nich je absolútna rezervovanosť (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020).

Prekvapujúce sú rekordné čísla, ktoré táto mašinéria vie dosiahnuť. Napríklad počas piatich mesiacov volebnej kampane pre európske voľby 26. mája 2019 môžeme pozorovať na Facebooku nasledujúce čísla: 17 statusov denne, 60,8 miliónov interakcií (vo forme lajkov, komentárov, zdieľaní), 40 miliónov lajkov a vyše 5 miliónov hodín zhliadnutí videí. Keď sa pozrieme na výsledky volieb, získaný úspech bol jednoznačný, s Ligou, ktorá bola prvá strana s 34% preferencií. Od konca volebnej kampane sme mohli zaregistrovať spomalenie rytmu, ale stále registrujeme nárast (52 miliónov lajkov na statusy a 11,5 miliónov zdieľaní). V období jesene 2019 *Dataroom* registrovala vyše 3,8 miliónov sledovateľov na Facebooku, 1,8 miliónov na Instagrame a 1,2 miliónov na Twitteri.

Ide o fabriku konsenzu, ktorá pracuje non-stop, pokrýva celú naráciu Salviniho životného príbehu od dobrého rána s chlebom a Nutellou, od gaštanov na panvici pre dcéru, až do nedele poobede v televíznej relácii spriatelenej moderátorky Barbary D'Urso(vej). V pomere k populácii, *La Bestia* má lepšie výkony ako digitálne mašinérie prezidentov Jaira Bolsonaro alebo Donalda Trumpa (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020).

⁸³ Dataroom Mileny Gabanelli(ovej) je rubrika tzv. data journalism, ktorá je súčasťou digitálnej verzie talianskych novín *Il Corriere della Sera* (www.Corriere.it). Ponúka prieskumy, vyšetrovania a komentáre na rôzne témy, vysvetlenia faktov s pomocou dát a nových technológií. Prednášky Luca Morisiho pre spoločnosť *Youtrend* sa uskutočnili v októbri 2019.

Aby sme mohli pochopiť mechanizmy fungovania sociálnych sietí pre zvyšovanie počtu fanúšikov, je potrebné objasniť, ako Morisioho tím využíva celý potenciál virtuálneho sveta: kľúč ku všetkému je skratka T-R-T, ktorá v taliančine znamená *televisione, rete, territorio* (v slov. televízia, sieť, teritórium). Ide o tzv. „hru zrkadiel“, aby boli zabezpečené kontinuálne interakcie medzi týmito tromi aktérmi, ktoré fungujú nasledujúcim spôsobom: čakajúc na rozhovor v televíznom programe sa vyberajú správy a oznámenia na Facebooku, počas relácie digitálni experti Salviniho tímu z nich ďalej selektujú a komentujú v reálnom čase (naživo) vybrané obrázky a live-tweet s heslami, ktoré je potrebné rozširovať a zdieľať ďalej. Hneď potom vložia ako statusy vybrané príspevky z danej televíznej relácie (nielen Salviniho príspevky, ale aj iných osobností, prítomné v relácii) a nabádajú sledovateľov stránky, aby komentovali a vyjadrovali vlastný názor ohľadom statusových príspevkov. Tento mechanizmus kombinácie simultánneho použitia T-R-T nabáda užívateľov sociálnych sietí sledovať tento program a prispieva tak k nárastu jeho sledovanosti. Z týchto dôvodov je Salvini jeden z najpozývanejších politikov v televízii a heslo jeho permanentnej kampane je: „vyciatať“ každú udalosť až do kosti. Ten istý systém platí pre stránicke mítingy (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020).

V dôsledku toho (keďže rýchlosť lajkov prinesie prudký vzostup algoritmu Facebooku a teda umožňuje rozšíriť počet divákov), Salviniho tím vytvoril počas volieb tzv. konkurz s názvom „Vinci Salvini“ (v slov. Vyhrá Salviniho). V rámci tejto akcie môžeme tvrdiť, že sa úplne uplatnil jeho kult osobnosti: stačilo, aby fanúšik dal lajk a dostal sa do rebríčka, ktorý na konci ukázal, ktorí šťastní najrýchlejší fanúšikovia (alebo fanúšičky) dosiahli prvé miesta v poradí a vyhrali telefonát alebo kávu s lídrom Ligy (É tornato il Vinci Salvini ..., 2020).

S cieľom dosiahnutia veľkých počtov podporovateľov rozhoduje výber odkazov a správ: čím daný príspevok viac delí publikum a spôsobuje konflikty, tým sa viac vytvára potrebná participácia ľudí (napr. kampaň proti migrantom s heslami *#finalapacchia*, *#primagliitaliani* a *#portichiusi* (v slov. koniecpohodlia, najprvtaliani, zavretéprístavy). Rovnako fungovali efektívne aj motivačné slogany (napr. „*La Lega continua a volare*“, v slov. Liga pokračuje lietať), útoky proti politickým rivalom (napr. „*Sono ministri o comici?*“, v slov. Sú ministri alebo komici?), Salviniho fotky zo súkromného života (napr. „*Mano nella mano*“, v slov. Ruka v ruke, komentár k fotke s dcérkou), angažovanosť užívateľov sociálnych sietí (napr. „*Siete pronti?*“, v slov. Ste pripravení?). Salviniho tím používa software, ktorý identifikuje najdiskutovanejšiu tému dňa na sociálnych sieťach a umožňuje adaptovať obsah zdieľaných statusov práve podľa tej témy. Jedným z príkladov aplikácie tejto stratégie bola epizóda víťazstva speváka Mahmooda na festivale v Sanreme v roku 2019. Tento festival je známou speváckou súťažou (v minulosti sa vysielal aj na Slovensku) talianskych piesní a spevákov. Alessandro Mahmood je Talian, ale má otca z Egypta. Salvini v prvom momente vyjadril svoj nesúhlas voči jeho víťazstvu, ale hneď ako zistil, že sa ľuďom páčil (a preto vyhral festival), rýchlo zmenil názor a ho začal chváliť (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020; Lega-Salvini premier, 2020).

Ďalšia strategická rola pre Salviniho permanentnú kampaň je v rukách prieskumov verejnej mienky. Uvedieme zjavný príklad tejto stratégie, keď si v decembri roku 2017 Liga objednala v

spoločnosti SWG⁸⁴ testovanie vnímania voličov ohľadom možnej hrozby neonacistických skupín (Naziskin): výsledok ukázal, že 67% odpovedajúcich voličov Ligy ich nepovažovalo za nebezpečenstvo (volíči iných strán, naopak, považujú Naziskinov za hrozbu pre spoločnosť). Odvtedy Salvini mohol spokojne a otvorene vyjadrovať svoju podporu voči hnutiu extrémnej pravice CasaPound (v ktorom sa nachádzajú aj príslušníci Naziskin). Tento dokument nebol uverejnený pre publikum, ale tím talianskych investigatívnych novinárov televíznej relácie *Report* ho našiel⁸⁵ a pripravil o tom zaujímavú reportáž (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020; La fabbrica della paura, 2019).

Pokiaľ ide o propagáciu obsahu kampane, rozširovanie Salviniho statusov a správ je mimoriadne detailné vďaka digitálnym prenášačom, ktoré fungujú takýmto spôsobom: zhruba 800/1000 priaznivcov dostáva link daného statusu napr. v chate WhatsApp a okamžite ho zdieľa na vlastnom profile na Facebooku a propaguje ho v iných chatoch. Zároveň pomocné kanály vložia ten istý obsah do viacerých verejných stránok. Na opačnom póle sú stále zakázané komentáre, ktoré by mohli poškodiť Salviniho imidž, ako napr. *#49 milioni*⁸⁶, *#Siri*⁸⁷ alebo ďalšie kompromitujúce výrazy, spájané so škandálmi strany. Heslom Morisiho myslenia je: „*L'esercito va nutrito e motivato*“ (v slov. Vojsko má byť živé a motivované), aby sa každý volič Ligy cítil protagonistom. V tomto prípade pripomíname príklad demonštrácie v Ríme 19. októbra 2019, kedy boli vytvorené automatizované plagáty s vlastnou fotkou (fanúšika) spolu so Salviniom (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020; Lega-Salvini premier, 2020).

Ďalší základný krok pre garantovanie úspechu Salviniho propagandy je príprava profilácie fanúšikov. Sledovatelia sú teda profilovaní, s cieľom im zaslať presne zamerané odkazy s určitým obsahom. Príkladom tejto stratégie bola Salviniho výzva počas straníckych mítingov, v ktorých Kapitán vyzýval prítomných podporovateľov, aby poslali svoje osobné údaje na webstránku *legaonline.it*, aby mohli dostať všetky potrebné informácie ohľadom ďalších mítingov a demonštrácií, ktoré sa organizovali v rámci celého Talianska. Podľa dostupných dát o financovaní propagandy na sociálnych sieťach vieme, že suma 137.000 eur, ktorú Liga minula na reklamu na Facebooku, bola hlavne použitá pre geografickú lokalizáciu stanovených odkazov (segmentáciu voličov podľa obsahu odkazov) a na výber daných segmentov (targeting). Typická stratégia v tomto prípade bola napr. zasielanie odkazov a statusov proti vláde mladých 13-ročných (!) potenciálnych budúcich voličov, ktorá chce zdaňovať sladké desiaty alebo snaha dosiahnuť najvyšší počet preferencií voličov v regióne Umbria v regionálnych voľbách 27. októbra 2019. Išlo teda o nárazovú vlnu, ktorá vedela využívať zdatnosti lídra Ligy a obracala sa na všetky slabé stránky krajiny. Pravdepodobnosť, že 90% tých fanúšikov si práve vyberie Ligu pri voľbách,

⁸⁴ SWG je spoločnosť so sídlom v meste Trieste, ktorá sa zaoberá prieskumom verejnej mienky a služby reklamy a komunikácie (sociálnej a politickej). Bližšie pozr, <https://www.swg.it/>.

⁸⁵ Pre prehĺbenie témy prieskumu verejnej mienky ohľadom Naziskinov, bližšie pozri La fabbrica della paura, 2020; La macchina della paura, 2020; Report, 2020.

⁸⁶ Ide o škandál nelegálneho financovania Ligy, ktorá bude musieť vrátiť štátu 49 miliónov eur. Ide o veľmi nepríjemnú tému pre celú stranu, bližšie pozri Custodero, 2019.

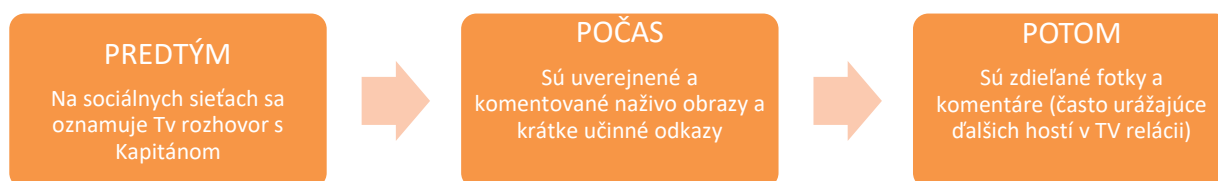
⁸⁷ Išlo o škandál, ktorí odhalili novinári talianskeho časopisu „L'Espresso“ ohľadom epizódy korupcie, v ktorom bol zapletený bývalý viceminister pre infraštruktúru z Ligy Armando Siri. O tomto škandále bližšie pozri Abbate-Biondani, 2019.

je veľmi vysoká, aj keď v celej tejto digitálnej aktivite, plnej sloganov a provokácií je dosť ťažké chápať, aký je reálny politický projekt strany a jej predstavu riešenia najnutnejších problémov Talianska (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020; Lega-Salvini premier, 2020).

Odpovedať na otázku financovania celej digitálnej propagandy Salviniho a Ligy je dosť zložitá kvôli tomu, že dostupné informácie o sumách, ktoré boli použité na účely propagácie strany, nie sú úplne transparentné. *La Bestia* stojí veľa peňazí a niekto za to musí platiť. Luca Morisi a jeho business partner Andrea Paganella fakturujú prostredníctvom spoločnosti *SistemaIntranet*, ktorá nemá povinnosť zverejniť rozpočet. Počas 14 mesiacov, v ktorých bol Salvini ministrom vnútra Conteho vlády I, Morisi a Paganella dostali zmluvu s Viminalem, zhruba 65 tisíc eur pre jedného a 86 tisíc pre druhého. Ďalší štyria poradcovia z digitálneho tímu dostali tiež výhodné zmluvy, cca 41.600 eur pre každého. Gescia stranického rozpočtu ostáva v rukách Ligy-Salvini premiér. Strana dostala dva milióny eur od 187 tisíc daňových poplatníkov, ktorí v roku 2018 darovali Lige ich 2x1000 (niečo podobné, ako slovenské dve percentá zaplatených daní). Pre rok 2019 sa predpokladal mohutný prírastok stranických príjmov, lebo do pokladnice strany sa vlievala 1/3 výplaty každého zvoleného člena Ligy. V rámci rozpočtu bola najvyššia suma uvedená s nápisom všeobecne „stranické služby“ za zhruba 623 tisíc eur (podľa dostupných údajov v októbri 2019) (Gabanelli-Ravizza, 2019; Dataroom di Milena Gabanelli, 2020; Lega-Salvini premier, 2020).

Pre rekapituláciu fungovania celej Salviniho mašinérie propagandy, môžeme identifikovať nasledujúce charakteristiky, ktoré musia pracovať súčasne, aby garantovali dokonalosť očakávaných výsledkov:

1. kombinácia T-R-T, teda televízia, sieť, teritórium: digitálni diváci prispievajú k nárastu sledovanosti danej televíznej relácie a preto Salvini je pozývaný mimoriadne často do televíznych programov.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Dataroom – Milena Gabanelli, 2019.

2. rýchlosť lajkov:

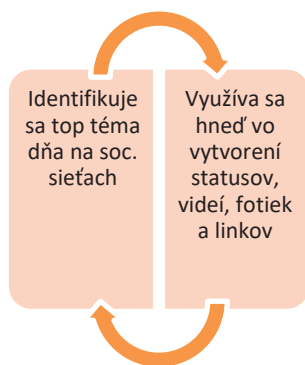
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Dataroom – Milena Gabanelli, 2019.

3. typ odkazov a správ (obsah):

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Dataroom – Milena Gabanelli, 2019.

4. „topic“ témy:

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Dataroom – Milena Gabanelli, 2019.

5. použitie prieskumov verejnej mienky cez spoločnosť SWG

6. pravidelnosť uverejňovania príspevkov na sociálnych sieťach (hlavne na Facebooku).

Aby bolo garantované fungovanie tohto unikátneho aparátu permanentnej kampane a propagandy, je jasné, že Salvini a Liga potrebujú aj unikátny spôsob financovania tejto masívnej reklamy na sociálnych sieťach, v rámci ktorých je stále veľmi zložitá vypátrať všetky kanály sponzorovania a identifikovať prispievateľov, hlavne ich pôvod (často zahraničné) a reálne ciele.

Záver: Salviniho mašinéria propagandy ako fabrika strachu

Ako sme mohli vydedukovať z analýzy komunikačnej stratégie Mattea Salviniho a jeho strany, obrovský digitálny aparát v službách stránickej propagandy dokazuje neuveriteľný vplyv na obyčajných ľuďoch, ktorí sú v tomto prípade predmetom presného projektu manipulácie verejnej mienky. Použitie výrazu „fabrika strachu“ (v tal. *la fabbrica della paura*), na definovanie stratégie manipulovania faktov a šírenia dezinformácií v prospech jednej strany (alebo skupín strán) je v tomto prípade veľmi výstižné. Ak starostlivo pozorujeme celý príbeh nárastu popularity lídra Ligy od roku 2014, napriek množstvu škandálov, nespočetných epizód nekompetentnosti rôznych stránických reprezentantov a kontroverzných charakteristík jeho osobnosti, často za limitom spoločenskej akceptácie, je evidentné, že celá mašinéria konštrukcie Salviniho kultu osobnosti na sociálnych sieťach si vyžaduje neobyčajné finančné predpoklady, ktoré nemôžu byť oprávnené a verifikované jednoduchým spôsobom, keďže virtuálny svet internetu necháva priestor pre netransparentnosť a dokáže zakryť pôvod financovania a podporu zo strany súkromných financujúcich organizácií s nejasnými účelmi (La fabbrica della paura, 2019; Report, 2020).

Otázka existencie tzv. „sovranickej internacionály“ s podporou organizácií a hnutí ultra-pravice z Ruska a Spojených štátov, ostáva kontroverznou témou, ktorou sa zaoberajú mnohí investigatívni novinári v Taliansku. Problematickosť riešenia tejto otázky spočíva v tom, že oligarchovia a podnikatelia pochybného pôvodu sa snažia nepriamym spôsobom ovplyvňovať politické systémy iných štátov cez manipuláciu sociálnych sietí a tajného spracovania osobných údajov ich užívateľov. Konzekvence takej masívnej manipulácie cez sociálne siete, ktoré nepoznajú hranice národných štátov a prekonávajú ich zákonné bariéry, sme konštatovali pri odhalení škandálu Cambridge Analytica v roku 2018, keď daná spoločnosť používala osobné dáta miliónov profilov na Facebooku bez súhlasu a vedomia používateľov s cieľom politickej propagandy⁸⁸ (La macchina della paura, 2019; The Cambridge Analytica Files, 2020).

Na príklade Talianska sme mohli zaregistrovať prípad Salviniho digitálnej mašinérie, ktorá za relatívne krátky čas dosiahla prekvapujúco úspešné výsledky. Ako bolo objasnené v našom príspevku, líder Ligy transformoval protijuhanskú separatistickú stranu na sovranickej hnutie. V tom istom období začal ex minister vnútra predstierať svoju hlbokú kresťanskú vieru použitím náboženských symbolov na verejnosti a na sociálnych sieťach a umiestnil Ligu do pozície strany, ochraňujúcej kresťanské korene Európy a Talianska. Ako odhalil tím investigatívnych novinárov televíznej relácie *Report* v októbri 2019, existuje tzv. „čierna niť“, ktorá spája metamorfózu Ligy so škandálom hotela Metropol v Moskve, v ktorom boli zapletení Matteo Salvini (ktorý nebol vyšetrovaný) a jeho ex hovorca Gianluca Savoini. Prostredníctvom nezverejnených dokumentov a exkluzívnych rozhovorov, *Report* vysvetľoval, ako tzv. „traktát“ Ligy za ruské peniaze a ropu bol len malou súčasťou oveľa väčšej mozaiky (podľa týchto dokumentov išlo o vznik medzinárodnej osi medzi extrémistickými silami ultra-pravice z Ruska a Spojených štátov) (La fabbrica della paura, 2019; La macchina della paura, 2019).

⁸⁸ O škandále Cambridge Analytica bližšie pozri The Cambridge Analytica Files, 2020; Facebook role in Brexit ... 2019 (Ted Talk 2019).

Prečo teda definovať Salviniho mašinériu propagandy ako „fabriku strachu“? Odpovedať na túto otázku môžeme na základe analýzy v predchádzajúcich časti príspevku o kulte osobnosti a o fungovaní *La Bestie*. Výraz „fabrika strachu“ sa týka stratégie permanentnej kampane a propagandy určitých lídrov politických zoskupení nacionalistických, sovranistických a extrémne pravicových síl, ako sú práve Salviniho Liga v Taliansku a iné strany a hnutia podobnej orientácie. Osobné údaje užívateľov sociálnych sietí boli a sú doteraz používané na to, aby sa rozširovali dezinformácie vo forme tajnej manipulácie verejnej mienky, najmä prostredníctvom nenávisných obsahov a odkazov s cieľom vytvárania strachu zo všetkého toho, čo je považované za iné a nebezpečné pre národ. Nejde len o taliansky prípad Salviniho fabriky strachu, ale o realizáciu oveľa ambicióznejšieho projektu rozdelenia európskych národov a ich občanov na základe nenávisťi. Ide o vážne ohrozenie nielen talianskej demokracie, ale celkovo aj európskej, lebo manipulovať mechanizmy formovania verejnej mienky znamená manipulovať volebné kampane, stranické systémy, občiansku spoločnosť a samotné výsledky volieb. Ide o ohrozenie slobody, lebo keď je volič manipulovaný bez jeho vedomia prostredníctvom tajných mechanizmov presvedčenia názorov, musíme pochybovať o samotnej kvalite demokracie, ktorá je na príklade Talianska vo vážnom stave.

Zoznam bibliografických odkazov

- ABBATE, L. – BIONDANI, P. 2019. *Nuovo scandalo milionario per Armando Siri: e ora é indagato per autoriciclaggio*. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://espresso.repubblica.it/plus/articoli/2019/07/25/news/un-milioneper-siri-1.337285>>.
- ALBERTINI, D. – DOUCET, D. 2018. *La fasciosfera. Come l'estrema destra ha vinto la battaglia della rete*. Milano : La nave di Teseo, 2018. 437 s. ISBN 8893444887.
- Batterio killer in reparto pediatrico a Verona: Salvini mangia le ciliegie mentre Zaia parla dell'inchiesta*. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://video.repubblica.it/cronaca/batterio-killer-in-reparto-pediatrico-a-verona-salvini-mangia-le-ciliegie-mentre-zaia-parla-dell-inchiesta/362339/362893?video>>.
- CAMPBELL, J. 2016. *L'eroe dai mille volti*. Torino : Lindau, 2016. 528 s. ISBN 9788867084524.
- CEPERNICH, C. 2017. *Le campagne elettorali al tempo della newwork politics (Italian Edition)*. Bari-Roma : Gius. Laterza & Figli Spa, 2017. 422 s. ISBN 9788858130599.
- Coronavirus: False claims by politicians debunked – BBC News* (oficiálna Youtube stránka BBC News). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=zZ4BUc_64vs>.
- CUSTODERO, A. 2019. *Fondi Lega: la Cassazione prescrive la truffa di Bossi e Belsito, ma non blocca la confisca dei 49 milioni*. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.repubblica.it/politica/2019/08/06/news/fondi_lega_la_prescrizione_non_blocca_la_confisca_dei_49_milioni-233001977/>.
- DAL LAGO, A. 2017. *Populismo digitale. La crisi, la rete e la nuova destra*. Milano : Raffaello Cortina Editore, 2017. 169 s. ISBN 9788860309426.

Dataroom di Milena Gabanelli (oficiálna webstránka). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.corriere.it/dataroom-milena-gabanelli/>>.

Dataroom di Milena Gabanelli (oficiálna Facebook stránka). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/dataroom.milena.gabanelli/>>.

DIAMANTI, G. – PREGLIASCO, L. 2019. *Fenomeno Salvini. Chi é, come comunica, perché lo votano*. Roma : Castelvecchi Editore, 2019. 191 s. ISBN 978-8832825534.

É tornato il Vinci Salvini! Iscriviti subito su vincisalvini.it (oficiálna Salviniho Facebook stránka). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/salviniofficial/videos/%C3%A8-tornato-il-vinci-salvini-iscriviti-subito-su-vincisalviniit/385938898675241/>>.

Facebook role in Brexit – and the threat to democracy (Ted 2019 – Carole Cadwalladr). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.ted.com/talks/carole_cadwalladr_facebook_s_role_in_brexit_and_the_threat_to_democracy>.

FONTANA, A. – MIELI, E. 2014. *Siamo tutti storyteller. Dalla fiction americana alla politica*. Roma : Giulio Perrone Editore. 79 s. ISBN 9788860043566.

FTOREK, J. 2017. *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha : Grada Publishing, 2017. 197 s. ISBN 9788027106059.

GABANELLI, M. – RAVIZZA, S. 2019. *Matteo Salvini e La Bestia: come catturare 4 milioni di fan sui social*. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.corriere.it/dataroom-milena-gabanelli/matteo-salvini-la-bestia-come-catturare-4-milioni-fan-social-facebook-twitter-instagram/a00069d2-f33f-11e9-ad64-4488d500d2a2-va.shtml?refresh_ce-cp>.

GREGOR, M. – VEJVODOVÁ, P. 2018. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno : C Press, 2018. 142 s. ISBN 9788026418054.

JUNG, C. G. 1977. *Gli archetipi dell'inconscio collettivo*. Torino : Bollati Boringhieri, 1977. 92 s. ISBN 9788833902302.

La fabbrica della paura. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.raiplay.it/video/2019/10/Report-del-21102019-La-fabbrica-della-paura-825ce3a7-8573-46c8-80d2-cde1b519fd01.html>>.

La macchina della paura. [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.raiplay.it/video/2019/10/Report---La-macchina-della-paura-ce6de580-5253-4428-ac6f-4c3897c72536.html>>

Lega – Salvini (oficiálna webstránka). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.leganord.org/>>.

Lega – Salvini Premier (oficiálna Facebook stránka). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pg/legasalvinipremier/about/?ref=page_internal>.

Matteo Salvini il nostro capitano (oficiálna Facebook stránka Salviniho fanúšikov). [cit. 2020-06-30]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/stegara1/photos/a.1635219673194403/1868359613213740/?type=3>>.

MAZZOLENI, G. – BRACCIALE, R. 2019. *La politica pop online. I meme e le nuove sfide della comunicazione politica*. Bologna : Il Mulino, 2019. 152 s. ISBN 978-8815285263.

PASSARELLI, G. 2012. *Legha & Padania. Storie e luoghi delle camicie verdi*. Bologna : Il Mulino, 2012. 229 s. ISBN 8815237771.

PASSARELLI, G. – TUORTO D. 2018. *La Lega di Salvini. Estrema destra di governo*. Bologna : Il Mulino, 2018. 168 s. ISBN 8815279059.

PUENTE, D. 2019. *I manifesti e le citazioni di Matteo Salvini contro i napoletani*. [cit. 2020-06-30].

Dostupné na internete: <<https://www.open.online/2019/05/08/i-manifesti-e-le-citazioni-di-matteo-salvini-contro-i-napoletani/>>.

Report (oficiálna Facebook stránka televíznej relácie). [cit. 2020-06-30].

Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/ReportRai3/>>.

SALMON, C. 2014. *La politica nell'era dello storytelling*. Roma : Fazi Editore. 119 s. ISBN 9788876256721.

Salvini si affida ai santi patroni d'Europa: „A loro futuro, pace e prosperità“. (Salviniho prejav pre európske hnutie sovranistov, Milano, 18.5.2019). [cit. 2020-06-30].

Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=4hSVkb7Xu>>.

TARCHI, M. 2018. *Italia populista. Dal qualunquismo a Beppe Grillo*. Bologna : Il Mulino, 2018. 379 s. ISBN 8815274650.

The Cambridge Analytica Files (oficiálna stránka *The Guardian*). [cit. 2020-06-30].

Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/news/series/cambridge-analytica-files>>.

Kontaktné údaje: Dr. Patrizia Prando Šušová, PhD., Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, e-mail: patrizia.prando@umb.sk

VÝZNAM APLIKÁCIE NÁSTROJOV POLITICKÉHO A DIGITÁLNEHO MARKETINGU DO STRATÉGIE VOLEBNEJ KAMPANE

Jessica Kriška

Abstrakt

V rámci rozsahu predkladaného príspevku sa špecializujeme najmä na to, ako výrazne nástroje politického a digitálneho marketingu ovplyvňujú politické dianie a volebné kampane. Skúmame politický marketing ako moderný nástroj práce s verejnou mienkou, pričom za kľúčový aspekt považujeme nové médiá, ktoré do veľkej miery prispievajú k formovaniu nielen spoločnosti ako takej, ale i súčasného politického marketingu a politickej komunikácie. Politické ciele a snaha o ich dosiahnutie musia fungovať ruka v ruke s takzvanou profesionalizáciou politickej komunikácie, ktorá zahŕňa najmä popularizáciu politického marketingu, teda fenoménu, v ktorom sa ukotvilo presvedčenie, že digitálne médiá sú rozhodujúcim nástrojom politickej komunikácie. Práve tie totiž dopomohli od svojho vzniku odborníkom zacieliť na voličov dovtedy nepoznaným spôsobom. Objasňujeme preto pojem nové médiá, ktorý sa najčastejšie spája so sociálnymi sieťami, ktorých významnou pridanou hodnotou sú interaktivita medzi politickými stranami či politickými kandidátmi a ich voličmi a dynamické zapojenie verejnosti do priebehu volebných kampaní. Pozornosť však venujeme i odvrátenej strane digitálnej reklamy vzhľadom na to, že v ostatnom období sa spoločnosť nachádza v realite dezinformácií a poloprávdy. Názor voličov dokáže byť prostredníctvom Internetu efektívne formovaný v priebehu krátkeho časového rozpätia, no problémom nastáva pretlak dát a platforiem, ktoré sprostredkovávajú „fakty,“ ktorých cieľom je manipulácia publika.

Kľúčové slová: *politický marketing, politická komunikácia, volebná kampaň, volebná stratégia, Barack Obama, nové médiá, Donald Trump*

Abstract

Within the scope of the presented paper, we specialize mainly in how strongly political and digital marketing tools influence political events and election campaigns. We explore political marketing as a modern public opinion tool, with new media as a key aspect of shaping not only society as such, but also today's political marketing and political communication. Political goals and the pursuit of these goals must work hand in hand with the so-called professionalization of political communication, which includes, in particular, the popularization of political marketing, a phenomenon in which the belief that digital media is a crucial tool for political communication has been set up. New media have helped experts to target voters in a way they have never known before. Therefore, we clarify the notion of new media, which is most often associated with social networks, whose significant added value is the interactivity between political parties or political candidates and their voters and the dynamic involvement of the public in the election campaigns. However, we also pay attention to the reversed side of digital advertising, given that in recent period of time the society exists in the reality of misinformation and half-truths. Voters' opinions can be effectively formed over the Internet in a short time span, but there is a problem of endless data and platforms that convey "facts" aimed at manipulating the audience.

Keywords: *political marketing, political communication, election campaign, election strategy, Barack Obama, new media, Donald Trump*

Úvod

Pojem politický marketing je v súčasnej dobe relatívne známym fenoménom, a to nielen v politike ako takej, ale i v mediálnej oblasti. Politický marketing sa do nášho geopolitického prostredia a politickej praxe začleňuje stále intenzívnejšie. Dôvodom je najmä mediálna

prezentácia amerických prezidentských volieb, ktorých kampane môžeme označiť ako biznis pohybujúci sa v miliardových výdavkoch. Za jednu z najúspešnejšie marketingovo zvládnutých prezidentských kampaní vôbec sa považuje kampaň Baracka Obamu. Práve tá totiž vsadila na technologický pokrok, modernizáciu súčasnej komunikácie a využila potenciál a silu médií. Politický marketing sa v prvom rade sústreďuje na voličov a v súčasnosti sa uplatňuje v krajinách po celom svete. Britská politologička, Jennifer Lees-Marshment, zhodnotila v jednej zo svojich publikácií, že politický marketing je „o tom, ako politické elity využívajú marketingové nástroje a koncepty na to, aby porozumeli, reagovali, zapojili sa a komunikovali s ich politickým trhom za účelom dosiahnutia svojich cieľov“ (Lees-Marshment, 2014, s. 2). To znamená, že politickí aktéri aplikujú do svojich volebných kampaní rôzne metódy a nástroje na to, aby zistili čo ich voliči chcú a zároveň analyzujú spôsoby, akými sú im to schopní poskytnúť.

1 Volebné kampane

V rámci predvolebných kampaní, na ktoré sa v tomto storočí kladie značná dôležitosť, sa politická komunikácia výrazne spopularizovala. Politické prostredie v predvolebnom období dýcha z každej strany metódami a nástrojmi komunikácie, ktoré by vo volebnej aréne mohli politikom zabezpečiť víťazstvo. Túžbou kandidátov a ich volebných kampaní je mať ako taký vplyv nad udalosťami, ktoré sa v danom období odohrávajú. Veria, že ich kampane majú význam, (Farrell a Schmitt-Beck, 2002, s. 13) a že za nimi ostane akási výpovedná hodnota. S pojmom kampaň sa stretávame v podstate denne. Poznáme viacero typov kampaní s rôznymi cieľmi, no v rámci témy politickej komunikácie a politického marketingu je dôležitá volebná, respektíve politická kampaň, ktorú podľa Bradovej predstavuje „organizované komunikačné úsilie, zahrňujúce funkciu jednej alebo viacerých agentúr (či už sú to politické strany, kandidáti, vládne inštitúcie alebo špecifické záujmové organizácie), ktoré sa snažia ovplyvniť výsledok rozhodovacieho procesu pôsobením na verejnú mienku“ (Bradová, 2005, s. 18). Podľa svetovej odborníčky Pippy Norris môžeme kampane vo všeobecnosti chápať ako „organizovanú snahu informovať, presviedčať a mobilizovať“ (Norris, 2004).

Na kampane sa v rámci typológie dá nazerať z niekoľkých hľadísk. Z historického pohľadu je dôležité spomenúť delenie na predmodernú, modernú a postmodernú kampaň. Toto vývojové rozdelenie volebných kampaní definuje Pippa Norris. Vývoj volebných kampaní autorka spája s modernizáciou a technologickým či politickým pokrokom.

Predmoderné kampane sa začali formovať v demokratických krajinách v 19. storočí a pokračovali v postindustriálnych spoločnostiach až do 50. rokov 20. storočia, teda až do uvedenia televíznych kampaní a zverejňovania prieskumov verejnej mienky. Na vrchole kampane stál líder strany, ktorého obklopovali politickí poradcovia, zväčša na kratšie časové obdobie. Pre predmodernú kampaň je charakteristická organizácia kampaní založená na priamej forme komunikácie medzi kandidátmi a občanmi. Veľký dôraz sa kladol najmä na osobný kontakt, takzvaný face-to-face kontakt, medzi kandidátmi a voličmi. Pre strany bola dôležitá vlastná stranická tlač, ktorá v tom čase znamenala hlavný zdroj a príjem informácií. Norris uvádza, že ak

bola verejnosť príliš stabilná, tak strany mobilizovali tradičných voličov. Tradičné a priame formy kampaní sa s vývojom televízie a prieskumov posunuli do úzadia a stali sa len akýmsi doplnkom.

Moderné kampane fungovali od roku 1950 do 1980, pričom hlavné zmeny priniesla národná televízia. Kandidáti sa začali zameriavať na svoj imidž a objavovali sa v rôznych televíznych debatách, vzhľadom k čomu sa voliči stali len akými si pozorovateľmi. Volebným tímom začali riadiť odborníci a konzultanti, ktorí výrazne pomáhali, čím zvýšili úroveň kampaní z amatérskej na profesionálnu. Politici sa v tom čase sústredili najmä na večerné televízne správy, ktoré boli hlavným príjmom aktualít. Koncept špičkových konzultantov sa intenzívne šíril v USA, zatiaľ čo v Európe išlo o dlhodobejší proces.

V *postmoderných kampaniach* sa konzultanti začali vnímať rovnocenne s politikmi. Vzniklo satelitné a káblové vysielanie a najmä Internet. Taktiež sa objavuje permanentná kampaň, teda neustále a dlhodobé vplyvanie na voličov. Spoločnosť sa naučila na digitálny svet rýchlo reagovať. Vznikli webové stránky kandidátov, politických strán, skupín, organizácii (Norris, 2004).

Politické strany komunikujú s voličmi i mimo volebných období, pričom sa komunikácia častokrát podobá na štýl volebnej kampane. Politici sa pokúšajú o pozornosť médií a prostredníctvom nich aj o pozornosť svojich voličov každý deň. Zároveň sa vytrácajú kompromisy medzi jednotlivými politickými klubmi a môžeme skôr pozorovať vzájomné ohováranie sa a snahu o znemožnenie konkurencie. Sidney Blumenthal v roku 1980 poznamenal, že „ten, kto chce zostať vo volenom úrade i po skončení prvého voleného úradu, musí chápať svoj inauguračný prejav ako zahajovaciu reč k ďalším voľbám“ (Eibl a Janovský, 2012, s. 59). Autor v tom istom roku ako prvý použil termín permanentná kampaň. Permanentná kampaň bola charakteristická napríklad pre Billa Clintona a Tonyho Blaira. Poradca amerického prezidenta Jimmyho Cartera, Patrick Cadell, uviedol, že plynulé vládnutie s podporou občanov musí zastrešovať neustála volebná kampaň. Cieľom permanentnej kampane je udržať si voličov, s ktorými politické strany nadviazali vzťahy vo volebnej kampani a presvedčiť ich o tom, že ich rozhodnutie bolo správne. Nájdu sa však aj kritici, podľa ktorých sa stráca hlavná myšlienka politiky, ktorá sa začína orientovať len na prieskumy verejnej mienky. Problém mnohí vidia aj vo vládnutí založenom len na reklame, ktorá sprostredkováva iba pozitívne odkazy a nie skutočné otázky (Eibl a Janovský, 2012, s. 67-68). Frekventovane skloňovanou je aj negatívna kampaň.

Patterson a Shea konštatujú, že „máloktorá oblasť prebúdza také vášne ako negatívne kampane“ (Bradová, 2008, s. 8). Cieľom negatívnej kampane je poškodiť protikandidáta, jeho volebný program a zosmiešniť ho v očiach verejnosti. Nejde teda o reklamu zameranú na pozdvihnutie pozitív samého seba, ale o vyzdvihnutie negatív a kritiku protikandidáta. Korene negatívnych kampaní siahajú do Spojených štátov amerických. Už v 19. storočí sa objavili rôzne útoky a obvinenia od politikov, ktoré vyobrazovali istých kandidátov ako alkoholikov a sukničkárov. O konkrétnej negatívnej kampani hovoríme od roku 1952, kedy zaznamenávame historicky prvú negatívnu, teda útočnú reklamu. Išlo o spot proti prezidentskému kandidátovi Dwightu Eisenhowerovi. Od tohto spotu sa objavovala negatívita⁸⁹ v každej kampani. Ak sa hovorí

⁸⁹ Podľa Johna G. Geera je negatívita akákoľvek kritika, ktorú behom volebnej kampane vznesie jeden kandidát proti druhému.

o negatívnej kampani, respektíve negatívnej reklame, myslia sa pod tým najmä televízne politické spoty. Preto sa začali využívať až s rozšírením televízie a od toho času negativita len rástla (Bradová, 2008, s. 14). Zlom nastal v roku 1964 pri spote Daisy Girl,⁹⁰ ktorého autorom bol Tony Schwartz. Spot bol vytvorený pre prezidentského kandidáta Lyndona B. Johnsona. Ten útočil na svojho súpera, Barryho Goldwatera, ktorý bol známy tým, že by sa v krajnom prípade nebál použiť silu jadrových zbraní. V reklame vystupuje dievčatko, ktoré trhá kvietky sedmokrásy a odpočítava, kým sa neobjaví jadrový výbuch. Johnson využil aktuálnu situáciu strachu ľudí z nukleárnej vojny a zabodoval, pretože suverénne zvíťazil (Lebedová, 2013, s. 123). V Spojených štátoch amerických, na rozdiel od niektorých krajín Európy, funguje striktné dodržiavané pravidlo, podľa ktorého musí byť jasné, kto za útočnou reklamou stojí. Existuje niekoľko účinkov, ktoré v rámci tohto javu nie sú žiadúce. Napríklad bumerangový účinok, kedy sa negativita otočí ako bumerang proti kandidátovi, ktorý chcel útočiť, namiesto pôvodnej obeť. Ďalšou možnosťou je takzvaný syndróm obeť. Verejnosť v tomto prípade kandidáta, na ktorého bola negatívna reklama mierená, považuje za obeť, a tak i v tomto prípade sa zamýšľaný útok otočí. Dvojnásobne poškodzujúci účinok znamená, že u voličov vzniknú negatívne myšlienky smerom k obom kandidátom. Verejnosť sa neprikláňa k negatívnej reklame až tak, ako k tej pozitívnej, no na základe mnohých prieskumov sa potvrdzuje, že je účinnou súčasťou stratégie (Bradová, 2008, s. 28).

1.1 Volebná stratégia

Politickí aktéri vnímajú politické kampane pri tvorbe politiky ako „nevyhnutný doplnok“ (Farrell a Schmitt-Beck, 2002, s. 1). Treba ale upriamiť pozornosť na najdôležitejší prvok kampaní, ktorým je volebná stratégia.⁹¹ Bez premyslenej stratégie, na ktorú sa v súčasnosti kladie nemalý dôraz či už v USA alebo v Európe, by kampaň zlyhala, pretože vopred detailne naplánovaná stratégia v podstate ponúka návod na to, ako sa dopracovať k víťazstvu a k vopred stanoveným cieľom. Súčasťou postupu volebnej stratégie je klasický marketing (Chytilík-Eibl-Matušková, 2004, s. 152). Úspešnosť volebnej stratégie je postavená na niekoľkých základných aspektoch, o ktorých hovoria odborníci ako Bruce Newman:

- Správne načasovanie jednotlivých krokov;
- Tím, ktorý tvorí kampaň;
- Ovládanie moderných technológií;
- Komunikácia a médiá;
- Udržiavanie medzistraníckych relácií;

⁹⁰ Daisy Girl, kontroverzná televízna reklama, ktorá spustila vlnu negatívnych reklám. V súčasnosti tvoria negatívne kampane veľkú časť predvolebných kampaní. Spot bol odvysielaný iba raz.

Daisy Girl: Lyndon Johnson. [online]. USA: 1964 [cit. 2019.10.28]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=STXz6UkkI4U>

⁹¹ Mistr Sun v 6. storočí pred našim letopočtom napísal niekoľko veršov, ktoré by sa s malými zmenami mohli použiť i dnes. Vo veršoch radí, ako sa dá dosiahnuť víťazstvo vo vojnách a je možné pozorovať isté zhody aj smerom k súčasným kampaniam. Víťazí ten, kto vie, kedy môže a nemôže bojovať. Víťazí ten, kto vie nakladať s vlastnou prevahou alebo slabosťou. Víťazí ten, kto vie predchnúť svoje vojsko zhora dole jedinou vôľou.

- Precízny rozpočet a získavanie financií.

Z uvedeného vyplýva, že správne načasovanie je základom úspechu. Stratégiu môže ohroziť príliš skorý úkon alebo naopak príliš neskorý. Zloženie tímu a podmienky ich činnosti sú rovnako zásadné. Výhodu nad ostatnými poskytuje zručnosť s novými technológiami. Komunikačná a mediálna stratégia sa považuje za jeden z najdôležitejších prvkov. Ďalším krokom je mať čo najviac vedomostí o svojom protikandidátovi a mať do detailov naplánovaný príjem financií (Chytilek-Eibl-Matušková, 2012, s. 152).

Digitálna komunikácia sa vyvíja neskutočnou rýchlosťou, a preto sa musia odborníci neustále zaoberať novými trendmi a technickými pokrokmi. Online dáta sú rovnako dôležité ako médiá, pretože je možné pomocou nich uviesť presne ciele reklamy na základe osobných preferencií ľudí využívajúcich Internet (Hejlová, 2015, s. 143). Médiá sú mocným nástrojom, ktoré v kombinácii s inými druhmi moci môžu byť až nebezpečné. Barack Obama je však dôkazom toho, že reklama a médiá dokážu prispieť ku skvelému výsledku volebných kampaní aj napriek negatívnym stránkam, ktoré môžu ľudí od podpory daného kandidáta do istej miery odradiť.

2 Volebná kampaň Baracka Obamu a nové médiá

Tím volebnej kampane Baracka Obamu postavil Internet do pozície jadra kampane. Vytvoril také techniky, ktoré umožňovali ľuďom ľahkú komunikáciu a zapojenie sa do priebehu kampane. Silným marketingovým nástrojom bola najmä databáza e-mailov, prostredníctvom ktorých boli ľudia kontaktovaní (Kotler a Keller, 2013, s. 33). Na základe softwaru bolo tiež možné analyzovať veľké množstvo dát z rôznych firiem, ale aj zo Štatistického úradu USA, na základe čoho sa dalo predpovedať ako budú občania reagovať na rôzne témy a otázky kampane. Obama tak vedel zacieliť svoje prejavy na skupiny nerozhodnutých voličov (Štedroň a kol., 2013, s. 65).

Vplyv Internetu bol v rámci prezidentských kampaní spozorovaný v roku 2004, kedy sa Howard Dean, neznámy demokratický politik, pokúšal o využitie Internetu ako podporného nástroja kampane. Bol to prvý politik, ktorý vytvoril blog na sociálnej sieti MeetUp.com. Internet mu pomohol dostať sa na výslnie, a tak sa stať dôležitým americkým politikom. Barack Obama ale jeho myšlienku ešte viac rozvinul. Zistil, že možnosti sú v podstate neobmedzené, a tak si vytvoril profil na v tom čase ešte len začínajúcich sociálnych sieťach od Facebooku, cez Twitter a MySpace, až po Youtube s vyše 1800 nahrávkami. Na jeho stránke si vytvorilo konto viac ako 1,5 milióna ľudí, na Facebooku získal 3,2 milióna podporovateľov a takmer milión priateľov na MySpace. O tom, že taktika bola úspešná svedčí aj fakt, že sa mu podarilo získať prostredníctvom sietí obrovské množstvo finančných prostriedkov (Maarek, 2011, s. 25-26).

Online komunikácia zmenila prístup ľudí a najmä spôsob a rýchlosť odovzdávania informácií. YouTube vznikol v roku 2005 a Barack Obama ako prvý využil jeho možnosti na maximum. Na svojom kanáli mal uverejnených 1839 videí so 132, 8 miliónom videní. Jeho protikandidát, John McCain, nahral iba 329 videí a mal niečo cez 26 miliónov pozretí. Finančne podporiť kampaň bolo možné i priamo z kanálu cez odkaz na Google checkout. YouTube sa dokonca spojil so CNN a spoločne pracovali na dvoch prezidentských diskusiách. Redaktori kládli

otázky, ktoré diváci zadali online. Prostredníctvom MyBO stránky (My.BarackObama.com) dokázal Obama získať viac ako 7 miliónov podporovateľov, a to najmä vďaka svojej aktivite na sieti. Na stránke sa objavilo 400 000 príspevkov (Lees-Marshment, 2014, s. 208-209). Webovú stránku tak možno považovať za jeden z najdôležitejších prvkov jeho kampane, pretože ľudia z nej mohli čerpať nekonečné množstvo informácií o kandidátovi, mohli medzi sebou komunikovať, vytvárať blogy a samozrejme prispievať na Barackovu kampaň (Štedroň a kol., 2013, s. 69).

Na Twitteri, ktorý slúži k uverejňovaniu aktuálnych noviniek, Obama komunikoval a diskutoval s voličmi. Mal viac ako 628 tisíc sledovateľov, čím sa v tom čase stal tretím najúspešnejším užívateľom tejto platformy. Na sieti MySpace sa vytvorilo 57 skupín, ktoré bolo možné ovplyvňovať presne zacielenými vyhláseniami vďaka špecifickosti jednotlivých skupín. Išlo napríklad o delenie podľa sociálnych skupín, v rámci ktorej sa vytvorila i ženská zložka (Women for Obama) (Štedroň a kol., 2013, s. 70).

Ďalšou šikovne využitou sieťou bol Flickr, na ktorom ľudia zdieľajú fotografie a videá. Obama sa prezentoval fotkami z rôznych stretnutí a kongresov, ale aj rodinnými fotkami, ktorými ukazoval svetu svoju ľudskú stránku. Na sieti LinkedIn sa združujú profesne aktívni ľudia. Obamovi bolo možné prostredníctvom rôznych skupín klásť otázky, na ktoré jeho tím odpovedal, no zaujímavé bolo presné zacielenie na podnikateľov, ktorým boli posúvané informácie o podmienkach podnikania, ktoré by začali fungovať po víťazstve Obamu vo voľbách. Novinkou sa stala spolupráca politického marketingu a spoločnosti Apple. Pre mobilné telefóny iPhone bola navrhnutá aplikácia, v ktorej užívateľ po stiahnutí našiel aktuálne informácie o prebiehajúcej kampani. Boli vytvorené aj bezplatné telefónne linky, ktoré po selektovaní konkrétnej témy zaslali sms s informáciami a reklamy v hrách, teda vo virtuálnom priestore (Štedroň a kol., 2013, s. 70-72). V priebehu internetovej politickej reklamy sa najviac uchytilo hudobné video „Yes We Can,”⁹² pričom jeden z producentov bol Will.i.am. zo skupiny Black Eyed Peas. Išlo o skladbu pospájanú z Obamovho prejavu, ktorý sa prelínal so známymi spevákmi. Video malo takmer 11 miliónov pozretí (Kopecký, 2013, s. 88). Využitie nových médií bolo počas kampane rozsiahle.

Nové médiá sú podľa oxfordského slovníka definované ako „prostriedky masovej komunikácie využívajúce digitálne technológie, predovšetkým Internet“ (Oxford Dictionaries). Nové médiá vytvárajú v rámci komunikácie zmeny a prinášajú najmä dialóg, ktorý ich vystihuje vzhľadom na to, že prenášajú informácie prostredníctvom digitálneho spojenia a konverzácie. Dynamicky sa vyvíjajú a využívajú tam, kde je potrebné doplniť tradičné médiá. Najvýraznejšie sa pozornosť upriamuje na internetovú reklamu, ktorá by mala zaujať natoľko, aby sa k nej divák vrátil. Nové médiá sa najčastejšie spájajú so sociálnymi sieťami, ktorých silné pozitívum je interaktivita a vzájomná komunikácia medzi predajcom (politickým kandidátom) a zákazníkom (voličom) (Vysekalová, 2012, s. 25-30). Prezidentská kampaň Baracka Obamu v roku 2008 úspešne aplikovala nové médiá do volebnej stratégie. Obamovi bezpochyby patrí titul „Internetový

⁹² Na hudobnom videu, ktoré podporovalo Baracka Obamu sa zúčastnilo mnoho celebrit ako Scarlett Johansson, John Legend, Nicole Scherzinger a mnohí ďalší. Yes We Can-New Approaches-Entertainment. [online]. USA: 2008 [cit. 2019.10.29]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=SsV2O4fCgjk>

prezident,“ pretože prepísal históriu využívaných techník v kampaniach, nastolil dovtedy nepoznaný trend a vytvoril nový pohľad na politický marketing.

V roku 2012 Barack Obama vytvoril so svojim tímom rovnako úspešnú kampaň. Obdobne využil okrem tradičných foriem komunikácie najmä tú digitálnu a sociálne siete, pričom výhodou tiež bolo, že v porovnaní s volebnou kampaňou 2008 bolo online omnoho viac voličov. Na Facebooku mal o polovicu viac priaznivcov a komentárov a na Twitteri bol dvadsaťkrát viac zdieľaný ako jeho protikandidát Mitt Romney. Taktika nebola nová, no spôsob akým boli zladené dáta, sociálne médiá a iné marketingové metódy bol neporaziteľný. Experti využívali rôzne programy, predikciu a analýzu moderným spôsobom (Rutledge, 2013).

Obamova prezidentská kampaň 2008 bola historicky prvou, ktorá dokázala využiť technológie tak, aby dokázali zabezpečiť jednoznačný úspech. Obama najprv bojoval s Hillary Clinton, ktorá síce svoju kandidatúru oznámila na Internete, no zvyšok jej kampane sa niesol v tradičnom duchu. Vo voľbách sa Obama ocitol proti kandidátovi, ktorý nevyužíval e-mail a jeho snaha o online komunikáciu sa ani len nepriblížila tej Obamovej. Obama nastavil štandard užívania všetkých alternatív online technológie a nových médií. Kampaň investovala najmä do tímu ľudí a do technologického vybavenia. V 100 členom štábe sa objavili odborníci na digitálnu kampaň, ktorí v minulosti pracovali pre Howarda Deana (prvý politik, ktorý sa pokúšal využiť Internet v rámci volebnej kampane), Joe Rospars a Jascha Franklin-Hodge, či spoluzakladateľ Facebooku, Chris Hughes. To, čo dokázala Obamova kampaň, mohla dokázať kampaň ktoréhokoľvek iného kandidáta, keďže v rámci technológie sa nevyužili radikálne nové záležitosti, ale kľúčom k úspechu bolo integrovanie online komunikácie do úplne všetkých zložiek a funkcií kampane (Lees-Marshment, 2014, s. 212).

Obamova kampaň otvorila novú kapitolu politického marketingu s aplikáciou informačných a telekomunikačných technológií. Podpora 78% Američanov zabezpečila Obamovi titul úspešného a populárneho prezidenta, ktorému sa podarilo okrem iného zvýšiť volebnú účasť, a stať sa tak príkladom pre politický marketing, kandidátov a ich volebné kampane v iných krajinách sveta (Štedroň a kol., 2013, s. 75).

Výsledky volieb preukázali, že novým médiám je potrebné sa venovať tak, ako ostatným častiam kampane. Barack Obama občanom ponúkol nový pohľad na komunikáciu s vládnu sférou, ktorá je prístupnejšia a dôveryhodnejšia. To, na koľko tento pohľad môže byť len plný ilúzií je vedľajšie. Hlavnou otázkou je, či sa občania cítia súčasťou vládnej diskusie a či jej môžu veriť. Z Obamových kampaní sa dá zhodnotiť, že využitie nových médií je tým správnym krokom k úspešnej a efektívnej volebnej kampani. Pomocou nástrojov komunikácie a nových médií dokázal zacieliť na voličov špecifickými odkazmi a taktiež prišiel s revolučným nápadom využívania týchto nástrojov v rámci získavania finančných prostriedkov. Barackovi Obamovi sa podarilo ľudí zapojiť do volebného procesu a dať im tak pocit, že len s nimi dokáže niečo zmeniť. Na to bol zameraný slogan „Yes we can,“ ktorého výpovednou hodnotou bolo to, že „Áno, my môžeme,“ ale iba ak na tom budeme pracovať spoločne. Tak ako bol JFK prvým prezidentským kandidátom, ktorý pochopil a využil silu televízie, tak Barack Obama ako prvý využil Internet, a to v období, keď sociálne siete ešte len vznikali.

V Obamovom prvotriednom príklade aplikácie digitálneho marketingu pokračoval v nadchádzajúcom volebnom období obchodný magnát Donald Trump. Okrem šikovného využitia svojej osobnostnej značky, teda brandu, autenticity, ktorá i napriek mnohým urážkam vychádzajúcich z jeho prejavov dostala nálepku prirodzenosť, sústredil svoju energiu do sebaaprezentácie a komunikácie na sociálnych sieťach. Online svet bol po technickej stránke v roku 2016 oveľa sofistikovanejší než v roku 2008. Donald Trump si vybudoval prostredníctvom nových médií významný dosah na amerických občanov. Zároveň spolupracoval na detegovaní politickej nálady a náklonnosti občanov. Každý profil skúmaného človeka bol schopný byť vypracovaný do najmenších detailov, ktoré dokázali mnoho prezradiť, a tým ponúkali návod na to, ako zapôsobiť na voliča s cieľom získať potrebnú podporu.

Skutočnosť, že Trump vytvoril v politickom procese progres, a tým pádom pravidlá politickej hry je nepopierateľný. Zvolenie Donalda Trumpa je pre mnohých zapísané do pamäti ako najväčší šok v histórii. Dokonca tomu nasvedčovali i čísla, no takmer nikto im nedokázal uveriť. Donald Trump využil silu digitálneho marketingu a sociálnych sietí vo svoj prospech. Vo svojich statusoch pôsobil spontánne a autenticky, čo bolo voličom sympatické, nakoľko súhlasili s Trumpovým vyjadrením o momentálnej politickej stagnácii, za ktorou podľa neho stál Barack Obama. Upozorňoval, že so zvolením Hillary Clinton by sa nič zásadné nezmenilo a krajina by pokračovala v demokratickom divadielku. Clinton bola jeho volebnou kampaňou obviňovaná za prázdne slová a nacvičené frázy, a práve preto sa občanom prirodzenosť a emotívnosť Trumpa páčila. Neučil sa žiadne zabehnuté frázy užívané v politických kruhoch, ale práve naopak, bez rozmyslu povedal čo si myslí. I napriek tomu, že Trump nebol počas debát či iných verejných vystúpení, kedy neodpovedal konkrétne na položené otázky, odbočoval od témy a vyhýbal sa preňho nepríjemným diskusiám odborne pripravený, dokázal upútať divákov tak, ako Barack Obama v rokoch 2008 a 2012. Dokázal, že neoddeliteľnou súčasťou politických kampaní je perfektné zvládnuté umenie Internetu, sociálnych sietí a iných mediálnych platforiem. Volebná stratégia, ktorá sa spočiatku stratégiou vôbec nejavila, zafungovala.

Záver

Môžeme ale hodnotiť, že postupom času sa situácia mení a aj keď i v súčasnosti sú pre Donalda Trumpa sociálne siete, a najmä platforma Twitter dôležité, nakoľko ich aktívne integroval do svojej administratívy a novej volebnej kampane, kvantum jeho príspevkov je urážajúcich, obviňujúcich a taktiež konšpiračných a vymyslených, čím na jednej strane, pozitívnej, možno núti ľudí zamýšľať sa nad správnosťou tvrdení politikov na sociálnych sieťach a iných médiách a tiež zvyšuje snahu o preverovanie faktov, nakoľko i samotní zamestnanci Bieleho domu nesúhlasia s Trumpovým užívaním tejto siete a jeho vyjadreniami. Mnohí sa vyjadrili, že Trump potrebuje Twitter ako jedlo a najčastejšie ho používa pokiaľ je v rezidencii, kedy ho prirodzene nemôže nikto zastaviť. Týmito skutkami jednoznačne škodí používaniu sociálnych sietí a nových médií ako takých v oblasti politického marketingu. Činy súvisiace s manipuláciou voličov prostredníctvom falošných správ, ktoré v ostatnom období pozorujeme môžu mať enormný dosah na volebné stratégie a kampane.

Zoznam bibliografických odkazov

- BRADOVÁ, E. 2005. *Od lokálnych mítinků k politickému marketingu: Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2005, 106 s. ISBN 80-210-3800-4.
- BRADOVÁ, E. a P. ŠARADÍN. 2008. *Negativní kampaně a politická reklama ve volbách*. Olomouc: Periplum, 2008, 134 s. ISBN 80-86624-44-0.
- EIBL, O. a J. JANOVSÝ. 2012. *Marketing politických kampaní*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 138 s. ISBN 978-80-210-5821-7.
- FARRELL, D. M. a R. SCHMITT-BECK (eds.). 2002. *Do political campaigns matter?: Campaign effects in elections and referendums*. New York: Routledge, 2002. 215 p. ISBN 0-415-40660-9.
- HEJLOVÁ, D. 2015. *Public relations*. Praha: Grada Publishing, 2015, 256 s. ISBN 978-80-247-5022-4.
- CHYTILEK, R. – O. EIBL – A. MATUŠKOVÁ. 2012. *Teorie a metody politického marketingu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, 341 s. ISBN 978-80-7325-281-6.
- KOPECKÝ, L. 2013. *Public relations: Dějiny - teorie - praxe*. Praha: Grada, 2013, 240 s. ISBN 978-80-247-4229-8.
- KOTLER, P. a K. KELLER. 2013. *Marketing management*. Vyd. 14. Praha: Grada, 2013, 816 s. ISBN 978-80-247-4150-5.
- LEBEDOVÁ, E. 2013. *Voliči, strany a negativní kampaň: Politická komunikace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013, 264 s. ISBN 978-80-7419-158-9.
- LEES-MARSHMENT, J. (ed.). 2014. *Routledge handbook of political marketing*. New York: Routledge, 2014. 388 p. ISBN 978-0-415-57993-3.
- MAAREK, P. J. 2011. *Campaign communication and political marketing*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011. 268 p. ISBN 978-1-4443-3235-3.
- NORRIS, P. 2004. *The Evolution of Election Campaigns: Eroding political engagement?*. [online]. Cambridge, MA, USA: Harvard University, 2004. 27 p. [cit. 2019.11.14]. Dostupné na internete: [https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Otago The Evolution of Election Campaigns.pdf](https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Otago%20The%20Evolution%20of%20Election%20Campaigns.pdf)
- OXFORD DICTIONARIES. *New media definition*. [online]. [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/new-media>
- RUTLEDGE, P. 2013. *How Obama Won the Social Media Battle in the 2012 Presidential Campaign*. [online]. 2013 [cit. 2019.11.05]. Dostupné na internete: <https://mprcenter.org/blog/2013/01/how-obama-won-the-social-media-battle-in-the-2012-presidential-campaign/>
- ŠTĚDRŮŇ a kol. 2013. *Politika a politický marketing*. Praha: C.H. Beck, 2013, 255 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-448-3.
- VYSEKALOVÁ, J. 2012. *Psychologie reklamy*. Vyd. 4. Praha: Grada, 2012, 328 s. ISBN 978-80-247-4005-8.

Kontaktné údaje: Mgr. Jessica Kriška, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, e-mail: jess.kriska@gmail.com

VOL'BY PO ROKU 1989
HUMAN FORUM 2019
DISKUSNÉ FÓRUM O DEMOKRACII A ĽUDSKÝCH PRÁVACH

Editorky

Mgr. Jarmila Androvičová, PhD.
doc. PhDr. Martina Bolečeková, PhD.

Vydavateľ

BELIANUM Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

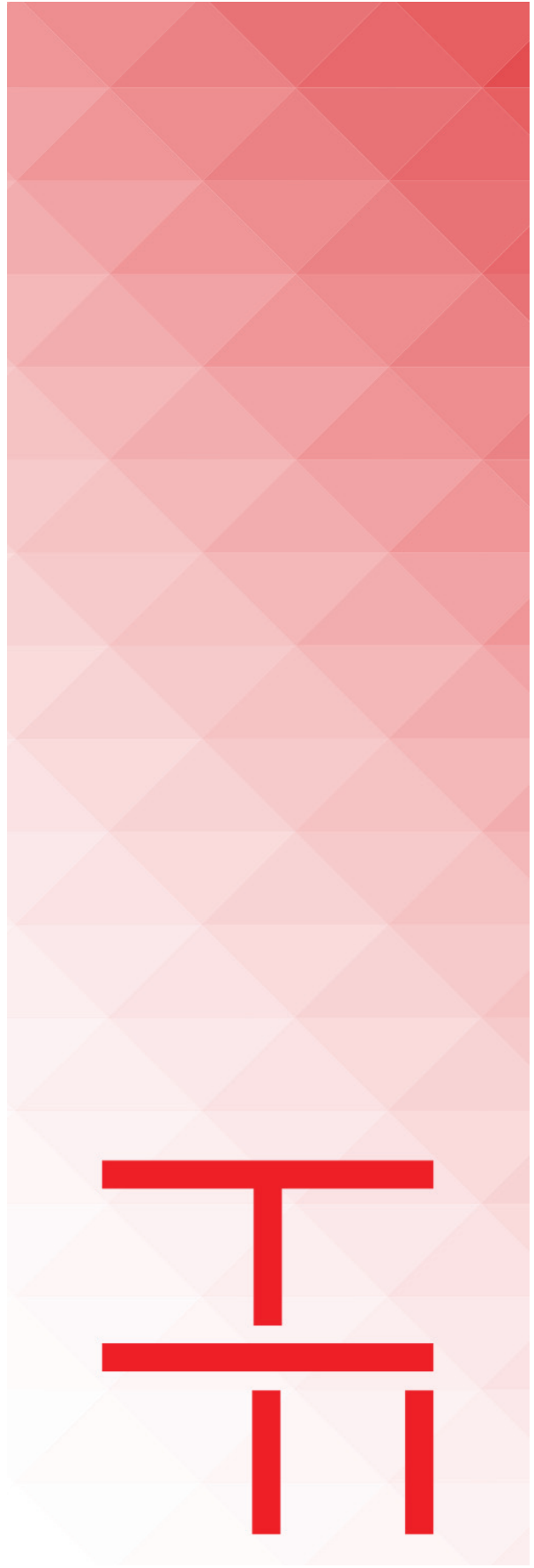
Rok vydania

2020

Rozsah

120 strán

ISBN 978-80-557-1753-1

ISBN 978-80-557-1753-1